

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

BEST PRACTICES GUIDE

Από την Κρίση στην Αλλαγή
Ενδυνάμωση των εργαζομένων
στις δομές μακροχρόνιας
φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων

From Crisis to Change
Empowering workers
in hosting facilities
for unaccompanied minors

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ & ΑΣΥΛΟΥ
ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ ΕΥΛΑΩΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ & ΘΕΣΜΙΚΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Το Έργο χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Χρηματοδοτικού Μηχανισμού
Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου Περιόδου 2014-2021 (ΧΜ ΕΟΧ 2014-2021)

Προκαθορισμένη Πράξη 8 (PDP#8): Ενίσχυση της ικανότητας της Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών
και Θεσμικής Προστασίας (ΓΓΕΠΘΠ) να βελτιώνει την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχονται στους ασυνόδευτους
ανηλίκους μεταξύ άλλων και στα Κέντρα Φιλοξενίας

Χρηματοδοτικός Μηχανισμός Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου
(EEA Grants)
2014-2021

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

BEST PRACTICES GUIDE

Από την Κρίση στην Αλλαγή

Ενδυνάμωση των εργαζομένων
στις δομές μακροχρόνιας
φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων

From Crisis to Change

Empowering workers
in hosting facilities
for unaccompanied minors

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα), και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως ή άνευ γραπτής άδειας του συγγραφέα αντιγραφή και εν γένει αναπαραγωγή ή εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Intellectual property is acquired without any formulation and without the need for a clause prohibiting its infringement. Due to Berne Convention, no part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means without the prior written permission of the publisher.

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

«Από την Κρίση στην Αλλαγή: Ενδυνάμωση των εργαζομένων στις δομές μακροχρόνιας φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων»

BEST PRACTICES GUIDE

"From Crisis to Change: Empowering workers in hosting facilities for unaccompanied minors

Αθήνα 2024

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Χαράλαμπος Πουλόπουλος
Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας στις Εξαρτήσεις,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Θάλεια Δραγώνα
Ομότιμη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ψυχολογίας,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

ΣΥΓΓΡΑΦΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Αλεξάνδρα-Αριάδνη Βασιλείου
Ph.D, Κοινωνική Ψυχολόγος,
Ψυχοθεραπεύτρια

Θάλεια Δραγώνα
Ομότιμη Καθηγήτρια Κοινωνικής Ψυχολογίας,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Όλγα Θεμελή
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Εγκληματολογικής Ψυχολογίας,
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Μαρία Ιακώβου
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γλωσσολογίας,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ράνυ Καλούρη
Καθηγήτρια Επιστημών της Αγωγής,
Συμβουλευτική-Προσανατολισμός, Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.

Εύα Λεωνίδα
Ψυχίατρος Παιδιών και Εφήβων, Ψυχαναλύτρια,
Επιστημονική συνεργάτης στο Κέντρο Ημέρας
Βαβέλ, Κέντρο για την Ψυχική Υγεία προσφύγων
και μεταναστών

Σοφία Μαρτινάκη
Επίκουρη Καθηγήτρια Κλινικής Κοινωνικής
Εργασίας, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Γεράσιμος Παπαναστασάτος
Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας-Εγκληματολογίας,
Υπεύθυνος Τομέα Έρευνας ΚΕΘΕΑ

Χαράλαμπος Πουλόπουλος
Καθηγητής Κοινωνικής Εργασίας στις Εξαρτήσεις,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Νίκη Ρέντζιου
Κλινική Κοινωνική Λειτουργός Msc \
- Ψυχιατρικό Τμήμα Παιδιών και Εφήβων
του Γ.Ν. «Γ. Παπανικολάου» Θεσσαλονίκη

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ: TWO K PROJECT ΕΠΕ, Κομοτηνή

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου
Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών &
Θεσμικής Προστασίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστημίων Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1937 —

ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Το Έργο χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Χρηματοδοτικού Μηχανισμού
Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου Περιόδου 2014–2021 (ΧΜ ΕΟΧ 2014–2021)

Προκαθορισμένη Πράξη 8 (PDP#8): Ενίσχυση της ικανότητας της Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών
και Θεσμικής Προστασίας (ΓΓΕΠΘΠ) να βελτιώνει την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχονται στους ασυνόδευτους
ανηλίκους μεταξύ άλλων και στα Κέντρα Φιλοξενίας

Χρηματοδοτικός Μηχανισμός Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου
(EEA Grants)
2014–2021

Iceland
Liechtenstein
Norway grants

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ

ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ

BEST PRACTICES GUIDE

Από την Κρίση στην Αλλαγή

Ενδυνάμωση των εργαζομένων
στις δομές μακροχρόνιας
φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων

From Crisis to Change

Empowering workers
in hosting facilities
for unaccompanied minors

Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου
Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών & Θεσμικής Προστασίας

Αθήνα 2024

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• A Μέρος

Χαράλαμπος Πουλόπουλος & Θάλεια Δραγώνα

- 8 Εισαγωγή
- 12 Οργανισμός και Δυναμική Ομάδας
- 20 Οι κρίσεις στις δομές φιλοξενίας
- 29 Επικοινωνία και συνεργασία προσωπικού
- 33 Αφηγήσεις για πορείες ζωής σε μετάβαση

B Μέρος

- 38 Εισαγωγή
Χαράλαμπος Πουλόπουλος & Θάλεια Δραγώνα
- 40 Γλώσσα, επικοινωνία και ταυτότητες
Μαρία Ιακώβου
- 46 Επικοινωνία με ανήλικους
Εύα Λεωνίδα
- 51 Απώλεια, τραύμα, πένθος
Εύα Λεωνίδα
- 55 Δεξιότητες για τη μετάβαση στην ενηλικίωση
Ράνυ Καλούρη
- 60 Υποστήριξη ανηλίκων σε θέματα ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας
Αλεξάνδρα-Αριάδνη Βασιλείου
- 65 Διαχείριση καταστάσεων οξείας κρίσης
Σοφία Μαρτινάκη
- 71 Διαχείριση βίας και αυτοτραυματισμού
Νίκη Ρέντζιου
- 77 Σεξουαλική κακοποίηση, Εμπορία ανθρώπων
Όλγα Θεμελή
- 83 Χρήση Ουσιών και Εξάρτηση
Γεράσιμος Παπαναστασάτος

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τη στιγμή που οι ευρωπαϊκοί θεσμοί αναγνωρίζουν ότι οι χωρισμένοι από την οικογένειά τους ανήλικοι, μη συνοδευόμενοι από ενήλικο που να έχει την ευθύνη τους, αποτελούν ξεχωριστή κατηγορία από αυτή των ενηλίκων προσφύγων, η πολιτεία δρομολογεί σταδιακά μέσα από νομοθετικές ρυθμίσεις και δημιουργία θεσμών και δράσεων ένα σύστημα παιδικής προστασίας και φροντίδας. Το σύστημα στέγασης ασυνόδευτων ανηλίκων, το οποίο περιλαμβάνει δομές μακροπρόθεσμης και βραχυπρόθεσμης φιλοξενίας υπήρξε βασικός θεσμός προστασίας και κομβικός στην εξέλιξη της λογικής της έκτακτης ανάγκης, σε μια προσέγγιση βασισμένη στα δικαιώματα του παιδιού και με προοπτική την κοινωνική ένταξη.

Οι προδιαγραφές των δομών μακροχρόνιας φιλοξενίας (ξενώνες και εποπτευόμενα διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης) μεριμνούν εκ των πραγμάτων για το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών λαμβάνοντας υπόψη την ευαλωτότητα, την ηλικία, τις εξατομικευμένες ανάγκες και την απρόσκοπτη πρόσβαση στα δικαιώματα. Επιστημονικές μελέτες καθώς και η εποπτεία και αξιολόγηση των δομών φιλοξενίας αναδεικνύουν ότι καλύπτουν βασικές ανάγκες σίτισης, στέγασης και ασφάλειας για τα ασυνόδευτα ανήλικα, παρέχουν το πλαίσιο οργάνωσης της καθημερινότητάς τους, και καλλιεργούν το αίσθημα του ανήκειν που συμβάλλει στην ψυχική τους ανθεκτικότητα. Ωστόσο δεν λείπουν τα προβλήματα που υπονομεύουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, καθώς και οι ψυχοκοινωνι-

κές δυσκολίες και οι στρεσογόνοι παράγοντες, συνυφασμένοι με τη μεταβατική συνθήκη του πλαισίου, που επιβαρύνουν την ψυχική υγεία των ασυνόδευτων ανηλίκων. Αναπόφευκτα η επικέντρωση των προσπαθειών όσον αφορά τα επιτεύγματα αλλά και τα προβλήματα είναι στα περίπου 2.100¹ παιδιά που αποτελούν την ομάδα στόχο. Ωστόσο πέρα από τη στήριξη που χρειάζονται τα παιδιά, ολοκληρωμένη υποστήριξη χρειάζονται και οι εργαζόμενοι στις δομές ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στο έργο τους. Ενώ διαπιστώνονται καλές πρακτικές, την ίδια στιγμή η έλλειψη κοινής προσέγγισης μεταξύ των εργαζομένων, η περιορισμένη διαθεσιμότητα διερμηνέων, η εργασιακή ανασφάλεια με συμβάσεις περιορισμένου ή μερικού χρόνου, η συχνή έλλειψη οργανωμένης εποπτείας, οι περιορισμένοι πόροι που διαθέτουν κάποιοι φορείς που λειτουργούν τις δομές δυσχεραίνουν το έργο τους και οδηγούν πολλούς από αυτούς σε επαγγελματική εξουθένωση.

Την ενδυνάμωση των εργαζομένων στις δομές μακροχρόνιας φροντίδας επιδίωξε το πρόγραμμα «Ανάπτυξη δεξιοτήτων και εκπαίδευση του προσωπικού των Δομών Μακροχρόνιας Φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανηλίκων» που υλοποίησε το Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών (Σεπτέμβριος 2023-Απρίλιος 2024) στα πλαίσια των δράσεων της Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου.² Ο παρών Οδηγός είναι καρπός αυτού του προγράμματος.

1 Στοιχεία της Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας, Μάρτιος 2024.

2 Το πρόγραμμα ήρθε να προστεθεί σε προηγούμενες προσπάθειες κατάρτισης και ευαισθητοποίησης των επαγγελματιών πρώτης γραμμής (Μέριμνα 2016, 2017-21, Παιδικά Χωριά SOS, 2022).

ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

«Ανάπτυξη δεξιοτήτων και εκπαίδευση του προσωπικού των Δομών Μακροχρόνιας Φιλοξενίας των ασυνόδευτων ανηλίκων»

Από τον Σεπτέμβριο 2023 έως τον Μάρτιο 2024 εκπαιδεύτηκαν 727 εργαζόμενοι στο σύνολο των Κέντρων Φιλοξενίας (Κ.Φ.Α.Α.) και Εποπτευόμενων Διαμερισμάτων Ημιαυτόνομης Διαβίωσης (ΕΔΗΔ) των φορέων σε ολόκληρη την επικράτεια.

Χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης

1. Σχεδιάστηκε στη βάση της εκτίμησης αναγκών, μέσω ερωτηματολογίου, που διεξήγαγε η Ειδική Γραμματεία Ασυνόδευτων Ανηλίκων την άνοιξη 2023. Οι εκπαιδεύσεις είναι αποτελεσματικές μόνο όταν το περιεχόμενο και η μεθοδολογία τους ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα αυτών που συμμετέχουν.

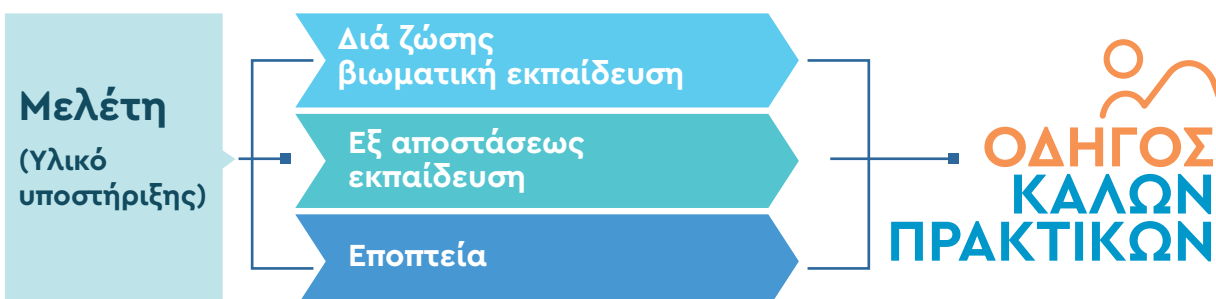
2. Απευθύνθηκε σε όλες τις ειδικότητες εργαζομένων οι οποίοι εκπαιδεύτηκαν από κοινού σε ομαδική συνθήκη. Η δυναμική υπήρξε πολύ γόνιμη όταν βρέθηκαν μαζί άτομα από διαφορετικές αφετηρίες, με διαφορετικά αντικείμενα απασχόλησης, διαφορετικές θέσεις ευθύνης και διαφορετικές ικανότητες και δεξιότητες.

3. Υπήρξε ανάμιξη των εργαζομένων από τις διάφορες δομές ώστε να αποφευχθεί η αναπαραγωγή της παγιωμένης δυναμικής, και να δημιουργηθεί ένας νέος χώρος όπου οι εκπαιδευόμενοι είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν τους ομολόγους τους από άλλες δομές, και να ανταλλάξουν εμπειρίες, απόψεις και πρακτικές, σε ένα πλαίσιο σεβασμού και εμπιστοσύνης που καλλιεργεί την αίσθηση του ανήκειν.

4. Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε ήταν αυτή της βιωματικής εκπαίδευσης ενθαρρύνοντας τη συμμετοχή, την επικοινωνία, την αλληλεπίδραση και τον διάλογο μεταξύ των μελών της ομάδας, προωθώντας τη δημιουργία κοινοτήτων μάθησης και πρακτικής. Οι εκπαιδευόμενοι καθισμένοι σε κύκλο μετείχαν σε δραστηριότητες σε πολύ μικρές ομάδες των 4-5 ατόμων όπου επεξεργάστηκαν σκέψεις, εμπειρίες και συναισθήματα. Οι εκπαιδευτές είχαν τον ρόλο συντονιστή αναγνωρίζοντας την αξία της συμβολής του καθενός και ακολουθούσαν τη ροή της διεργασίας.

5. Το μοντέλο εκπαίδευσης ήταν υβριδικό συνδυάζοντας διά ζώσης και εξ αποστάσεως συναντήσεις.

Μεθοδολογία Προγράμματος

Ο ΟΔΗΓΟΣ

«Από την Κρίση στην Αλλαγή: Ενδυνάμωση των εργαζομένων στις δομές μακροχρόνιας φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων»

Ο παρών Οδηγός με τίτλο «Από την Κρίση στην Αλλαγή: Ενδυνάμωση των εργαζομένων στις δομές μακροχρόνιας φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων», αποτελείται από δύο μέρη, τα οποία εστιάζουν σε θέματα διαχείρισης των κρίσεων. Το **πρώτο μέρος** επικεντρώνεται στους επαγγελματίες και στα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο πλαίσιο της εργασίας τους στις δομές φιλοξενίας και το **δεύτερο μέρος** στις ιδιαίτερες ανάγκες και στις καταστάσεις κρίσης που εμφανίζονται στα ασυνόδευτα ανήλικα και χρήζουν ειδικής αντιμετώπισης.

Η κρίση, παρά τις αρνητικές της επιπτώσεις, μπορεί να αποτελέσει ταυτόχρονα ευκαιρία για αλλαγή, εάν υπάρξουν οι συνθήκες στο πλαίσιο των οποίων γίνεται η κατάλληλη επεξεργασία και προσφέρονται οι δυνατότητες ενδυνάμωσης των ανθρώπων που βρέθηκαν σε αυτήν την κατάσταση.

Τα ασυνόδευτα ανήλικα είναι εκτεθειμένα σε διάφορες τραυματικές καταστάσεις που γεννούν αναπτυξιακές και υπαρξιακές κρίσεις οι οποίες προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα που μπορεί να εκφραστούν έντονα, ειδικά στην περίοδο της εφηβείας, με τη μορφή ακραίων συμπεριφορών προς τρίτους ή προς τον ίδιο τον εαυτό. Όταν τραύματα του παρελθόντος ή και του παρόντος, όπως η κακοποίηση, η απώλεια και το πένθος που συνοδεύουν την προσφυγιά, δεν τύχουν απαραίτητης επεξεργασίας, είναι πιθανό να εμφανιστούν συμπεριφορές που σχετίζονται με χρήση ουσιών, αυτοτραυματισμούς, επιθετικότητα η/και βία. Παράλληλα στην περίοδο αυτή αναδεικνύονται αναπτυξιακά ζητήματα που αφορούν την ταυτότητα του/της εφήβου, τον σεξουαλικό προσανατολισμό αλλά και τις διαπροσωπικές σχέσεις με άλλους ανήλικους/ες αλλά και με τους ενήλικες. Συχνά, παρατηρούνται καταστάσεις οξείας κρίσης, που χρήζουν άμεσης παρέμβασης σε ψυχικό και σωματικό επίπεδο, ενώ ακόμη και στις περιπτώσεις που τα ασυνόδευτα ανήλικα φαίνεται σαν να έχουν προσαρ-

μοστεί στις νέες συνθήκες, τα ζητήματα εκπαιδευτικής ένταξης, επαγγελματικού προσανατολισμού και εργασιακής ένταξης παραμένουν ανοικτά. Επιπλέον, τα ασυνόδευτα ανήλικα καλούνται να προσαρμοστούν σε ένα νέο πολιτισμικό περιβάλλον και να γνωρίσουν μια νέα γλώσσα, έχοντας παράλληλα την ανάγκη να διατηρήσουν στοιχεία από τη γλώσσα και την ταυτότητα που φέρουν ως μέρος της πολιτισμικής τους κληρονομιάς. Την ίδια στιγμή, καλούνται να συνυπάρξουν και να αναπτυχθούν σε ένα νέο πολυπολιτισμικό περιβάλλον όπου έρχονται πλέον σε επαφή με άλλα ασυνόδευτα ανήλικα αλλά και με ενήλικες που προέρχονται από διαφορετικές χώρες και κουλτούρες οι οποίες ενδεχομένως να συγκρούονται με τη δική τους.

Οι επαγγελματίες συχνά αναφέρουν ότι και οι ίδιοι βιώνουν δευτερογενές τραύμα μέσα από τις αφηγήσεις ζωής των ασυνόδευτων ανηλίκων, το οποίο δυσκολεύονται να επεξεργαστούν με αποτέλεσμα να καταλήγουν σύντομα στην επαγγελματική εξουθένωση. Το αίσθημα ότι και οι ίδιοι/ες είναι αβοήθητοι/ες στις προσπάθειες παρέμβασης ή ότι δεν γνωρίζουν πώς να

WeiJi

Η κρίση στα κινέζικα

Στην κινεζική γραφή η έννοια της κρίσης αποτυπώνεται με δύο στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο, το «wei», δείχνει έναν άνθρωπο στην άκρη του γκρεμού και υποδηλώνει μια απειλητική ή επικίνδυνη κατάσταση.

Το δεύτερο στοιχείο, το «ji», σημαίνει την ευκαιρία για αλλαγή. Τα δύο στοιχεία μαζί υποδηλώνουν ότι η κρίση είναι μια στιγμή κινδύνου η οποία, ωστόσο, περικλείει την ευκαιρία για αλλαγή.

危

机

Απαραίτητη συνθήκη για την ενδυνάμωση και την υποστήριξη των ασυνόδευτων ανήλικων είναι η ενδυνάμωση και υποστήριξη των ίδιων των επαγγελματιών τόσο στο ρόλο τους όσο και στην αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης που εκθέτουν τα άτομα σε ευάλωτη θέση διαπραγμάτευσης της ανθεκτικότητάς τους.

παρέμβουν με αποτελεσματικό τρόπο και να μην προκαλέσουν περαιτέρω βλάβη, αναδεικνύεται συχνά. Σε αυτό το περιβάλλον, ενδέχεται να αναπτύξουν τους δικούς τους μηχανισμούς άμυνας και να καταλήξουν στην αποπροσωποποίηση, προσπαθώντας να αυτο-προστατευθούν από τις ματαιώσεις που γεννά καθημερινά το εργασιακό τους περιβάλλον.

Παράλληλα, οι προσδοκίες τόσο των ασυνόδευτων ανηλίκων όσο της πολιτείας και των φορέων χρηματοδότησης είναι η υπέρβαση του απλού επαγγελματικού ρόλου και η μετατροπή του σε λειτουργήμα που θα προσφέρει ουσιαστικά αυτά που χρειάζονται τα ασυνόδευτα ανήλικα όχι απλώς για την εκπαιδευτική και την εργασιακή τους ένταξη στη χώρα υποδοχής αλλά για την ουσιαστική ανάπτυξή τους σε ψυχικό και συναισθηματικό επίπεδο που θα διασφαλίσει την ψυχική τους υγεία στην ενήλικη ζωή. Οι επαγγελματίες νοιώθουν συχνά αδύναμοι να ανταποκριθούν στις αυξημένες απαιτήσεις αυτού του ρόλου, όχι μόνο λόγω της επισφάλειας της θέσης εργασίας που κατέχουν, αλλά και επειδή στερούνται συστηματικής εκπαίδευσης, υποστήριξης και εποπτείας που θα μπορούσε να ενδυναμώσει αρχικά τους ίδιους και στη συνέχεια, μέσω αυτής της ενδυνάμωσης, να ωφεληθούν και τα ασυνόδευτα ανήλικα. Η επεξεργασία βασικών ζητημάτων που αφορούν τη δικτύωση, τη συμβουλευτική και την εποπτεία των επαγγελματιών ώστε να μπορέσουν να συνεργαστούν στο πλαίσιο της διεπιστημονικής ομάδας,

είναι σημαντική. Επίσης, οι επαγγελματίες καλούνται να διαχειριστούν τις δικές τους παραδοχές αναφορικά με τον ξένο «άλλο» και τον πολιτισμό του αλλά και τις νέες αναπτυξιακές κρίσεις που εμφανίζονται στη σύγχρονη εποχή.

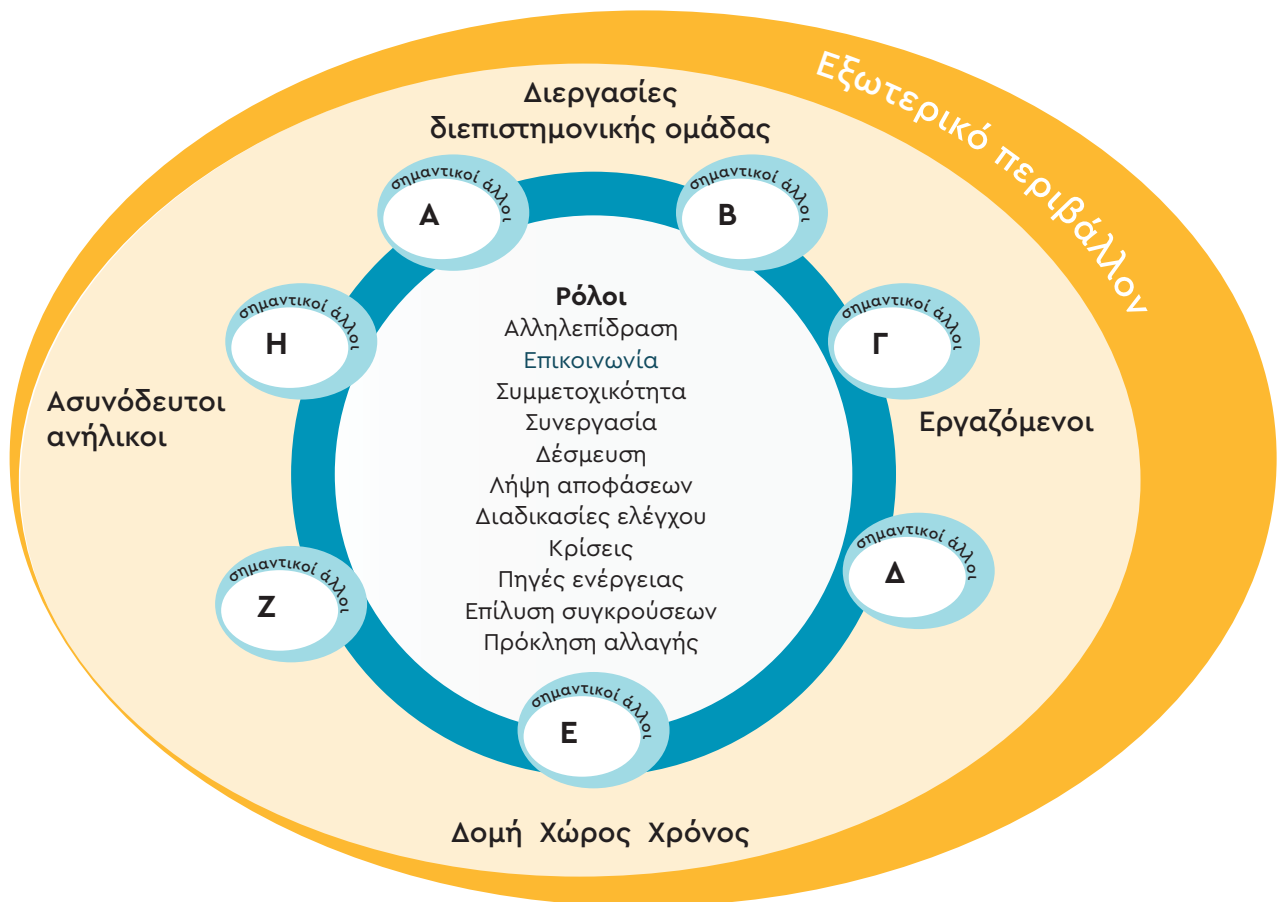
Η επεξεργασία των παραπάνω ζητημάτων μπορεί να συμβεί στο πλαίσιο της κοινότητας των επαγγελματιών με την αξιοποίηση βιωματικών μεθόδων και εργαλείων εκπαίδευσης και εποπτείας. Απαραίτητη συνθήκη για την ενδυνάμωση και την υποστήριξη των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι η ενδυνάμωση και υποστήριξη των ίδιων των επαγγελματιών τόσο στον ρόλο τους όσο και στην αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης που εκθέτουν τα άτομα σε ευάλωτη θέση διαπραγμάτευσης της ανθεκτικότητάς τους. Παράλληλα, οι επαγγελματίες εκτίθενται με ρητό ή άρρητο τρόπο στις αφηγήσεις ζωής των ασυνόδευτων ανηλίκων και επομένως χρειάζεται και οι ίδιοι/ες να έχουν επεξεργαστεί τις δικές τους αφηγήσεις ζωής και να έχουν αποδώσει νέο νόημα ώστε να μπορέσουν να βοηθήσουν τα ασυνόδευτα ανήλικα να αποδώσουν νέο νόημα στην πορεία τους προς την αλλαγή.

Σε αυτό το πλαίσιο, έχει ιδιαίτερη σημασία να δοθεί η δυνατότητα ενίσχυσης τόσο των ασυνόδευτων ανηλίκων όσο και των επαγγελματιών που τα υποστηρίζουν στην καθημερινότητά τους, ώστε η κρίση, παρά τους κινδύνους που ενέχει, να αποτελέσει ευκαιρία για αλλαγή και ενδυνάμωση.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Για να κατανοήσουμε τη λειτουργία της δομής φιλοξενίας χρειάζεται να αναλύσουμε τη δυναμική που αναπτύσσεται στο εσωτερικό της καθώς και τη διασύνδεση με το εξωτερικό περιβάλλον. Αν εστιάσουμε στα μεμονωμένα μέρη που αποτελούν

τον οργανισμό κινδυνεύουμε να έχουμε μια μερική μόνο κατανόηση των δυσκολιών που αντιμετωπίζονται, των προκλήσεων για αλλαγή και των σχέσεων εντός της εργασιακής ομάδας. Κάθε στοιχείο είναι καθοριστικό για τα υπόλοιπα.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εργαζομένων

- Φύλο
- Φυλή
- Θρήσκευμα
- Ηλικία
- Εκπαίδευση

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του οργανισμού

- Ιστορία
- Κουλτούρα
- Δομή
- Οικονομική ασφάλεια

Σύστημα αξιών εργαζομένων και οργανισμού

- Αξίες
- Στάσεις
- Εμπειρίες
- Συνήθειες
- Προκαταλήψεις

Το **εξωτερικό περιβάλλον** στην περίπτωση μας υπερπροσδιορίζεται από τη συνθήκη του προσφυγικού η οποία συναρτάται με τις διεθνείς συνθήκες, τις ευρωπαϊκές και τις εθνικές πολιτικές. Η γεωγραφική θέση της Ελλάδας και η γεωπολιτική πραγματικότητα έτσι όπως διαμορφώνεται, η για χρόνια έλλειψη ενιαίας ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής στη διαχείριση μεταναστευτικών ροών,³ το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο για το πλαίσιο φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, η απουσία μιας συνεκτικής πολιτικής, η έλλειψη σφαιρικών προσεγγίσεων, και οι δυσκολίες συντονισμού όλων των εμπλεκόμενων φορέων, οι καθυστερήσεις στις διαδικασίες διεκπεραίωσης των νομικών διαδικασιών, η γραφειοκρατική κουλτούρα που επιβάλλεται από το χρηματοδοτικό πλαίσιο αλλά και η μη σταθερή ροή χρηματοδοτήσεων, η πρόσφατη πολιτική στροφής από τη μόνιμη προσωρινότητα προς την προοπτική της κοινωνικής ένταξης, συγκροτούν το τοπίο μέσα στο οποίο λειτουργούν οι δομές φροντίδας των ασυνόδευτων ανηλίκων.

Όσον αφορά το **εσωτερικό της δομής** οι δύο ομάδες που αλληλεπιδρούν είναι τα ασυνόδευτα ανήλικα και οι εργαζόμενοι. Πρόκληση τόσο για τους ανήλικους όσο και τους εργαζόμενους είναι η ασφαλής μετάβαση και προσαρμογή των ανηλίκων σε ένα δομημένο πλαίσιο καθώς και η όσο το δυνατόν ομαλότερη μετάβασή τους από την εφηβεία στην ενηλικίωση.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι και τα οποία απορρέουν από τον εκπατρισμό, την απομάκρυνση από την οικογένεια, τις ψυχotraυματικές εμπειρίες που βίωσαν, και η διαχείρισή τους στα πλαίσια της δομής φιλοξενίας, θα συζητηθούν στο δεύτερο μέρος του Οδηγού. Εδώ θα συζητήσουμε τα προβλήματα και τις προκλήσεις με τις οποίες είναι αντιμέτωποι οι εργαζόμενοι.

Το προσωπικό που στελεχώνει κάθε δομή φιλοξενίας συγκροτεί μια κοινωνική ομάδα με θεσμική υπόσταση, προδιαγεγραμμένους στόχους και εργασιακούς ρόλους. Περιλαμβάνει εργαζόμενους που προέρχονται από διαφορετικές ειδικότητες όπως ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, κοινωνικοί επιστήμονες, φροντιστές, εκπαιδευτικοί, διερμηνείς και πολιτισμικοί διαμεσολαβητές, νομικοί, υπεύθυνοι μαγειρικής, καθαριότητας και συντήρησης. Η ομάδα των εργαζομένων δεν είναι απλώς το άθροισμα των ατόμων που την απαρτίζουν. Είναι κάτι πολύ περισσότερο διότι αποτελείται από το σύνολο των πράξεων, των επιτελέσεων των ρόλων, των συμπεριφορών, και των αλληλεπιδράσεων που την κινητοποιούν για να πετύχει τους στόχους της. Αυτή η διεργασία είναι που ονομάζουμε **δυναμική της ομάδας**.

Οι **εργασιακοί ρόλοι** και οι αρμοδιότητες των θέσεων εργασίας προσδιορίζονται, όπως και σε κάθε οργανισμό, από το οργανόγραμμα κάθε δομής. Συμβαίνει ωστόσο οι πραγματικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την κάθε θέση εργασίας αλλά και ο τρόπος με τον οποίον ασκούνται να αποκλίνουν από την αρχική τους περιγραφή. Και αυτό διότι ο τρόπος που επιτελείται ένας ρόλος εξαρτάται από το άτομο που τον αναλαμβάνει, από τις προσδοκίες των άλλων σε σχέση με την εκπλήρωση του ρόλου, από τον τρόπο που τον αντιλαμβάνεται αυτός που τον υπηρετεί αλλά και από τις ικανότητές του. Μπορεί ακόμη παράγοντες όπως η ισχύς ενός ρόλου και η εξουσία που απορρέει από αυτόν να κινητοποιούν συνειδητές ή/και ασυνείδητες διεργασίες που είναι αντίθετες από τον θεσμικό τους ορισμό. Το αποτέλεσμα είναι η σύγκρουση φανερών και κρυφών ρόλων, επίσημων και ανεπίσημων. Είναι χαρακτηριστική η αναφορά όλων των εργαζομένων που έλαβαν μέ-

3 Μόνον πρόσφατα ψηφίστηκε από το Ευρωκοινοβούλιο το Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο θεσπίζοντας «υποχρεωτική αλληλεγγύη» μεταξύ ευρωπαϊκών κρατών. Δεν έλλειψε η κριτική για το Σύμφωνο όπως αυτή που διατυπώθηκε από τη Διεθνή Αμνηστία για τον κίνδυνο οι μεταρρυθμίσεις που προτείνονται να σημάνουν λιγότερη προστασία και να οδηγήσουν σε μεγαλύτερες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλη των Ευρώπη.

ρος στην εκπαίδευση, σε «ασάφεια του εργασιακού ρόλου» «στο ότι όλοι είναι υπεύθυνοι για όλα», και σε «σύγχυση ρόλων».

Μπορεί επίσης να προκύψει σύγκρουση από τις διαφορετικές προσδοκίες που έχει το άτομο και οι υπόλοιποι εργαζόμενοι στη δομή σε σχέση με την εκπλήρωση ενός ρόλου. Κάποιος ρόλος μπορεί να είναι ιδιαίτερα δελεαστικός αλλά ταυτόχρονα επιβαρυντικός. Να προκαλεί πίεση σε ψυχικό επίπεδο και άγχος στο άτομο που καλείται να τον υπηρετήσει. Γι' αυτό κάποιοι μπορεί να αρνούνται να τον αναλάβουν ή αν υποχρεωθούν να αδυνατούν να τον φέρουν σε πέρας.

Εκτός από τη διαφορετικούς ρόλους οι

Σχεσιακή ομάδα

Η έρευνα έχει δείξει ότι η από κοινού δράση και η ομαδική δουλειά έχει πολλά προτερήματα σε σχέση με την ατομική: η συλλογική επίλυση προβλημάτων οδηγεί σε καλύτερα αποτελέσματα, τα μέλη της ομάδας τολμούν σε μεγαλύτερο βαθμό να πάρουν ρίσκα που οδηγούν στην καινοτομία, βελτιώνεται το δημιουργικό δυναμικό σε ατομικό και ομαδικό επίπεδο, αυξάνεται η ικανοποίηση από το έργο που επιτελείται, και μειώνεται το άγχος. Δεν είναι όμως αυτονόητο ότι οι ομάδες λειτουργούν πάντα έτσι, με τόσο παραγωγικά αποτελέσματα. Υπάρχουν ομάδες που είναι αντιπαραγωγικές και ανώριμες. Τί είναι αυτό που δοκιμάζει την ομάδα και επιτρέπει ή εμποδίζει την «καλή» της λειτουργία με επωφελή ή αντίστοιχα αρνητικά αποτελέσματα; Η απάντηση είναι ότι η «καλή» ή «κακή» λειτουργία συναρτάται με την ποιότητα της δυναμικής της ομάδας.

Δεν αρκούν οι κοινοί στόχοι που έχουν οι εργαζόμενοι στο προσφυγικό και τα παρόμοια προβλήματα που αντιμετωπίζουν για να χαρακτηριστούν ομάδα. Είναι η ύπαρξη και η δυναμική των σχέσεων αλληλεπίδρασης, συμμαχίας, ανταγωνισμού, σύγκρουσης και διαπραγμάτευσης στο εσωτερικό της ομάδας εργαζομένων σε κάθε δομή, αλλά και η δυναμική των σχέσεων τους με άλλες ομάδες όπως αυτές των φορέων που έχουν την ευθύνη

εργαζόμενοι έχουν διαφορετικά χαρακτηριστικά (φύλο, ηλικία, εκπαίδευση), διαφορετικές αξίες, στάσεις και προκαταλήψεις, διαφορετικές συνήθειες και εμπειρίες. Για να λειτουργήσει η δομή αποτελεσματικά οι εργαζόμενοι καλούνται να μην περιοριστούν στην υπόσταση της κοινωνικής ομάδας με θεσμικούς ρόλους αλλά να δουλέψουν ως σχεσιακή ομάδα και να αξιοποιήσουν αυτή τη διαφορετικότητα. Εξάλλου στην ομάδα κανείς δεν προσέρχεται μόνος του ή μόνη της. Φέρει μαζί του και τους αφανείς σημαντικούς άλλους που τον/την έχουν καθορίσει στο παρελθόν ή που συνεχίζουν να τον/τη διαμορφώνουν στον παρόντικό χρόνο.

των δομών ή του κρατικού μηχανισμού που τις ελέγχει, ασκώντας κοινωνική και πολιτική επιρροή.

Είναι προφανές ότι η ομαδική αλληλεπίδραση είναι πολύ σύμπλοκη εφόσον περιλαμβάνει την εδώ-και-τώρα άμεση διαπροσωπική επικοινωνία ανάμεσα σε κάθε μέλος της ομάδας αλλά και τις αλληλεπιδράσεις όλων των υπολοίπων μελών μεταξύ τους (ενδο-ομαδικό επίπεδο), καθώς και τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις ομάδες (δι-ομαδικό επίπεδο). Περιλαμβάνει επίσης τη διαμόρφωση και την ανάληψη των ρόλων μέσα στην ομάδα που όπως είδαμε παραπάνω δεν είναι ποτέ στατικοί διότι αλλάζουν και αναδιανέμονται ανάλογα με τη συνθήκη. Υπάρχει και κάτι ακόμη που χαρακτηρίζει τη δυναμική της ομάδας που δεν έχει σχέση με αυτό που συμβαίνει στο εδώ-και-τώρα. Είναι αυτό που σχετίζεται με το «ταξίδι» της ζωής τους που συνειδητά ή ασυνείδητα έχουν βιώσει τα μέλη της ομάδας, που ανήκει στο παρελθόν και το φέρουν στην ομάδα κατασκευάζοντας έτσι μια ακόμη πραγματικότητα (βλέπε παρακάτω αφηγήσεις πορείας ζωής).

Έτσι, άτομα και ομάδες βρίσκονται σε μια συνεχή αλληλοτροφοδότηση: οι ατομικές τους περιπέτειες συνδέονται με αυτό που συμβαίνει στην ομάδα, αλλά και το αντίθετο, αλλαγές που προκύ-

πτουν μέσα από την ομαδική δυναμική τους καθορίζουν προσωπικά. Είναι η ισορροπία ανάμεσα στην ταύτιση με την ομάδα μέσα σε ένα πνεύμα συλλογικότητας αλλά και η διατήρηση της ατομικής οπτικής που εξασφαλίζει την εδραίωση της εμπιστοσύνης και την αποτελεσματικότερη συνεργασία. Για τη συνεργασία δεν απαιτείται ομοφωνία αλλά διαπραγματεύση. Πρόκειται δηλαδή για μια κατεξοχήν σχεσιακή συνθήκη που αναγνωρίζει τη δύναμη του διαλόγου, τις πολλαπλές φωνές, και τον πλούτο της από κοινού δράσης.

Οι «καλές», παραγωγικές ομάδες συζητούν, αποδέχονται την ατομική συνεισφορά του κάθε μέλους, αναλύουν και επεξεργάζονται το εδώ-και-τώρα, αναγνωρίζουν τα όρια τους, τη θέση και τη λειτουργία τους σε σχέση με τις άλλες ομάδες, αντιμετωπίζουν δημιουργικά τις προκλήσεις, αντέχουν τις ματαιώσεις, αλλάζουν και μετασχηματίζονται. Αντίθετα οι αντιπαραγωγικές ομάδες παραμένουν απλό άθροισμα των ατόμων που

τις απαρτίζουν, σπαράσσονται από συγκρούσεις, αντιστέκονται στην εξεύρεση λύσεων, αποφεύγουν την επικοινωνία, τα μηνύματα αλληλοαναιρούνται, χαρακτηρίζονται από έλλειψη εμπιστοσύνης, υιοθετούν αυταρχικούς τρόπους λειτουργίας, παρεμποδίζουν την εξέλιξη, και επαναλαμβάνουν τα ίδια αδιέξοδα σχήματα.

Τα εμπόδια στη λειτουργία μιας διεπιστημονικής ομάδας περιλαμβάνουν:

- συγκρούσεις μεταξύ του προσωπικού
- σύγχυση ρόλων
- ανεπαρκή ηγεσία
- σύγχυση ισχύος και ευθύνης

Όταν η ομάδα του προσωπικού δυσλειτουργεί, σύμφωνα με την εμπειρία των εργαζομένων που κατατέθηκε στην εκπαίδευση, εμφανίζονται ορισμένα φαινόμενα, συναισθήματα και συμπεριφορές που μπορεί να αφορούν είτε τη διοίκηση/ηγεσία είτε την ίδια την ομάδα του προσωπικού.

Αρνητικοί τρόποι διαχείρισης δυσκολιών

■ παραίτηση	■ απαξίωση εργαζομένων
■ απόσυρση	■ πατερναλισμός
■ ματαίωση	■ ελλιπής ροή πληροφοριών
■ έλλειψη ορίων στις σχέσεις	■ έλλειψη ανατροφοδότησης
■ αδιαφορία για ανατροφοδότηση	■ συγκεχυμένες κατευθύνσεις
■ κυνισμός	■ κατάχρηση εξουσίας
■ συγκρούσεις με άλλους εργαζόμενους	■ υποτίμηση διαφωνούντων
■ άρνηση επικοινωνίας	■ προώθηση φιλικά προσκείμενων (favoritism)
■ απώλεια διαπροσωπικών σχέσεων	■ έλλειψη δικαιοσύνης
■ έλλειψη συνεργασίας	■ άρνηση βοήθειας μεταξύ εργαζομένων
■ εργασιακός εκφοβισμός	

Ωστόσο, όπως αναφέρουν οι εργαζόμενοι αντλώντας από τα βιώματα και τις

εμπειρίες τους, υπάρχουν και θετικοί τρόποι αντιμετώπισης των δυσκολιών.

Θετικοί τρόποι διαχείρισης δυσκολιών

■ διαπροσωπική προσέγγιση	■ τακτικές ομαδικές συναντήσεις
■ συνεργασία μεταξύ ειδικοτήτων	■ ομάδες αποφόρτισης
■ ανοικτή συζήτηση	■ οριοθέτηση ρόλων
■ ενεργητική ακρόαση	■ ομάδες ενδυνάμωσης
■ αλληλοκατανόηση μελών ομάδας	■ ολιστική αξιολόγηση
■ οριοθέτηση ρόλων	■ ορθή πληροφόρηση και ενημέρωση
■ ανοικτή επικοινωνία	■ προτάσεις για εξεύρεση λύσεων
■ πλαισίωση από την ομάδα	■ επικοινωνία και συνεργασία με άλλους φορείς
■ ενίσχυση της εμπιστοσύνης	

Δουλεύοντας με ασυνόδευτα ανήλικα

Βασικός στόχος των εργαζομένων στις δομές φιλοξενίας είναι η ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων. Για να μπορέσουν όμως να ανταποκριθούν σε αυτόν τον στόχο χρειάζεται και οι ίδιοι να έχουν ψυχικά αποθέματα. Στο έργο τους αναμφίβολα έρχονται αντιμέτωποι με προκλήσεις οι οποίες τους επηρεάζουν θετικά και αρνητικά. Τροφοδοτούνται θετικά όταν καταφέρνουν να κατανοήσουν τη συνθήκη στην οποία βρίσκονται τα παιδιά, το πώς τη βιώνουν τα ίδια και κατ' επέκταση ποιές είναι οι ανάγκες τους, να

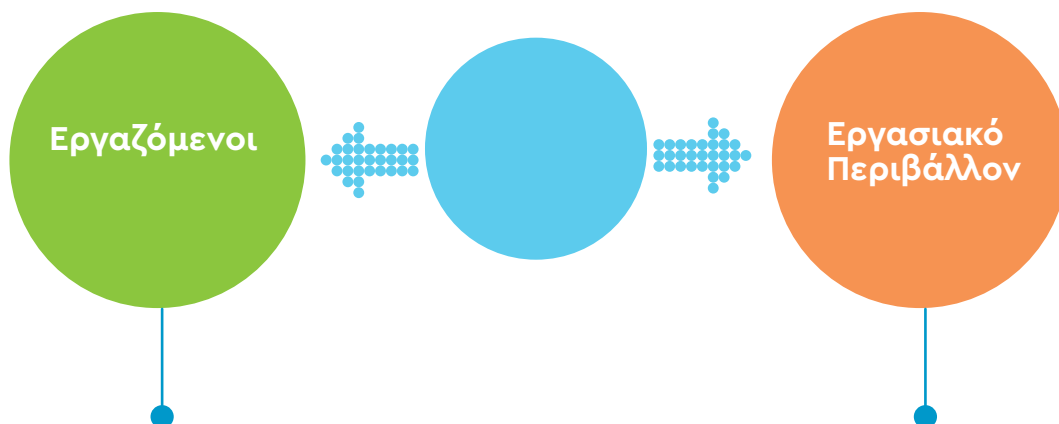
αναστοχαστούν πάνω στη δουλειά τους, να ανιχνεύσουν τις διαθέσιμες ψυχικές δυνάμεις των παιδιών και των ίδιων, να λειτουργήσουν συνεργατικά στην αναζήτηση λύσεων. Μπορεί όμως αντίθετα το έργο που επιτελούν να βιώνεται με τρόπο πιεστικό, οι απαιτήσεις να είναι μεγάλες και ενίοτε αντικρουόμενες, και να μην είναι σε θέση να το φέρουν σε πέρας αποτελεσματικά ή να αντλήσουν ικανοποίηση από αυτό. Όταν οι ψυχικοί διαθέσιμοι πόροι δεν επαρκούν για να ικανοποιηθούν οι επαγγελματικοί και προσωπικοί στόχοι τότε κυριαρχεί εργασιακό στρες.

Δουλεύοντας με ασυνόδευτα ανήλικα

Εξωτερικό περιβάλλον

- Κοινωνικοί, πολιτικοί και οικονομικοί παράγοντες
- Διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές πολιτικές
- Η προσωρινότητα των χρηματοδοτήσεων και του κοινωνικού κράτους
- Το πλαίσιο ανάπτυξης των οργανισμών

- Τραύματα προσφύγων και μετατραυματικό άγχος
- Δευτερογενές μετατραυματικό άγχος επαγγελματιών και εθελοντών (αϋπνίες, εφιάλτες, θλίψη, εξάντληση, αίσθηση φόβου)
- Τα ηθικά διλήμματα της εργασίας (κακοποιήσεις, εγκλωβισμός, αδυναμία συνηγορίας)
- Εργασιακή εξουθένωση (Burn out)
- Έλλειψη εκπαίδευσης και εποπτείας
- Ανεξέλεγκτος φόρτος εργασίας
- Έλλειψη διαδικασιών Follow up
- Κατάχρηση εξουσίας
- Υπερβολικός έλεγχος ή έλλειψη ελέγχου
- Γραφειοκρατικοποίηση
- Βραχυχρόνιες συμβάσεις
- Χαμηλοί μισθοί
- Κινητικότητα

Άγχος και επαγγελματική εξουθένωση

Στρεσογόνοι παράγοντες στη δουλειά των εργαζόμενων με ασυνόδευτα ανήλικα συναρτώνται με τον τρόπο που διαπλέκεται η προσωπική τους ευαλωτότητα με τις συνθήκες εργασίας. Οι εργαζόμενοι ταυτίζονται με τους ασυνόδευτους ανηλίκους και ο τρόπος που βιώνουν τις οδυνηρές εμπειρίες και το ενδεχόμενο μετατραυματικό άγχος των παιδιών μπορεί να τους προκαλέσει δευτερογενές μετατραυματικό άγχος, ένα φαινόμενο που παρατηρείται σε όλους τους επαγγελματίες που ασχολούνται με παιδιά που διατρέχουν κάποιο κίνδυνο. Οι τραυματικές εμπειρίες των παιδιών μπορεί επίσης να

ανακινήσουν προσωπικά τραύματα των εργαζομένων. Άλλοτε κάποιοι εργαζόμενοι αισθάνονται ενοχές για τις δικές τους ασφαλείς συνθήκες ζωής. Και άλλοτε πάλι βασανίζονται με ηθικά διλήμματα που προκύπτουν από την καθημερινή διαχείριση. Στην εκπαίδευση εκφράστηκαν τέτοια διλήμματα όπως για παράδειγμα η σκοπιμότητα να κληθεί ή όχι η αστυνομία στη δομή στην περίπτωση που η εργαζόμενη φοβόταν ότι δεν θα μπορούσε να διαχειριστεί ένα περιστατικό βίας και που ενδεχομένως θα ξέφευγε από τον έλεγχό της ή στην περίπτωση που έγινε αντιληπτή η κατοχή ναρκωτικών ουσιών.

Ωστόσο είναι παραπλανητικό να αντιμετωπίσουμε το εργασιακό στρες ή την εργασιακή εξουθένωση ως ατομικό φαινόμενο, αποτέλεσμα προσωπικής ευαλωτότητας. Είναι οι συνθήκες εργασίας που είναι ταυτόσημες με πηγές άγχους και ψυχικής και σωματικής εξάντλησης. Οι εργαζόμενοι δηλώνουν πολύ κουρασμένοι και περιγράφουν μεγάλο φόρτο εργασίας με πολλές ώρες απασχόλησης, ωράρια που περιλαμβάνουν νυχτερινή βάρδια ή αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών οποιαδήποτε μέρα και ώρα, χαμηλοί μισθοί αλλά και μεγάλες καθυστερήσεις στην καταβολή τους που προκαλούν συνεχή ανασφάλεια, βραχύχρονες συμβάσεις ή συμβάσεις που δεν ανανεώνονται και συχνά με σχετική ενημέρωση την τελευταία στιγμή, κατ' επέκταση μεγάλη κινητικότητα που αναγκάζει την ομάδα να ανασυγκροτείται συνεχώς και να παρεμποδίζεται μια λειτουργία με βάθος χρόνου, αλλά και μεγάλη κινητικότητα των ανηλίκων με αποτέλεσμα να δυσκολεύεται η εγκατάσταση σχέσεων. Μια επιπλέον επιβάρυνση που σχετίζεται με τον τρόπο εκταμίευσης των χρημάτων είναι η απαιτητική και χρονοβόρα συμπλήρωση εκθέσεων που οι εργαζόμενοι θεωρούν ότι υπηρετεί μια αυξανόμενη γραφειοκρατία και τους στερεί χρόνο από την ουσιαστική φροντίδα των παιδιών.

Το εργασιακό στρες δεν είναι μεμονωμένο συμβάν αλλά διεργασία που μπορεί να οδηγήσει στο σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης (burn out). Το φαινόμενο αυτό περιγράφεται ως συναισθηματική εξάντληση και εκφράζεται μέσα από απο-προσωποποίηση που οδηγεί στον κυνισμό και στην αντιμετώπιση των άλλων ως αντικείμενα και όχι ως πρόσωπα, και από την αίσθηση της μειωμένης αποτελεσματικότητας. Οι εξουθενωμένοι εργαζόμενοι αισθάνονται υπερβολική κούραση και αδυναμία και αναφέρονται σε συμπτώματα όπως υπερένταση, πονοκεφάλους, αϋπνίες, διαταραχές διατροφής, γαστρεντερικά προβλήματα, μυϊκούς πόνους, αδυναμία, ανεξήγητα προβλήματα όπως απώλεια δοντιών. Παράλληλα αισθάνονται θλίψη, φόβο, θυμό, ενοχή, ανυπομονησία, απάθεια, χαμηλή αυτοεκτίμηση. Η βιβλιογραφία αναφέρει ότι οι

εργαζόμενοι που είναι πιο ιδεαλιστές και αφοσιωμένοι σε αυτό που κάνουν παίρνουν επάνω τους περισσότερο φόρτο εργασίας και μεγαλύτερο βάρος για να υπερασπιστούν το έργο τους και όταν δουν ότι αυτό δεν έχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα οδηγούνται στην εξουθένωση και τον κυνισμό.

Η επαγγελματική εξουθένωση οδηγεί σε:

- ▶ προσωπικά προβλήματα
- ▶ κοινωνικά προβλήματα
- ▶ προβλήματα υγείας
- ▶ χρήση αλκοόλ, νικοτίνης και άλλων ουσιών
- ▶ κακή διατροφή
- ▶ κακή ποιότητα εργασίας
- ▶ παραίτηση από την εργασία

Η επαγγελματική εξουθένωση οδηγεί σε σοβαρό αδιέξοδο τα άτομα που ενώ άρχισαν να εργάζονται με θετικές προσδοκίες, ενθουσιασμό και διάθεση να βοηθήσουν, βρέθηκαν σε ένα εργασιακό περιβάλλον με μεγάλη πίεση, επαναλαμβανόμενες κρίσεις και ανεπαρκή συστήματα υποστήριξης και παροχής κινήτρων.

Για να απεμπλακούν από την πίεση οι εργαζόμενοι καταφεύγουν σε αμυντικούς μηχανισμούς. Η αποπροσωποποίηση που είναι συστατικό της επαγγελματικής εξουθένωσης αποτελεί και άμυνα απο-ευαισθητοποίησης και αποστασιοποίησης. Άλλη άμυνα που υιοθετείται είναι αυτή του παντοδύναμου εργαζόμενου που μπορεί να προσφέρει και να ελέγξει τα πάντα. Ωστόσο η φαντασίωση της παντοδυναμίας οδηγεί το εκκρεμές στον πόλο της ματαίωσης και της απάθειας οδηγώντας στην παραίτηση. Η συστηματική εποπτεία προσφέρει το πλαίσιο για επεξεργασία αυτών των μηχανισμών, για την ανάδειξη των ψυχικών δυνάμεων και των προστατευτικών παραγόντων απέναντι στη ματαίωση, καθώς και τη δυνατότητα συμμετοχής των

εργαζομένων ως συν-διαμορφωτές της προσωπικής τους κατάστασης. Ωστόσο από,τι φαίνεται αυτή η τόσο πολύτιμη συστηματική εποπτεία σε πολλές δομές δεν προσφέρεται.

Το παράδοξο είναι ότι ενώ η επαγγελματική εξουθένωση χαρακτηρίζεται ως κοινωνικό φαινόμενο που συναρτάται με τις συνθήκες εργασίας και τους οργανωσιακούς παράγοντες, η έρευνα για το πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί εστιάζεται κυρίως σε λύσεις που αφορούν το άτομο και όχι το πλαίσιο.

Είναι πολύ πιο αποτελεσματικό να αποφύγει να ερμηνεύσει κανείς την επαγγελματική εξουθένωση ως χαρακτηρισμένο σύνδρομο και να τη διαβάσει ενταγμένη σε ένα πλαίσιο δυναμικής των σχέσεων, εστιάζοντας στο πλέγμα των αλληλεπιδράσεων εργαζομένων, ασυνόδευτων ανηλίκων, οργανισμού και εξωτερικών κοινωνικο-πολιτικών παραγόντων. Μέσα από μια τέτοια οπτική αποφεύγεται μια στατική, γραμμική αιτιότητα και αναδεικνύεται η κοινωνικο-ψυχολογική πολυπλοκότητα.

Καταστάσεις άγχους και τρόποι διαχείρισης

Ως εργαζόμενοι σε μία δομή φιλοξενίας ανηλίκων, μπορείτε σε ατομικό ή ομαδικό επίπεδο να αφιερώσετε κάποιο χρόνο για να καταγράψετε σε έναν πίνακα τις καταστάσεις που δημιουργούν έντονο άγχος (οξύ ή διαρκές) και μπορεί να οδηγήσουν ορισμένους/ες στην επαγγελματική εξουθένωση. Οι αγχογόνες καταστάσεις μπορεί να οφείλονται σε προσωπικούς λόγους ή να σχετίζονται με τον εργασιακό χώρο, ή/και με πολιτικές και γεγονότα που προέρχονται από το εξωτερικό περιβάλλον και επηρεάζουν αρνητικά την εργασία σας. Σημειώστε τους πιθανούς θετικούς και αρνητικούς τρόπους αντιμετώπισης του άγχους. Η διερεύνηση και η καταγραφή όλων των τρόπων διαχείρισης του άγχους γίνεται ώστε να αποφεύγετε τους αρνητικούς και να υιοθετείτε θετικούς τρόπους διαχείρισης και προστασίας του εαυτού και των άλλων στην ομάδα σας. Επίσης, αξιολογήστε τη σοβαρότητα της κάθε κατάστασης λαμβάνοντας υπόψη τη συχνότητα εμφάνισης και τις επιπτώσεις της και ορίστε προτεραιότητες ως προς τη σειρά αντιμετώπισης τους.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Καταστάσεις άγχους που μπορεί να οδηγήσουν στην επαγγελματική εξουθένωση	Θετικοί τρόποι διαχείρισης	Αρνητικοί τρόποι διαχείρισης

ΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΔΟΜΕΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ

Μια δομή ανηλίκων διαμονής πολύ συχνά φέρνει στην επιφάνεια αναπαραστάσεις από το οικογενειακό περιβάλλον. Χαρακτηρίζεται από διαρκή αλληλεπίδραση μεταξύ των φροντιστών και των ανηλίκων στο πλαίσιο της οποίας δημιουργείται μία δυναμική η οποία επηρεάζεται τόσο από την τρέχουσα πραγματικότητα όσο και από τις παρελθούσες εμπειρίες. Οι εμπειρίες από την οικογένεια και την κοινότητα προέλευσης αναδύονται στο παρόν με αφορμή διάφορα ερεθίσματα και καταστάσεις. Πολύ συχνά μια κατάσταση κρίσης θα πυροδοτήσει σκέψεις και συναισθήματα που έρχονται από το παρελθόν, και μπορεί να οδηγήσει σε απρόβλεπτες συμπεριφορές των ανηλίκων.

Οι κρίσεις σχετίζονται και επηρεάζουν τα ασυνόδευτα ανήλικα και την ομάδα στην οποία ανήκουν, τους επαγγελματίες, τη δομή ή τον οργανισμό και την ευρύτερη κοινότητα. Ορισμένες από αυτές είναι προβλέψιμες, με μικρές επιπτώσεις και ως εκ τούτου εύκολα διαχειρίσιμες.

Άλλες πάλι συμβαίνουν σπάνια αλλά έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις. Η αντιμετώπισή τους αποτελεί ευθύνη του προσωπικού, το οποίο χρειάζεται να εγγυηθεί την ασφάλεια του πλαισίου σε συναισθηματικό και φυσικό επίπεδο και να αναζητήσει τρόπους για την επίλυσή τους.

Τα άτομα, συνήθως βιώνουν, μια αίσθηση απειλής και κινδύνου από κάποιο ερέθισμα που δημιουργεί αποσταθεροποίηση και συχνά μπορεί να τα ακινητοποιήσει. Το ερέθισμα ανασύρει στην επιφάνεια έντονα συναισθήματα θυμού, φόβου, θλίψης και μπορεί να οδηγήσει σε έντονη επιθετικότητα, συγκρούσεις ή απόσυρση. Εάν δεν υπάρξει έγκαιρη παρέμβαση, η κρίση διογκώνεται και μπορεί να δημιουργηθεί μια χαοτική κατάσταση. Κλονίζεται η όποια εμπιστοσύνη στο προσωπικό και στα υπόλοιπα μέλη της δομής, και βαθμιαία το σύστημα οδηγείται από την αποσταθεροποίηση στη μερική ή ολική αποδόμηση.

Κρίση και αλλαγή

Στην πορεία αλλαγής των ατόμων, των ομάδων, των οργανισμών και των κοινοτήτων η έννοια της κρίσης αναδεικνύεται ως κεντρική. Η κρίση ορίζεται ως μια κατάσταση αποσταθεροποίησης στην οποία περιέρχεται ένα σύστημα που προηγουμένως βρισκόταν σε κατάσταση σταθερότητας. Η αποσταθεροποίηση οδηγεί σε μερική ή ολική αποδόμηση. Η αποσταθεροποίηση, αποτελεί απαραίτητο στάδιο προκειμένου να διερευνηθεί το εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον και να ανασυνταχτεί το σύστημα, ενσωματώνοντας νέα στοιχεία και επιτυγχάνοντας μια νέα κατάσταση σταθερότητας, περισσότερο λειτουργική από την αρχική.

Ο ρόλος των εργαζομένων είναι ιδιαίτερα σημαντικός και πολύπλοκος, δεδομένου ότι χρειάζεται, την ίδια στιγμή που και αυτοί μπορεί να βιώνουν αντίστοιχα συναισθήματα με τα ασυνόδευτα ανήλικα, να διαχειριστούν την όλη κατάσταση. Στη διεπιστημονική ομάδα μπορεί να εμφανιστούν ή να ενισχυθούν αντιθέσεις και να παγιωθούν ακόμη περισσότερο υφιστάμενες ανεπίλυτες συγκρούσεις.

Ιδιαίτερα όταν σε μια δομή υπάρχει έλλειψη επικοινωνίας, αποξένωση, σχάση (splitting), διπλά μηνύματα και ανεπίλυ-

τες συγκρούσεις, η κατάσταση κρίσης οδηγεί το προσωπικό σε αποπροσανατολισμό, έντονες διαμάχες με αλληλοκατηγορίες, άκριτο καταλογισμό ευθυνών, ενοχοποίηση και, τελικά, σε αδυναμία αντιμετώπισης της κατάστασης. Ωστόσο, η κρίση παρά τις αρνητικές επιπτώσεις μπορεί να αποτελέσει και μια ευκαιρία για αλλαγή. Άλλωστε, και η αλλαγή επιτυγχάνεται μέσα από μια διαδικασία κρίσης, όπου ανατρέπεται μια κατάσταση σταθερότητας για να επέλθει η νέα.

Οι απρόβλεπτες καταστάσεις ζωής

Οι κρίσεις συνδέονται με απρόβλεπτες καταστάσεις και ανεπιθύμητα γεγονότα που αγγίζουν τόσο τα ασυνόδευτα ανήλικα όσο και τα μέλη του προσωπικού. Οι συγκρούσεις μεταξύ των ωφελουμένων, η έντονη βία, η κατάχρηση ουσιών και ακραίες συμπεριφορές που εμπεριέχουν κίνδυνο είναι μορφές κρίσης που μπορεί να εμφανιστούν σε μια δομή φιλοξενίας ανηλίκων και να την αποσταθεροποιήσουν. Η κρίση εμφανίζεται ως μια κατάσταση που είναι δύσκολο να ξεπεραστεί με τους τρόπους αντιμετώπισης και τους πόρους που διαθέτει ένα άτομο ή μία ομάδα. Διαρκεί έξι ως οκτώ εβδομάδες και δημιουργεί έντονα αρνητικά συναισθήματα που εμποδίζουν περαιτέρω τη διαχείρισή της.

Η διαδικασία ανάδειξης της κρίσης

Τα ασυνόδευτα ανήλικα, που ξεριζώθηκαν βίαια από το αρχικό τους περιβάλλον, προσπαθούν να προσαρμοστούν σε ένα νέο, άγνωστο κοινωνικό περιβάλλον, έχοντας διανύσει μια πορεία ζωής υπό αντίξοες συνθήκες. Συχνά, βιώνουν το πένθος του βίαιου αποχωρισμού και της απώλειας της οικογένειας και των οικείων προσώπων στην κοινότητα όπου ζούσαν και την οποία εγκατέλειψαν, αναζητώντας ένα περιβάλλον ασφάλειας και μια καλύτερη ζωή, μακριά από κινδύνους.

Οι διάφορες ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις αναφέρονται στο πένθος που βιώνουν τα παιδιά, όταν αποχωρίζονται από την οικογένειά τους, το οποίο αναβιώνει σε καταστάσεις κρίσης που εμπεριέχουν κίνδυνο ή απειλή. Είναι ένα πένθος που δεν έχει βιωθεί ή έχει ανασταλεί, λόγω της ανάγκης για επιβίωση, και επανέρχεται με σφοδρότητα σε απρόβλεπτες στιγμές.

Ορισμένα παιδιά δυσκολεύονται ή αρνούνται να εκφράσουν τα συναισθήματα που νιώθουν, και εσωτερικεύουν την απώλειά τους. Συχνά, αισθάνονται ενοχή και θυμό, τον οποίο μπορεί να στρέψουν στον εαυτό τους, αυτοτραυματίζοντάς τον, ή σε άλλους, με έντονες συγκρούσεις, που ορισμένες φορές συμβαίνουν με μικρές αφορμές. Οι επαγγελματίες χρειάζεται να κατανοήσουν με έναν ώριμο και υπεύθυνο τρόπο τη διαδικασία της αποστέρησης και του πένθους, καθώς και των πιθανών αντιδράσεων που προέρχονται από κάποιες προηγούμενες απώλειες.

Τα ανεπιθύμητα γεγονότα γεννούν κρίσεις

Συνήθως πρόκειται για απρόβλεπτα γεγονότα που επηρεάζουν τη ζωή και την πορεία ενός ατόμου και συνδέονται με:

- θάνατο
- σοβαρό ατύχημα
- απώλεια της υγείας, της στέγης ή της εργασίας
- βίαιο αποχωρισμό από αγαπημένα πρόσωπα
- τρομοκρατικές επιθέσεις
- φυσικές καταστροφές
- καταστάσεις πολέμου

Ορισμένες από αυτές τις καταστάσεις τις έχουν βιώσει τα ασυνόδευτα ανήλικα στο οικογενειακό και κοντινό τους περιβάλλον, λόγω των έντονων συγκρούσεων και των συνθηκών που επικρατούν στη χώρα προέλευσής τους, όπου ο κοινωνικός ιστός συρρικνώνεται ή διαρρηγνύεται. Στην πορεία τους μέχρι να φθάσουν στη δομή φιλοξενίας τα παιδιά μπορεί να έχουν υποστεί επιθέσεις, κακοποιήσεις και να συμμετείχαν σε συγκρουσιακά γεγονότα τα οποία δημιούργησαν νέα τραύματα και κλόνισαν την ισορροπία τους και τις σχέσεις τους με το περιβάλλον. Πολύ συχνά προσπαθούν να ισορροπήσουν, χωρίς να έχουν τον απαιτούμενο χρόνο για γνωστική ή συναισθηματική επεξεργασία αυτών των καταστάσεων. Κατά τη διάρκεια της παραμονής στη

δομή μπορεί να συμβούν για διάφορους λόγους συγκρούσεις που θα τα οδηγήσουν σε κατάσταση κρίσης, προσθέτοντας επιπλέον προβλήματα, επιβάρυνση και συναισθηματική φόρτιση. Μια σύγκρουση που εμπεριέχει βία μεταξύ των ωφελουμένων της δομής φέρνει στην επιφάνεια σωρευτικά τα τραύματα από προηγούμενες περιόδους, και μπορεί να οδηγήσει σε εκρήξεις θυμού, οργής αλλά και επιθετικότητας προς τους άλλους, καθώς και τον ίδιο τον εαυτό. Τα συναισθήματα που είχαν μπλοκαριστεί, λόγω της ανάγκης επιβίωσης, έρχονται με σφοδρότητα στην επιφάνεια και μπορεί να οδηγήσουν σε ανεξέλεγκτες συμπεριφορές. Ωστόσο, κάποια άτομα μπορεί να νιώσουν έντονο φόβο και πανικό και να οδηγηθούν σε ακινητοποίηση, απόσυρση και αποκοπή από την υπόλοιπη ομάδα. Εάν η παρέμβαση δεν γίνει έγκαιρα, οι επιπτώσεις της κρίσης θα πολλαπλασιαστούν και θα δημιουργήσουν μια χαοτική κατάσταση. Σε μια κρίση, φαίνεται να αναβιώνουν παρελθοντικές εμπειρίες και συναισθήματα φόβου, απώλειας, εγκατάλειψης και αδυναμίας. Η προσεκτική εξέταση των αντιδράσεων που είχε το άτομο σε αντίστοιχες καταστάσεις μπορεί να αποτελέσει παράγοντα πρόβλεψης και να ενισχύσει την έγκαιρη παρέμβαση. Ο σεβασμός και η κατανόηση των διαφορών και ιδιαιτεροτήτων του ατόμου ή της πολιτισμικής ομάδας αποτελούν προϋποθέσεις για την έγκαιρη και αποτελεσματική αντιμετώπιση καταστάσεων κρίσης σε μια δομή φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων.

Οι μεταβατικές καταστάσεις στην πορεία ζωής

Οι μεταβατικές καταστάσεις στην πορεία ζωής ενός ανθρώπου, μπορεί να οδηγήσουν σε κρίση. Μια χαρακτηριστική περίοδος μετάβασης από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση είναι η εφηβεία, η οποία αποτελεί μία από τις πλέον ευαίσθητες περιόδους στην ανάπτυξη του ατόμου, τόσο σε σωματικό όσο και σε ψυχικό επίπεδο. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, συμβαίνουν σημαντικές διεργασίες και αλλαγές στη στάση και στη συμπεριφο-

ρά του ατόμου, καθώς και στην αντίληψη που έχει για τον εαυτό και τους άλλους.

Στις δομές για ασυνόδευτα ανήλικα, φιλοξενούνται στην πλειονότητά τους έφηβοι/ες που βρίσκονται εκεί από μια γεωγραφική μετάβαση. Μετακινούμενοι/ες από χώρα σε χώρα, από πόλη σε πόλη και από δομή σε δομή, οι συχνές μεταβάσεις που βιώνουν μπορεί να τους/τις οδηγήσουν σε κρίση. Επίσης, η ένταξη

στο σχολείο, η αναζήτηση εργασίας για όσους/ες έχουν συμπληρώσει το 16^ο έτος της ηλικίας τους, με τις αντίστοιχες εναλλαγές στο σχολικό ή εργασιακό περιβάλλον, καθώς και η μετάβαση από την εφηβεία στην ενηλικίωση με την επερχόμενη απομάκρυνση από τη δομή φιλοξενίας, δημιουργούν αναστάτωση και αποσταθεροποίηση. Άλλωστε, μια δομή φιλοξενίας ανηλίκων είναι ένας μεταβατικός χώρος ανάγκης που απαιτεί συμμόρφωση στους κανόνες λειτουργίας μίας ιδιόμορφης συλλογικής διαβίωσης που τις περισσότερες φορές δεν είναι προσαρμοσμένη στις ατομικές ανάγκες του κάθε παιδιού ή έφηβου/ης.

Η προσφορά ασφάλειας, στέγης και τροφής, αποτελούν βασικές απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε τα ασυνόδευτα ανήλικα να βιώσουν νέες θετικές προσωπικές εμπειρίες ζωής και να ενισχυθεί η ψυχική τους ανθεκτικότητα. Επομένως, χρειάζεται να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαμόρφωση του φυσικού περιβάλλοντος διαμονής (περιοχή, λειτουργικότητα, και διαμόρφωση χώρων) αλλά και στο ανθρώπινο περιβάλλον που διαμορφώνεται από τα υπόλοιπα μέλη που συγκατοικούν εκεί καθώς και από το προσωπικό. Ωστόσο υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι ανήλικοι μετακινούνται από δομή σε δομή καθώς και άλλοι που αποχωρούν για να επανασυνδεθούν με

την οικογένεια τους ή λόγω της ενηλικίωσής τους. Τα μέλη του προσωπικού επίσης βρίσκονται σε μία μεταβατική κατάσταση, κυρίως λόγω των πολιτικών και των χρηματοδοτήσεων που επικρατούν στον τομέα του προσφυγικού. Συνήθως, τα μέλη του προσωπικού έχουν βραχύχρονες συμβάσεις, που σχετίζονται με το πλαίσιο των χρηματοδοτήσεων, μετακινούνται από δομή σε δομή ή από οργανισμό σε οργανισμό, και άλλοι μπορεί να βρίσκονται σε μια κατάσταση συνεχούς αναζήτησης νέας εργασίας γνωρίζοντας ότι σύντομα θα βρεθούν εκτός του συγκεκριμένου εργασιακού πλαισίου. Το ερώτημα είναι, κατά πόσο οι επαγγελματίες που δεν αισθάνονται σταθερότητα και ασφάλεια στον χώρο εργασίας τους, είναι σε θέση να μεταδώσουν αίσθημα ασφάλειας και σταθερότητας στα παιδιά. Η ανασφάλεια είναι αναμενόμενο σε αυτές τις συνθήκες να διαπερνά την κάθε ομάδα και συχνά να μεταδίδεται μεταξύ τους ακόμη και όταν όλοι προσπαθούν να την κρύψουν και δεν την εκφράζουν ανοιχτά. Η αίσθηση διαρκούς μετάβασης που διαπερνά τις δυο ομάδες, δημιουργεί ένα ασταθές και αβέβαιο περιβάλλον που δυσκολεύει την επίτευξη συναισθηματικής ισορροπίας και ασφάλειας σε μία δομή και αναπαράγει καταστάσεις κρίσης.

Αξιολόγηση κρίσεων

Η αξιολόγηση κρίσεων αποτελεί μια δραστηριότητα που μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της διεπιστημονικής ομάδας της δομής φιλοξενίας.

Αρχικά συζητούνται στην ομάδα πιθανές κρίσεις που μπορεί να συμβούν και ενδέχεται να σχετίζονται με τα ασυνόδευτα ανήλικα, τους επαγγελματίες, τη δομή ή τον οργανισμό καθώς και την κοινότητα.

Η συζήτηση γίνεται χωριστά για το κάθε πεδίο.

Η ομάδα καταγράφει πιθανές κρίσεις που μπορεί να συμβούν στο κάθε πεδίο αξιοποιώντας στο πρώτο στάδιο τη μέθοδο καταιγισμού των ιδεών (brainstorming), όπου τα μέλη ενθαρρύνονται να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους. Στη συνέχεια, συζητούν την κάθε κρίση χωριστά και την τοποθετούν στο διάγραμμα αξιολόγησης κρίσεων.

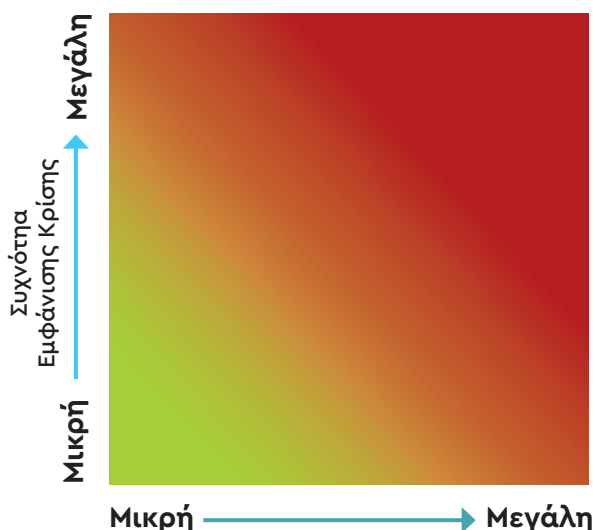
Το διάγραμμα αξιολόγησης κρίσεων

Το διάγραμμα αξιολόγησης κρίσεων έχει δυο διαστάσεις:

Η πρώτη (κάθετη) αφορά τη συχνότητα εμφάνισης μιας κρίσης.

Η δεύτερη (οριζόντια) αφορά την επίπτωση της κρίσης.

Κάθε διάσταση έχει μια διακύμανση από μικρή (κάτω αριστερά) έως μεγάλη (στις δυο άκρες των αξόνων).

Η κλίμακα αξιολόγησης των κρίσεων

μικρή συχνότητα εμφάνισης – μικρή επίπτωση

Συνήθως αυτές οι κρίσεις αποτυπώνονται στην κάτω αριστερή γωνία και αφορούν καταστάσεις με μικρό κίνδυνο που σπανίως συμβαίνουν, οπότε δεν απαιτείται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση και ενέργεια αφού είναι εύκολα αντιμετωπίσιμες.

μικρή συχνότητα εμφάνισης – μεγάλη επίπτωση

Οι κρίσεις αυτές συνήθως τοποθετούνται στην κάτω δεξιά γωνία και σπανίως συμβαίνουν. Ωστόσο, μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις. Για παράδειγμα, ο θάνατος ενός παιδιού σε μια δομή μπορεί να συγκλονίσει τα μέλη της ομάδας των συνομηλίκων και τους εργαζόμενους και να έχει σημαντικό αντίκτυπο στη δομή και τον οργανισμό καθώς και στην κοινότητα, εφόσον γίνει γνωστός.

μεγάλη συχνότητα εμφάνισης – μικρή επίπτωση

Οι κρίσεις αυτές εμφανίζονται στην καθημερινότητα. Συνήθως αποτυπώνονται πάνω αριστερά και αποτελούν καταστάσεις που μπορεί να αντιμετωπιστούν με μικρή ενέργεια.

μεγάλη συχνότητα εμφάνισης – μεγάλη επίπτωση

Οι κρίσεις αυτές αποτυπώνονται πάνω δεξιά, επιφέρουν πολλούς κινδύνους και χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή και ενέργεια για να αντιμετωπιστούν καθώς ουσιαστικά θέτουν σε κίνδυνο τη λειτουργικότητα και την αποτελεσματικότητα όλου του συστήματος. Επίσης, χρειάζεται να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην πρόληψη και την έγκαιρη παρέμβαση τους.

ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΦΟΡΜΗΣ ΚΡΙΣΗΣ: ΤΟ ΦΑΓΗΤΟ

Ο δρόμος για την καρδιά περνάει από το στομάχι;

Μια από τις συνηθισμένες καταστάσεις σε μια δομή για ασυνόδευτα ανήλικα είναι η κρίση που μπορεί να δημιουργηθεί γύρω από το φαγητό. Μπορεί να υπάρχουν παράπονα, αντιδράσεις, συγκρούσεις για την ποιότητα του φαγητού, την ποσότητα, τα υλικά, τον τρόπο, τον χρόνο και τον χώρο σερβιρίσματος, τις προτιμήσεις, τη συμπεριφορά του μάγειρα ή της μαγείρισσας, το εβδομαδιαίο μενού και άλλα. Το φαγητό δεν έρχεται να καλύψει μόνο μια φυσική ανάγκη αλλά εμπεριέχει σημαντικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και ψυχολογικές διαστάσεις.

Η κοινωνική διάσταση του φαγητού

Στην κοινωνική του διάσταση το φαγητό συνδέεται με τις σχέσεις ισχύος, εξουσίας και αντίστασης που επικρατούν σε ένα σύστημα. Η κυρίαρχη ομάδα επιβάλλει τις αντιλήψεις της για τη διατροφή και το φαγητό στην αδύναμη, ιδιαίτερα στα ιδρυματικά πλαίσια. Πολλές φορές το φαγητό χρησιμοποιείται ως «μέσο ένταξης» στη νέα κουλτούρα ή ως μέσο τιμωρίας ή επιβράβευσης των αδύναμων. Από την άλλη πλευρά, εκ μέρους της αδύναμης ομάδας εμφανίζονται μορφές αντίστασης με την άρνηση κάποιων μελών να αποδεχτούν το φαγητό ή με το να το πετάξουν επιδεικτικά, δηλώνοντας έτσι την αντίθεσή τους απέναντι στην εξουσία. Μέσω του φαγητού εκδηλώνονται τρόποι συμπεριφοράς και ιεραρχικών σχέσεων σε κάθε σύστημα συλλογικής διαβίωσης, που μπορεί να σχετίζονται με τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία και τον πολιτισμό.

Η πολιτισμική διάσταση του φαγητού

Η πολιτισμική διάσταση συνδέεται με την κουλτούρα του κάθε λαού η οποία έχει ενσωματώσει στοιχεία διατροφής που τη διαφοροποιούν από κάποιον άλλο. Τα γιορτινά τραπέζια, οι θρησκευτικές εορτές, οι τελετουργίες, οι νηστείες, οι απαγορεύσεις κάποιων τροφών για θρησκευτικούς λόγους, μπορεί να καθορίζουν την ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα κάθε λαού. Η παράβλεψη ή η απαξίωση αυτών των στοιχείων σε μία δομή ανηλίκων, μπορεί να οδηγήσει σε σύγκρουση και κρίση μεταξύ των ατόμων και ομάδων που προέρχονται από διαφορετικές πολιτισμικές κοινότητες και αισθάνονται έλλειψη σεβασμού και απόρριψης από την πλευρά εκείνων που φροντίζουν το πρόγραμμα διατροφής.

Η ψυχολογική διάσταση του φαγητού

Το φαγητό εμπεριέχει μια ψυχολογική διάσταση τόσο όσον αφορά την προετοιμασία του όσο και τον τρόπο, τον χώρο και τον χρόνο της κατανάλωσής του. Είναι μια διεργασία που συνδέεται με την οικογένεια και ιδιαίτερα με τη φροντίδα στη βρεφική και την πρώιμη παιδική ηλικία, πριν τα παιδιά αποχωριστούν τους γονείς τους. Τα ασυνόδευτα ανήλικα έχουν εικόνες και βιώματα από οικογενειακά γεύματα, από τη φροντίδα των γονέων ή κάποιων άλλων μελών του οικογενειακού και κοντινού περι-

Το φαγητό δεν έρχεται να καλύψει μόνο μια φυσική ανάγκη αλλά εμπεριέχει σημαντικές, κοινωνικές, πολιτισμικές και ψυχολογικές διαστάσεις.

Μέσω του φαγητού εκδηλώνονται τρόποι συμπεριφοράς και ιεραρχικών σχέσεων σε κάθε σύστημα συλλογικής διαβίωσης, που μπορεί να σχετίζονται με τη φυλή, το φύλο, τη θρησκεία και τον πολιτισμό.

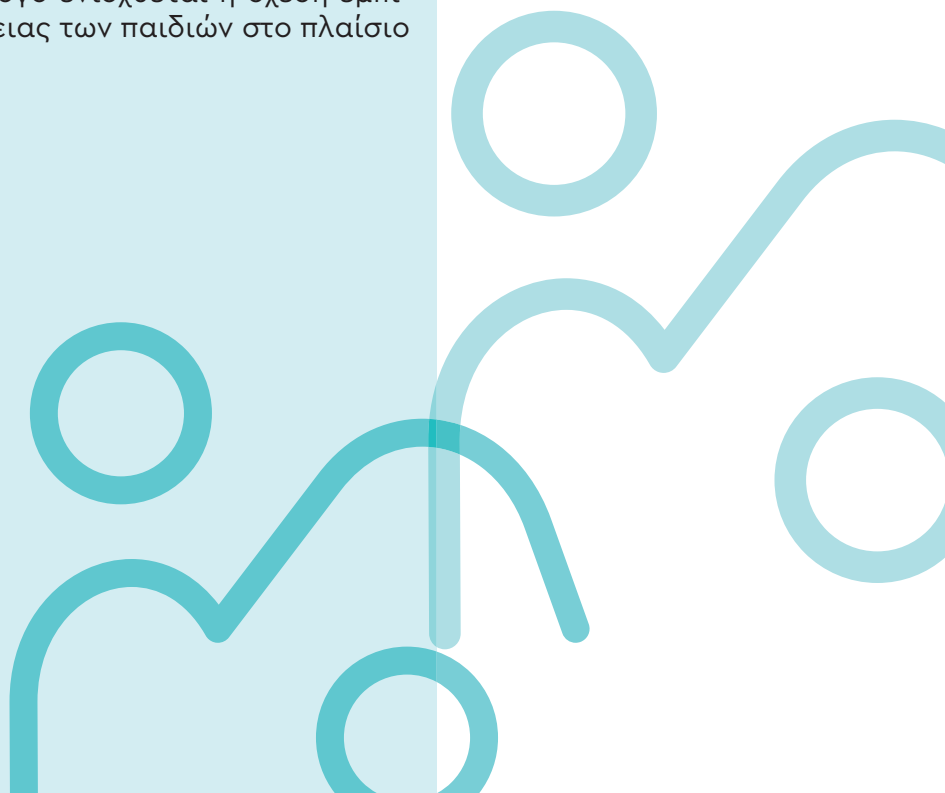
βάλλοντος, από ανθρώπους που νοιάζονται και φροντίζουν ο ένας τον άλλον. Ο βίαιος αποχωρισμός από την οικογένεια κάτω από την πίεση εξωτερικών παραγόντων διέκοψε απότομα αυτόν τον δεσμό και αυτήν τη λειτουργία, καθώς το παιδί ξεριζώθηκε από το σπίτι του, για να βρεθεί σε έναν άγνωστο χώρο, ανάμεσα σε άλλα, άγνωστα άτομα.

Τα ασυνόδευτα ανήλικα βρίσκονται σε ένα πλαίσιο φιλοξενίας που, ενώ φαίνεται ότι είναι ασφαλές για τη ζωή τους, είναι άγνωστο και δημιουργεί άγχος και ανησυχία. Οι επαγγελματίες των δομών μπορεί να αναπαριστούν τα μέλη μιας «μεταβατικής ανάδοχης οικογένειας». Ωστόσο, οι αναμνήσεις και η νοσταλγία των αγαπημένων προσώπων, έρχονται έντονα στην επιφάνεια σε καταστάσεις και γεγονότα που συνδέονται με τη φροντίδα μέσω του φαγητού. Επομένως, το φαγητό δεν καλύπτει μόνο μια βιολογική ανάγκη, αλλά συνδέεται και με μια βαθύτερη σημαντική ανάγκη: την ανάγκη για αγάπη, νοιάξιμο και φροντίδα.

Ορισμένες φορές κάποια παιδιά αρνούνται το φαγητό που τους προσφέρεται, λέγοντας ότι δεν έχουν όρεξη. Με αυτόν τον τρόπο εκδηλώνουν τη θλίψη και τη στεναχώρια τους. Άλλα, πάλι, μπορεί να τρώνε βιαστικά, χωρίς να απολαμβάνουν το φαγητό, καθώς αισθάνονται ενοχή για τα μέλη της οικογένειάς τους που υποσιτίζονται. Ο τρόπος, ο χρόνος, ο χώρος της προετοιμασίας του φαγητού, του σερβιρίσματος και της κατανάλωσής του, όπως και τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε αυτή τη λειτουργία, χρειάζεται να δείχνουν ενδιαφέρον, νοιάξιμο, δέσμευση και ουσιαστική φροντίδα, τόσο για το φαγητό όσο και για τα παιδιά που το καταναλώνουν. Αυτά τα πρόσωπα συμβολοποιούνται και σε αυτά μεταβιβάζονται έντονα συναισθήματα οργής και θυμού, όταν τα παιδιά αισθάνονται ότι τα εμπλεκόμενα πρόσωπα αδιαφορούν για αυτά και απλώς διεκπεραιώνουν τη δουλειά τους. Αντίθετα, με το νοιάξιμο και τον διάλογο ενισχύεται η σχέση εμπιστοσύνης και η αίσθηση ασφάλειας των παιδιών στο πλαίσιο διαμονής.

Τα ασυνόδευτα ανήλικα βρίσκονται σε ένα πλαίσιο φιλοξενίας που, ενώ φαίνεται ότι είναι ασφαλές για τη ζωή τους, είναι άγνωστο και δημιουργεί άγχος και ανησυχία. Με το νοιάξιμο και τον διάλογο ενισχύεται η σχέση εμπιστοσύνης και η αίσθηση ασφάλειας των παιδιών στο πλαίσιο διαμονής.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

Βήματα για την επεξεργασία μιας κρίσης

Μία ομάδα είναι απαραίτητο να συζητά τρόπους διαχείρισης των κρίσεων και να γνωρίζει ότι η εφαρμογή ενός σχεδίου αντιμετώπισης έχει πάντα θετικές και αρνητικές επιπτώσεις. Ο φόβος και η ανησυχία για τις αρνητικές επιπτώσεις και το πιθανό κόστος, μπορεί να δυσκολεύει την ομάδα να πάρει αποφάσεις. Ωστόσο, ακόμη και η αναβλητικότητα ή και η μη λήψη απόφασης, έχει επιπτώσεις και η ευθύνη συνεχίζει να υπάρχει. Είναι απαραίτητο να γίνεται μία προσεκτική επεξεργασία της κάθε κρίσης ακολουθώντας συγκεκριμένα βήματα.

Βήματα για την επεξεργασία μιας κρίσης

Περιγραφή	Γίνεται από κάποιο μέλος μιας ομάδας μια συνοπτική περιγραφή της περίπτωσης ή κάποιου περιστατικού κρίσης που εμφανίστηκε στη δομή και έχει δημιουργήσει αποσταθεροποίηση. Ορίζεται με σαφήνεια το πρόβλημα.
Σημαντικοί Παράγοντες	Γίνεται αναφορά στους παράγοντες που οδήγησαν ή επιδρούν σε αυτή την κατάσταση. Μια κατάσταση κρίσης μπορεί να είναι αποτέλεσμα συνδυασμού παραγόντων. Η ομάδα συζητά συγκεκριμένους παράγοντες και όχι γενικά (π.χ. ποιοι συγκεκριμένοι ψυχολογικοί, οικογενειακοί ή κοινωνικοί παράγοντες).
Επιπτώσεις	Γίνεται συζήτηση για τις επιπτώσεις που αναδύονται από αυτή την κατάσταση στο άτομο, την ομάδα των συνομιλίκων, και ενδεχομένως τη δομή, τον οργανισμό ή την κοινότητα.
Ενέργειες – Παρεμβάσεις	Αναφέρονται οι συγκεκριμένες ενέργειες και παρεμβάσεις που έγιναν ή θα μπορούσαν να γίνουν για τη διαχείριση της κατάστασης. Καταρτίζεται ένα σχέδιο διαχείρισης της κατάστασης, το οποίο εφαρμόζεται λαμβάνοντας υπόψη τις πιθανές επιπτώσεις.
Αξιολόγηση	Μετά από ένα διάστημα που ορίζεται εκ των προτέρων, η ομάδα αξιολογεί την όλη κατάσταση, ενώ παράλληλα διερευνά τι χρειάζεται για να αντιμετωπίσει στο μέλλον παρόμοιες καταστάσεις.

Η κρίση ευκαιρία για αλλαγή

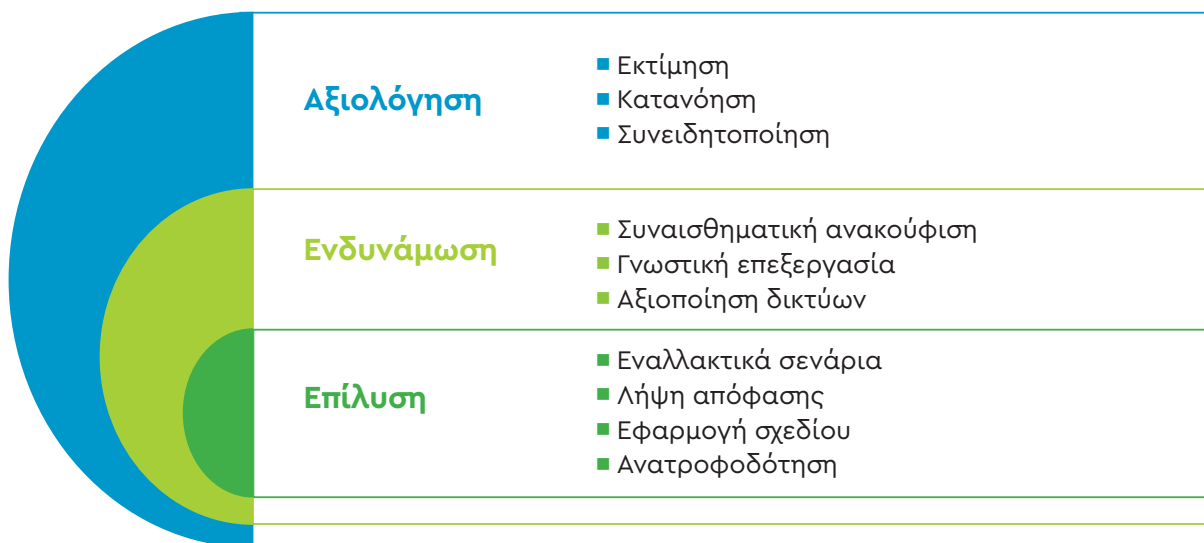
Η κρίση έχει συνήθως περιορισμένη διάρκεια έξι έως οκτώ εβδομάδων. Χρειάζεται όμως να αντιμετωπιστεί με έναν αποτελεσματικό τρόπο, ο οποίος περιλαμβάνει γνωστικές μεθόδους, διαδικασίες συναισθηματικής έκφρασης, ανάπτυξη δεξιοτήτων και αξιοποίηση των κοινωνικών δικτύων. Ωστόσο, εάν δεν αντιμετωπιστεί εγκαίρως, μπορεί να οδηγήσει σε χρόνιες καταστάσεις που επιβαρύνουν το άτομο, την ομάδα ή/και τη δομή συνολικά και δυσκολεύουν την αντιμετώπιση μιας νέας κρίσης.

Η υπέρβαση της κρίσης ενισχύει το αίσθημα αυτο-αποτελεσματικότητας και ανθεκτικότητας και οι άνθρωποι νιώθουν πιο δυνατοί να συνεχίσουν την πορεία τους έχοντας αποκτήσει πλέον και νέες δεξιότητες. Κάθε κρίση, αποτελεί εκτός από κίνδυνο, μία ευκαιρία για αλλαγή, όχι μόνο για το πρόσωπο που τη βιώνει αλλά και για την ομάδα και το σύστημα μέσα στο οποίο λειτουργεί. Η παρέμβαση στην κρίση εστιάζει στην επεξεργασία της κατάστασης και την επίτευξη μιας νέας σταθερότητας.

Παρέμβαση στη κρίση

Η αξιολόγηση της κρίσης προϋποθέτει την κατανόηση και τη συνειδητοποίηση των παραγόντων που οδήγησαν σε αυτή και την παροχή υποστήριξης σε ένα ασφαλές περιβάλλον στο πλαίσιο του οποίου μπορεί να εκφραστούν σκέψεις και συναισθήματα, να εξεταστούν

οι εναλλακτικές λύσεις και να επιλεγεί ένα συγκεκριμένο σχέδιο για την αποτελεσματική αντιμετώπισή της. Η παρακολούθηση της εφαρμογής του σχεδίου ενισχύει τη δέσμευση για την επίτευξη των στόχων στη δημιουργία μιας νέας σταθερότητας και ισορροπίας

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ

Η επικοινωνία είναι ζωτικής σημασίας για τα άτομα, τις ομάδες και τη σωστή λειτουργία της δομής φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων. Μπορεί να μειώσει τις συγκρούσεις και να ενδυναμώσει τα άτομα αλλά και τη λειτουργία της δομής στην οποία συμμετέχουν. Οι εργαζόμενοι/ες χρειάζεται να επικοινωνούν, να μοιράζονται σκέψεις, ιδέες και προβληματισμούς, ώστε να μπορούν να συνεργάζονται και να υποστηρίζουν ο ένας τον άλλον. Μέσα από αυτή τη διαδικασία επιτυγχάνεται η έγκαιρη παρέμβαση στην αντιμετώπιση των κρίσεων που εμφανίζονται στη δομή αλλά και η καλύτερη κατανόηση των προοπτικών βελτίωσης της λειτουργίας και της αποτελεσματικότητας της δομής. Μέσω της επικοινωνίας μπορεί να επιτευχθεί η συνεργασία της ομάδας των επαγγελματιών και η ενδυνάμωσή τους στην επίλυση προβλημάτων.

Η επικοινωνία βελτιώνει την ποιότητα των επαγγελματικών σχέσεων με στόχο την επιδίωξη του βέλτιστου συμφέροντος των ασυνόδευτων ανηλίκων και την επίτευξη και προώθηση θετικών αλλαγών στη δομή. Η επικοινωνία συνεισφέρει στην επίλυση των συγκρούσεων και των κρίσεων που ενδέχεται να προκύψουν στη δομή, όταν το περιβάλλον διαταράσσεται και τίθεται υπό αμφισβήτηση το

πλαίσιο λειτουργίας. Σε αυτές τις έκρυθμες καταστάσεις, ενώ κυριαρχούν αρνητικά συναισθήματα και διάχυση ευθυνών, είναι απαραίτητη η ανοικτή επικοινωνία μεταξύ των μελών του προσωπικού ώστε να αποφευχθεί η ασάφεια και η σύγχυση των ευθυνών, οι αλληλοκατηγορίες και η άδικη ενοχοποίηση προσώπων. Επίσης, η ανοικτή επικοινωνία βοηθάει στην αντιμετώπιση της διάδοσης φημών που διαστρεβλώνουν τα γεγονότα και δυσχεραίνουν την αντιμετώπιση της κατάστασης. Ορισμένες φορές, όταν κυριαρχεί το άγχος και η αβεβαιότητα λόγω της αποσταθεροποίησης, κάποιοι επαγγελματίες προσπαθούν να παραβλέπουν τα πραγματικά γεγονότα και να στρουθοκαμηλίζουν μειώνοντας τη σημασία και τις επιπτώσεις τους. Η σωστή αντιμετώπιση της κρίσης προϋποθέτει την ανταλλαγή των πληροφοριών και τον διαχωρισμό τους από τις ερμηνείες και τις υποθέσεις πριν ληφθεί οποιαδήποτε απόφαση για δράση.

Πολλές φορές χρειάζεται μεγαλύτερη εμπλοκή, ώστε να συντονιστούν οι δυνάμεις των εργαζομένων με μεγαλύτερη δέσμευση, καλύτερη κατανομή των υπευθυνότητων για την αντιμετώπιση της κρίσης. Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία νέων, εναλλακτικών τρόπων διαχείρισης της κατάστασης.

Μέθοδοι ενδυνάμωσης της ομάδας του προσωπικού

Παρακάτω περιγράφονται ορισμένες ομαδικές μέθοδοι που μπορούν να συμβάλλουν στην ενίσχυση της επικοινωνίας, στη διερεύνηση των προβλημάτων και

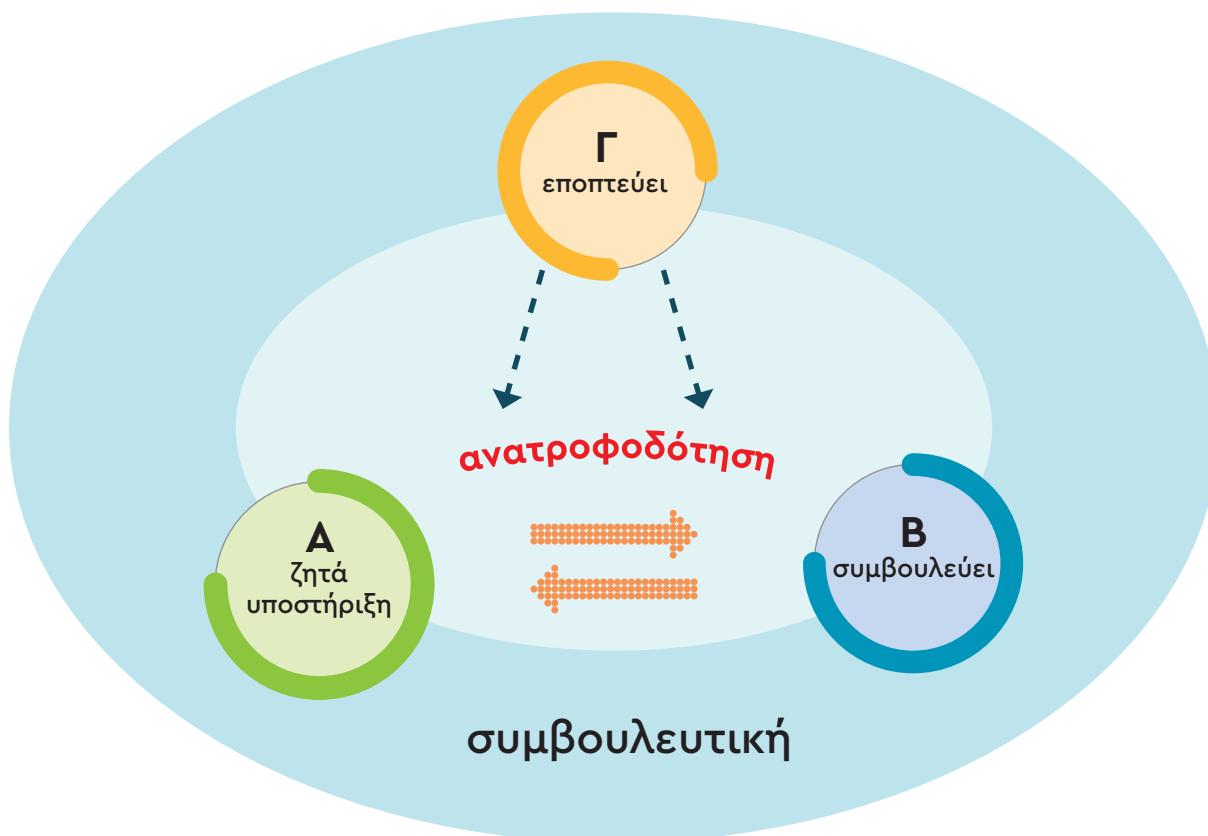
των τρόπων διαχείρισής τους, καθώς και στην οικοδόμηση της κοινότητας μεταξύ των επαγγελματιών και των ασυνόδευτων ανηλίκων σε μια δομή φιλοξενίας.

Ομάδα συμβουλευτικής και εποπτείας ομότιμων

Αρκετές δομές φιλοξενίας ανηλίκων δεν έχουν αναπτύξει συστήματα υποστήριξης και συμβουλευτικής εποπτείας του προσωπικού με αποτέλεσμα οι εργαζόμενοι/ες στις δομές να είναι εκτεθειμένοι/ες σε

ένα διαρκές άγχος που πηγάζει από το αντικείμενο της εργασίας και την προσπάθεια τους να υποστηρίξουν τα ασυνόδευτα ανήλικα στη μετάβασή τους σε μια νέα ζωή. Η ομάδα συμβουλευτικής και

Ομάδα συμβουλευτικής και εποπτείας

εποπτείας ομότιμων, επικεντρώνεται σε θέματα που σχετίζονται με την επεξεργασία των σχέσεων, την έκφραση συναισθημάτων, ηθικών διλημμάτων, δυσκολιών και εμποδίων σε προσωπικό και εργασιακό επίπεδο. Η ομάδα λειτουργεί δημοκρατικά και διαρκεί περίπου μιάμιση έως δύο ώρες. Αποτελείται από τρία μέλη τα οποία μπορούν να αναλάβουν τρεις διαφορετικούς ρόλους. Οι ρόλοι σχετίζονται με θέματα και δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα στον εργασιακό τους χώρο, καθώς και προβλήματα στην προσωπική ζωή που αποτελούν απόρροια ή συνδέονται άμεσα με το εργασιακό περιβάλλον.

Η διαδικασία έχει ως εξής: το ένα μέλος ζητά υποστήριξη για κάποιο πρόβλημα ή δυσκολία που αντιμετωπίζει, το δεύτερο αναλαμβάνει τον ρόλο του/ης συμβούλου και το τρίτο μέλος εποπτεύει τη διαδικασία, παρατηρώντας την χωρίς να μι-

λάει ή να διακόπτει. Στόχος της ομάδας είναι να μάθει κάθε μέλος της πώς να δίνει και πώς να δέχεται συμβουλές και πώς να εποπτεύει μια διαδικασία συμβουλευτικής. Όλα τα μέλη περνούν από όλους τους ρόλους και κάθε συνεδρία διαρκεί 30 λεπτά.

Κάθε μέλος της ομάδας καλείται να παρουσιάσει ένα πραγματικό πρόβλημα το οποίο έχει ζήσει στο εργασιακό του περιβάλλον. Παράλληλα, έχει την ευκαιρία να βιώσει όλους τους ρόλους και κυρίως να δώσει και να πάρει συναδελφική υποστήριξη και εποπτεία. Στόχος δεν είναι αυτός ο τύπος συναδελφικής συμβουλευτικής να οδηγήσει σε άμεσες λύσεις, αλλά μάλλον να υποδείξει την κατεύθυνση ή τα βήματα για μια σειρά από ενέργειες που θα μπορούσε να ακολουθήσει το άτομο για την αντιμετώπιση μιας κατάστασης. Η έμφαση, ωστόσο, δίνεται στις εναλλακτικές που χρειάζεται να σκεφτεί ή να

υιοθετήσει το ίδιο το άτομο που έχει το πρόβλημα, καθώς αυτό είναι που θα υποστεί τις συνέπειες των πράξεων του. Με την ολοκλήρωση της κάθε συνεδρίας, τα μέλη συζητούν μεταξύ τους τη διεργασία της ομάδας, δίνοντας έμφαση στον ρόλο που ανέλαβε το καθένα και τη δυναμική που αναπτύχθηκε.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι σε αυτού του είδους τη διεργασία υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες που επηρεάζουν τα αποτελέσματα, όπως η δέσμευση,

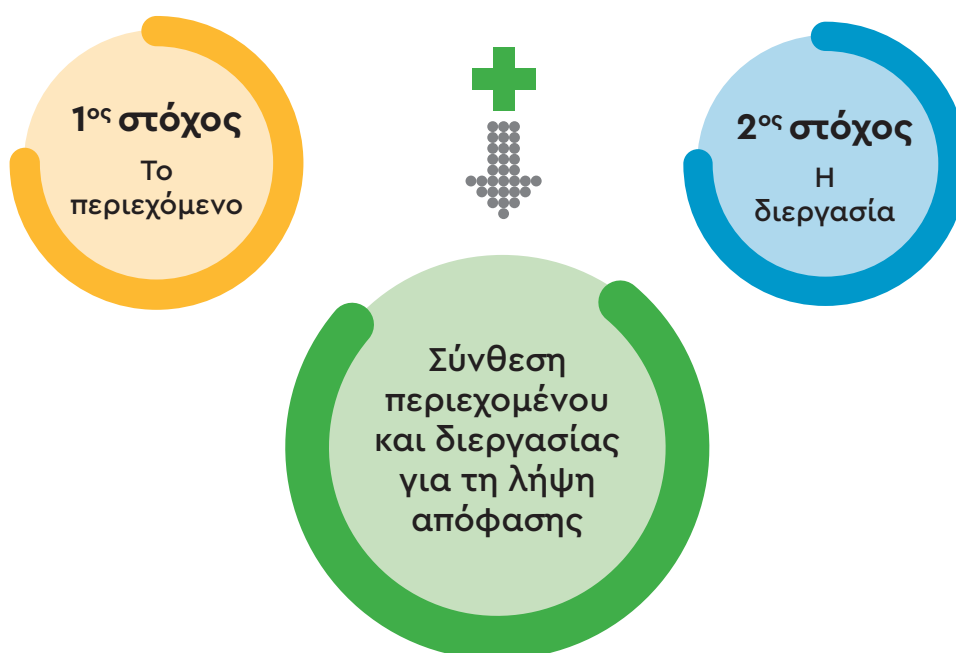
οι αντιστάσεις, το άγχος και τελικώς το ίδιο το εργασιακό περιβάλλον, το οποίο μπορεί να είναι ανοικτό ή κλειστό σε διαδικασίες μάθησης και αλλαγής. Στόχος της ομάδας δεν είναι να αναθέσει ευθύνες στα μέλη της αλλά να τα βοηθήσει να εκφράσουν σκέψεις και συναισθήματα και να διευρύνουν τις εναλλακτικές που μπορούν να έχουν στο πλαίσιο των καθηκόντων τους, περιορίζοντας το άγχος και την πίεση που νιώθουν.

Η Ομάδα διερεύνησης

Η ομάδα διερεύνησης μπορεί να αξιοποιηθεί στο πλαίσιο της διεπιστημονικής ομάδας (συνήθως αποτελείται από 6-10 μέλη) ως μέθοδος για την επεξεργασία κάποιων θεμάτων που αφορούν τη δομή φιλοξενίας ανηλίκων και ιδιαίτερα μετά από κάποιες καταστάσεις κρίσης. Η ομάδα διαρκεί έως τρεις (3) ώρες και έχει δύο βασικούς στόχους. Ο πρώτος στόχος είναι να γίνει επεξεργασία του θέματος που έχει οριστεί εκ των προτέρων για τη διερεύνηση λύσεων ή τρόπων διαχείρισης της κατάστασης. Στη διάρκεια της συνεργασίας τους τα μέλη ανταλλάσ-

σουν τεχνογνωσία και εμπειρίες και προτείνουν λύσεις για τα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί. Ο δεύτερος στόχος αφορά την επεξεργασία της διεργασίας της ίδιας της διεπιστημονικής ομάδας, κυρίως σε σχέση με τους ρόλους που αναλαμβάνουν τα μέλη της ομάδας, τον τρόπο επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ τους και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για την αντιμετώπιση της κρίσης. Αφού συζητηθούν και οι δύο στόχοι μπορεί να γίνει σύνθεση του περιεχομένου και της διεργασίας και η ομάδα και λάβει τις σχετικές αποφάσεις.

Οι στόχοι της ομάδας διερεύνησης

Μέσα από την παραπάνω διεργασία γίνεται αντιληπτό στα μέλη της ομάδας ότι και οι δύο στόχοι είναι εξίσου σημαντικοί και έχει σημασία να μην εγκαταλείπεται ο ένας για χάρη του άλλου. Όταν η ομάδα επικεντρώνεται πολύ στο έργο και ξεχνάει τη διεργασία, μπορεί να φτάσει γρήγορα σε μια απόφαση η οποία όμως δεν θα τύχει υλοποίησης καθώς τα μέλη δεν αισθάνονται την απαραίτητη δέσμευση. Όταν η ομάδα επικεντρώνεται πολύ στη διεργασία και στον τρόπο λήψης των αποφάσεων, μπορεί να μην καταφέρει

να επιτύχει το έργο που της έχει ανατεθεί στο συγκεκριμένο χρονικό διάστημα που έχει στη διάθεσή της. Η παραπάνω μέθοδος βοηθάει την ομάδα να διερευνήσει εναλλακτικές λύσεις, αλλά να κατανοήσει και τη δυναμική που αναπτύσσεται σε μια δομή, τις εσωτερικές συγκρούσεις, τις αντιφάσεις, τις δυσκολίες και τα εμπόδια που μπορεί να υπάρχουν για τη διαχείριση της κατάστασης καθώς και τα θέματα ευθύνης και ισχύος, αλλά και τους τρόπους επίλυσης των προβλημάτων πριν ληφθεί κάποια απόφαση.

Πρωινή συνάντηση εργαζομένων

Η πρωινή συνάντηση αποτελεί μια μορφή μεγάλης ομάδας όπου συμμετέχουν όλοι οι εργαζόμενοι. Πραγματοποιείται κάθε πρωί με την έναρξη της εργασίας όπου συνήθως βρίσκονται παρόντες/ούσες οι περισσότεροι/ες. Στο πρώτο μέρος, γίνεται μια αναφορά της κατάστασης της δομής από την προηγούμενη ημέρα και ο προγραμματισμός για την τρέχουσα.

Ένα μέλος της ομάδας κάνει τον συντονισμό ενώ κάποιο άλλο κρατάει συνοπτικά πρακτικά τα οποία είναι προσβάσιμα σε όλους τους εργαζόμενους. Η συνάντηση δίνει τη δυνατότητα να έχουν όλοι γνώση των προβλημάτων ή άλλων ζητημάτων που έχουν προκύψει στη δομή και να προγραμματίσουν έγκαιρα παρεμβάσεις.

Εβδομαδιαία συνάντηση – follow-up

Η εβδομαδιαία συνάντηση-follow-up, γίνεται συνήθως στο τέλος της εβδομάδας και διαρκεί περίπου δυο (2) ώρες. Στη διάρκεια αυτής της συνάντησης, γίνεται ανασκόπηση της εβδομάδας που πέρασε

και η προετοιμασία για την επόμενη. Επίσης, στο πλαίσιο αυτής μπορεί να παρουσιαστεί ένα δύσκολο περιστατικό και να γίνει συζήτηση για περαιτέρω υποστήριξή του.

ΑΦΗΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΠΟΡΕΙΕΣ ΖΩΗΣ ΣΕ ΜΕΤΑΒΑΣΗ

Όταν τα ασυνόδευτα ανήλικα φτάνουν σε μια δομή φιλοξενίας αφηγούνται ιστορίες ζωής. Τη δική τους, της οικογένειάς τους, των φίλων τους, της κοινότητάς τους. Μιλούν για τα προβλήματα, τα εμπόδια και τις δυσκολίες που συνάντησαν στην πορεία ζωής τους και για τους λόγους για τους οποίους αποφάσισαν να φύγουν από τη χώρα προέλευσής τους. Περιγράφουν τις καταστάσεις, τις συνθήκες και τις απώλειες που είχαν. Αναφέρονται στα αγαπημένα τους πρόσωπα και επικεντρώνονται σε γεγονότα ζωής, κρίσεις και εμπειρίες που τα τραυμάτισαν ή τις οποίες μπόρεσαν να ξεπεράσουν με πολλή προσπάθεια. Πολλές φορές η φαντασία συγχέεται με την πραγματικότητα και το παρόν με το μέλλον· αλλά κάθε ιστορία έχει νόημα για τα ίδια ή θεωρούν ότι θα κάνει νόημα σε όποιον/α την ακούει.

Τα γεγονότα συνδέονται μεταξύ τους με ένα νήμα που διασχίζει τον χρόνο, για να σχηματίσουν μια ιστορία με τη σειρά που επιλέγει να την αφηγηθεί το ασυνόδευτο ανήλικο. Αυτές οι ιστορίες μπορεί να εμπεριέχουν μνήμες από ιστορίες προηγούμενων γενεών που μεταφέρθηκαν στα άτομα μέσω άλλων αφηγήσεων, και, ίσως, κάποιες φορές να φαίνονται ασυνάρτητες στον ακροατή. Έτσι, ορισμένες φορές κάποιος επαγγελματίας δυσκολεύονται να καταλάβουν.

Μια εργαζόμενη ανέφερε:

«Είναι σημαντικό να μπορούμε να ακούμε πίσω από αυτά που λένε τα παιδιά».

Τα ασυνόδευτα ανήλικα κουβαλούν βιώματα και εμπειρίες των παιδικών τους χρόνων αλλά και τις ιστορίες των προηγούμενων γενεών. Μέσω των οικογενειακών και κοινωνικών, γραπτών και προφορικών αφηγήσεων, διαμορφώνουν τη δική τους αντίληψη για γεγονότα που μπορεί να μην έζησαν τα ίδια, αλλά τα οποία ασυνείδητα συνδέουν με τη δική τους προσωπική ιστορία, καθιστώντας τα μέρος της. Έτσι δημιουργείται μια νέα μνήμη, που αναπόφευκτα μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά και επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίον σκέφτονται και λειτουργούν στο σήμερα, στον τρόπο με τον οποίο κατανοούν και αποδίδουν νόημα στον εαυτό τους και στην ιστορία τους. Η αφήγηση εμπεριέχει τραύματα, κοινωνικούς δεσμούς που συρρικνώθηκαν ή χάθηκαν, συναισθήματα που βιώθηκαν αλλά δεν εκφράστηκαν, ανθρώπινες τραγωδίες που συνέβησαν ή συνεχίζουν να διαδραματίζονται.

Το ασυνόδευτο ανήλικο, μέχρι να φτάσει στη δομή φιλοξενίας, έχει εκτεθεί σε κινδύνους μετά από κάποιες φυσικές, οικογενειακές, κοινωνικές κρίσεις και καταστροφές που κλόνισαν την υπόστασή του και διατάραξαν το σύστημα υποστήριξής του. Μέσα σε αυτό το χάος το νοιάξιμο, η εγγύτητα, η αμεσότητα και η υποστήριξη για ένα καλύτερο μέλλον μπορεί να το βοηθήσουν στην ανασύνταξη. Αυτό προϋποθέτει ασφαλές συναισθηματικό πλαίσιο στη δομή, ώστε να δοθεί η δυνατότητα ανασύνταξης του εαυτού σε παιδιά που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν βίαια την παιδική τους ηλικία και να ζουν την αβεβαιότητα του παρόντος με τους φόβους του παρελθόντος και τις προσδοκίες του μέλλοντος. Αυτά τα παιδιά είναι μαχητές, όχι από παράδοση ή επιλογή αλλά από εμπειρία, πρόωρα ρηγμένα στη μάχη της ζωής από υποχρέωση ή ανάγκη.

Τα ασυνόδευτα ανήλικα βρίσκονται μεταξύ δύο κόσμων, ανάμεσα στη νοσταλγία και στον φόβο για το παρελθόν και στη φαντασίωση για ένα καλύτερο μέλλον, ανάμεσα στην ανάγκη για μια καλύτερη ζωή και στην ανάμνηση της απώλειας. Η μόνιμη αίσθηση απώλειας εξισορροπείται από την ανάγκη για δημιουργία μιας νέας ταυτότητας που θα εμπεριέχει στοιχεία του παρελθόντος και θα ενσωματώνει στοιχεία του παρόντος και του μέλλοντος.

Σε μια δομή φιλοξενίας που προσφέρει υποστηρικτικό πλαίσιο τα προβλήματα των ασυνόδευτων ανηλίκων χρειάζεται να αντιμετωπίζονται ως αποτέλεσμα των τραυματικών εμπειριών που έχουν σημαδέψει στη ζωή τους. Σε ένα ασφαλές, διευκολυντικό πλαίσιο μπορεί να δοθεί η δυνατότητα στα ασυνόδευτα ανήλικα να εξιστορήσουν σημαντικές πτυχές της βιωμένης εμπειρίας τους στους άλλους. Παράλληλα, μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορεί να προκύψουν λύσεις και εναλλακτικές για τα σημερινά προβλήματα της ζωής οι οποίες θα βρίσκονται σε ισορροπία με την εμπειρία και θα επιτρέπουν στα ασυνόδευτα ανήλικα να ανταποκρίνονται καλύτερα στην καθημερινότητά τους. Οι αφηγήσεις δεν είναι απλές αναπαραστάσεις της ταυτότητας, της ζωής και των προβλημάτων των ασυνόδευτων ανηλίκων. Οι προσωπικές αφηγήσεις αποτελούν ευκαιρία για αλλαγή του τρόπου κατανόησης των νέων συνθηκών ζωής, για αντιμετώπιση των προβλημάτων και για αναζήτηση μιας νέας, δια-

πολιτισμικής ταυτότητας. Η διαδικασία της εκ νέου δόμησης των ιστοριών ζωής, στηρίζεται στη συνεργασία των ασυνόδευτων ανηλίκων με το προσωπικό, που χρειάζεται να είναι εκπαιδευμένο, ώστε να κατανοεί σε βάθος και να υποστηρίζει τη συγκρότηση μιας νέας αφήγησης ζωής.

Το προσωπικό χρειάζεται να γνωρίζει ότι το παρόν συνδέεται άρρηκτα με το παρελθόν, το οποίο δεν είναι μόνο αυτό που έχει συμβεί, ή αυτό που θα μπορούσε να συμβεί. Είναι αυτό που θα θέλαμε να έχει συμβεί ή θεωρούμε ότι έχει συμβεί, παραμορφώνοντας και εσωτερικεύοντάς το ως μέρος της μνήμης και της ύπαρξής μας. Ως φορείς αυτών των αναμνήσεων και των βιωμάτων αντιλαμβανόμαστε, διακρίνουμε και ερμηνεύουμε τα φαινόμενα του παρόντος και του μέλλοντος και τους αποδίδουμε το αντίστοιχο νόημα. Αυτό που παρατηρούμε αποτελεί και μέρος της προσωπικής μας ιστορίας. Η συνάντηση με κάποια γεγονότα, καταστάσεις ή πρόσωπα ενεργοποιεί τον μηχανισμό ανάκλησης της μνήμης, των σκέψεων και των συναισθημάτων που συνδέονται με το παρελθόν και τις προσδοκίες μας για το μέλλον.

Οι κρίσεις στη ζωή μας εμφανίζονται μετά από ανεπιθύμητα γεγονότα, μεταβατικές καταστάσεις, αναπτυξιακές μεταβολές, πιέσεις που προέρχονται από το περιβάλλον και θέτουν εμπόδια σε στόχους ζωής. Είναι σημαντικό το προσωπικό των δομών να μπορεί να αναγνωρίσει τις επιπτώσεις κρίσεων που βίωσε στη δική του

πορεία ζωής αλλά και τους φόβους του για μελλοντικές κρίσεις και καταστάσεις που μπορεί να το καθλώσουν και να εμποδίσουν τη συνέχεια της πορείας του. Κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής βιωματικής διαδικασίας το προσωπικό που

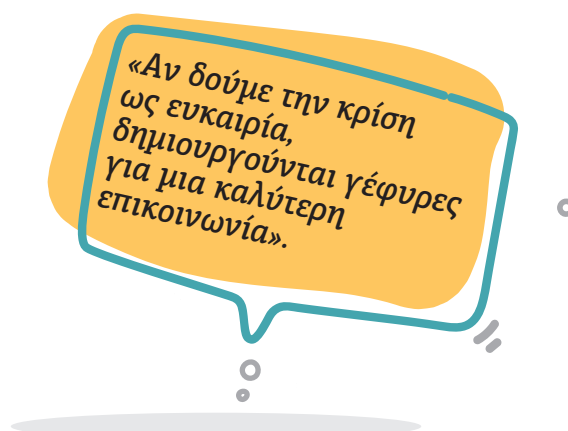
συμμετείχε είχε τη δυνατότητα να χαρτογραφήσει τις κρίσεις στο δικό του ταξίδι ζωής, και τις κρίσεις στο ταξίδι ζωής του ασυνόδευτου ανήλικου και να συγκρίνει τις ομοιότητες και τις διαφορές που έχουν οι δύο πορείες.

Μέσα από την εμπειρία της χαρτογράφησης των κρίσεων στις παράλληλες πορείες ζωής, το προσωπικό κατανόησε ότι είναι σημαντικό:

- ▶ να συνδέει ζητήματα του παρόντος με γεγονότα του παρελθόντος και προσδοκίες του μέλλοντος
- ▶ να διαφοροποιεί το άτομο από το πρόβλημα ή την κρίση που εμφανίζεται
- ▶ να αποφεύγει να αποδώσει το πρόβλημα ή την κρίση σε χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ενός ατόμου και να αναγνωρίζει τις επιρροές του περιβάλλοντος
- ▶ να έχει συνεργατική στάση και να διατηρεί ανοικτά τα κανάλια επικοινωνίας
- ▶ να ενισχύει την αμοιβαιότητα και την ομαδική διεργασία
- ▶ να συνεισφέρει στον εντοπισμό θετικών λύσεων
- ▶ να βοηθάει στον οραματισμό ενός θετικού μέλλοντος, στο οποίο το άτομο θα αναδειχθεί πιο δυνατό, έχοντας ξεπεράσει καταστάσεις κρίσης
- ▶ να συνεισφέρει στη διαμόρφωση ενός δικτύου υποστήριξης που θα μπορούσε να βοηθήσει στην επίλυση μιας κρίσης

Στο πλαίσιο αυτό αναδείχθηκαν θέματα που δεν αφορούν μόνο τη γεωγραφική μετανάστευση των ασυνόδευτων ανηλίκων, αλλά και κοινές μεταναστεύσεις ταυτότητας (διαπολιτισμικής για τα ασυνόδευτα ανήλικα και επαγγελματικής για το προσωπικό), καθώς και τρόπων διαχείρισης των κρίσεων σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας.

Τέλος, κάποιος εργαζόμενος ανέφερε:

Πηγές

Βαθάκου, Ε. και Καζάκου, Σ. Μ. (2019). Διαχείριση Συγκρούσεων και Βίας: Σε δομές φιλοξενίας για ασυνόδευτους πρόσφυγες και μετανάστες. Μέριμνα.

<https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytwn-anilikwn-prosfygwn>

Coulson, L., Crienjak, C. & Simpson, R. (2015). *What to do? A Guide to Crisis Intervention and Risk Management in Early Psychosis*. Orygen. The National Centre of Excellence in Youth Mental Health Services.

<https://www.orygen.org.au/Training/Resources/Psychosis/Manuals/Manual-PDF-files/orygen-what-to-do-pdf.aspx>

Davoine, F. & Gaudilliere, J.M. (2013). *Ιστορία και Τραύμα*. (μτφρ. Μαρίνα Καρνέζη, Επιμ. Γιάννης Γκιάστας). Μέθεξιν.

Denborough, D., (2022). *Λέγοντας ξανά τις ιστορίες της ζωής μας*. (μτφρ. Ισιδώρα Στανιμεράκη, Επιμ. Δημήτρης Κατσικαδέλης & Μαργαρίτα Χαλβατζή). Oposito.

Guidance on Reception Conditions for Unaccompanied Children: Operational Standards and Indications (2018). EASO Practical Guides Series.
<https://euaa.europa.eu/publications/guidance-reception-conditions-unaccompanied-children>

Οικονόμου, Μ. (επιμ.) (2022). *Σύγχρονες Εκδοχές του Προσφυγικού Ζητήματος: Όψεις και απόψεις*. The NKUA Applied Philosophy Research Lab Press.

Παπαδάτου, Δ., Τσελεπή, Ν., Βαλλίδης, Α., Χατζηθανάση, Β., Καζάκου, Μ., Δελβερίδης, Χ., Αρβανιτάκη, Δ., Παπαστυλιανού, Δ., Λαμπροπούλου, Ε. και Vahedi, M. (2019). *Διαχείριση του Στρες: Για εργαζόμενους που στηρίζουν ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες και μετανάστες*. Μέριμνα.

<https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytwn-anilikwn-prosfygwn>

Παπαδάτου, Δ., Παναγιωτοπούλου, Δ.Ε., Παπαστυλιανού, Δ., Ζάχου, Ε., Χατζηθανάση, Β., και Βαλλίδης, Α. (2019). *Αυτοτραυματισμός: Στηρίζοντας τους ασυνόδευτους έφηβους πρόσφυγες και μετανάστες*. Μέριμνα.

<https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytwn-anilikwn-prosfygwn>

Παπαδάτου, Δ., Τσελεπή, Ν., Μανατού, Ε., Καμπέρη, Ε., και Γιαννοπούλου, Ι. (2018). *Ψυχοκοινωνική Στήριξη για Παιδιά και Οικογένειες που Παίρνουν τον Δρόμο της Προσφυγιάς*. Μέριμνα. [https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytwn-anilikΝ-prosfygwn](https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytwn-anilikwn-prosfygwn)

Πουλόπουλος, Χ. (2021). *Εγχειρίδιο για κοινωνικούς οργανισμούς: Ανάπτυξη Ομάδων, Δικτύωση και Ενδυνάμωση*. Curing the Limbo.

https://www.academia.edu/74276001/%CE%91%CE%BD%CE%AC%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7_%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CF%89%CE%BD_%CE%94%CE%B9%CE%BA%CF%84%CF%8D%CF%89%CF%83%CE%B7_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%95%CE%BD%CE%B4%CF%85%CE%BD%CE%AC%CE%BC%CF%89%CF%83%CE%B7

Πουλόπουλος, Χ., Τσιμπουκλή, Α. (2016). *Δυναμική των Ομάδων και Αλλαγή στους Οργανισμούς*. Τόπος.

Τσιμπουκλή, Α. (2010). Δυναμική της Ομάδας στην Εκπαίδευση Ενηλίκων. Στο Δ. Βεργίδης και Α. Κόκκος (επιμ.), *Εκπαίδευση Ενηλίκων: Διεθνείς Προσεγγίσεις και Ελληνικές Διαδρομές*. Μεταίχμιο.

Winnicott, D. W. (2018). *Αποστέρηση και Παραβατικότητα*. Γαβριηλίδης.

Working with the Unaccompanied Child: A Tool for Guardians and Other Actors Working for the Best Interest of the Child (2014). Save the Children's Resource Centre.
<https://resourcecentre.savethechildren.net/document/working-unaccompanied-child-tool-guardians-and-other-actors-working-best-interest-child/>

Χατζούλη, Α. (2017). *Οδηγός Ψυχικής Υγείας Προσφύγων. Εκπαίδευση και Υποστήριξη για τους Πρόσφυγες* (επιστ. υπεύθυνος Γ. Ανδρουλάκης). Press, Hellenic Open University.

Yeager, K. & Roberts, A. (eds). (2015). *Crisis Intervention Handbook. 4th Edition*. Oxford University Press.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα ασυνόδευτα ανήλικα μέχρι να φτάσουν στη δομή φιλοξενίας έχουν διανύσει μια πορεία με αντίξοες και δυσμενείς συνθήκες, έχουν αποκοπεί βίαια από το οικογενειακό και κοινωνικό τους περιβάλλον, έχουν βιώσει πρόωρα απώλειες αγαπημένων προσώπων και έχουν εκτεθεί σε σοβαρούς κινδύνους και επαναλαμβανόμενες τραυματικές καταστάσεις.

Η κατανόηση των επιπτώσεων της μετανάστευσης στα ασυνόδευτα ανήλικα χρειάζεται να εστιάζει στην αξιοποίηση ενός μοντέλου που συνδέει τα γεγονότα πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την εμπειρία της βίαιης μετάβασης. Τα ασυνόδευτα ανήλικα βιώνουν σωρευτικό άγχος και αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο για προβλήματα ψυχικής υγείας από τα παιδιά που δεν έχουν αντίστοιχες εμπειρίες. Ως εκ τούτου, χρειάζονται υποστήριξη για να αντιμετωπίσουν ζητήματα που αφορούν την ψυχική τους υγεία, την εκπαίδευση, την κοινωνική ζωή και την ένταξή τους σε ένα νέο, άγνωστο, περιβάλλον. Επιπρόσθετα των απωλειών και των τραυματικών καταστάσεων του παρελθόντος, βιώνουν άγχος για το μέλλον το οποίο εμφανίζεται ως αβέβαιο και επισφαλές.

Οι συνθήκες διαβίωσης στη δομή φιλοξενίας, μπορεί να έχουν βελτιωθεί σε σχέση με τις συνθήκες που επικρατούσαν στη χώρα προέλευσης τους ή με τις καταστάσεις που βίωσαν κατά τη διάρκεια της μετάβασης τους στη χώρα υποδοχής, ωστόσο το άγχος και ο φόβος παραμένουν για τα περισσότερα ασυνόδευτα ανήλικα και σε ορισμένα από αυτά δημιουργούν μια διαρκή αναστάτωση και αποσταθεροποίηση. Είναι επίσης αναμενόμενο ότι ασυνόδευτα ανήλικα τα οποία βιώνουν μα-

κρά περίοδο αναμονής έως τη χορήγηση ασύλου, έχουν μεγαλύτερο άγχος καθώς αισθάνονται αδύναμα να ελέγξουν το μέλλον τους. Η αγωνία για το μέλλον, η μακρόχρονη διαδικασία χορήγησης ασύλου, ο φόβος και το άγχος για την έκβαση της αίτησης, επιβαρύνουν την ψυχική τους υγεία και ορισμένες φορές οδηγούν σε απρόβλεπτες συμπεριφορές. Επιπλέον το άγχος της ένταξης στη νέα κουλτούρα της χώρας υποδοχής και οι πιέσεις που δέχονται λόγω της διαφορετικής ταυτότητας και πολιτισμικής κληρονομιάς την οποία φέρουν από τη χώρα προέλευσης, αποτελούν εξίσου σοβαρούς επιβαρυντικούς παράγοντες.

Ωστόσο, τα παιδιά αυτά, εκτός από την ευαλωτότητα που τα χαρακτηρίζει, έχουν αναπτύξει μέσα από τη διαχείριση των εξαιρετικά επώδυνων βιωμάτων και μεγάλη ανθεκτικότητα. Μέσα από σχετικές μελέτες αναδεικνύεται και η ανθεκτικότητα ορισμένων ασυνόδευτων ανηλίκων, καθώς, ενώ έχουν βιώσει μεγάλες απώλειες και κακουχίες, έχουν καταφέρει να τις υπερβούν και να βρουν μία νέα ισορροπία.

Αποτελεί παγίδα να σκέφτονται και να αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες που έχουν τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανηλίκων, μόνον ως ευάλωτα και παθητικά και όχι ως δρώντα υποκείμενα. Έχει εύστοχα αναλυθεί η δυναμική της αλληλεπίδρασης εργαζομένων και παιδιών όπου παρατηρείται το φαινόμενο ο/η επαγγελματίας να αναλαμβάνει τον ρόλο του σωτήρα και το παιδί αυτόν του θύματος, εγκλωβισμένοι μέσα σε ένα αδιέξοδο σχήμα. Με άλλα λόγια, πέρα από το τραύμα οι επαγγελματίες χρειάζεται την κάθε στιγμή να εστιάζουν και να αξιοποιούν στις δυνατότητες

Ο οδηγός στοχεύει στη διαχείριση των κρίσεων και προσφέρει συνοπτικά μια μεθοδολογία διαχείρισης αντίστοιχων καταστάσεων. Ωστόσο, κάθε θεματική ενότητα που παρουσιάζεται στο δεύτερο μέρος, αποτελεί από μόνη της ένα μεγάλο πεδίο εξειδίκευσης και παρέμβασης που χρειάζεται περαιτέρω εκπαίδευση. Ο παρών οδηγός αποτελεί αφορμή για επιπλέον επεξεργασία και μελέτη από τους επαγγελματίες και όσους ενδιαφέρονται για τα θέματα τα οποία προσεγγίζει.

του κάθε παιδιού-προσώπου.

Στο πλαίσιο αυτό, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης των εργαζομένων δόθηκε η δυνατότητα να γίνει επεξεργασία θεμάτων που σχετίζονται με τα παρακάτω θέματα:

- ▶ Γλώσσα, επικοινωνία και ταυτότητες
- ▶ Επικοινωνία με ανήλικους
- ▶ Απώλεια, τραύμα, πένθος
- ▶ Υποστήριξη ανηλίκων σε θέματα ταυτότητας φύλου και σεξουαλικότητας
- ▶ Δεξιότητες για τη μετάβαση στην ενηλικίωση
- ▶ Διαχείριση βίας και αυτοτραυματισμού
- ▶ Διαχείριση καταστάσεων οξείας κρίσης
- ▶ Σεξουαλική κακοποίηση, εμπορία ανθρώπων.
- ▶ Χρήση ουσιών και εξάρτηση

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι προαναφερόμενες θεματικές ενότητες με μια **συνοπτική εισαγωγή, παρουσίαση περιπτώσεων ή περιστατικών** που αναδείχθηκαν μέσα από την εμπειρία των εργαζομένων

στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, **ανάλυση** των επιπτώσεων και των παραγόντων που σχετίζονται με το συγκεκριμένο θέμα και **προτεινόμενες ενέργειες** και **παρεμβάσεις** καθώς και **πηγές** στις οποίες θα μπορούσαν να ανατρέξουν οι επαγγελματίες για να εμβαθύνουν περισσότερο στα παραπάνω θέματα. Αυτός ο οδηγός στοχεύει στη διαχείριση των κρίσεων και προσφέρει συνοπτικά μια μεθοδολογία διαχείρισης αντίστοιχων καταστάσεων. Ωστόσο, κάθε θεματική ενότητα που παρουσιάζεται στο δεύτερο μέρος, αποτελεί από μόνη της ένα μεγάλο πεδίο εξειδίκευσης και παρέμβασης που χρειάζεται περαιτέρω εκπαίδευση. Ο παρών οδηγός αποτελεί αφορμή για επιπλέον επεξεργασία και μελέτη από τους επαγγελματίες και όσους ενδιαφέρονται για τα θέματα τα οποία προσεγγίζει.

Πέραν της επεξεργασίας των θεμάτων που αναφέρονται στον οδηγό, είναι σημαντικό να επισημάνουμε ότι η απόκτηση και διατήρηση διαπολιτισμικής ταυτότητας, δηλαδή τόσο ο σεβασμός στην πολιτισμική κληρονομιά που φέρουν μαζί τους τα ασυνόδευτα ανήλικα όσο και η δυνατότητα ουσιαστικής ένταξης και απόκτησης μίας νέας ταυτότητας στη χώρα μας, αποτελούν τους βασικούς στόχους των παρεμβάσεων για την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων και την προοπτική τους για ένα καλύτερο μέλλον.

ΓΛΩΣΣΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΕΣ

Εισαγωγή

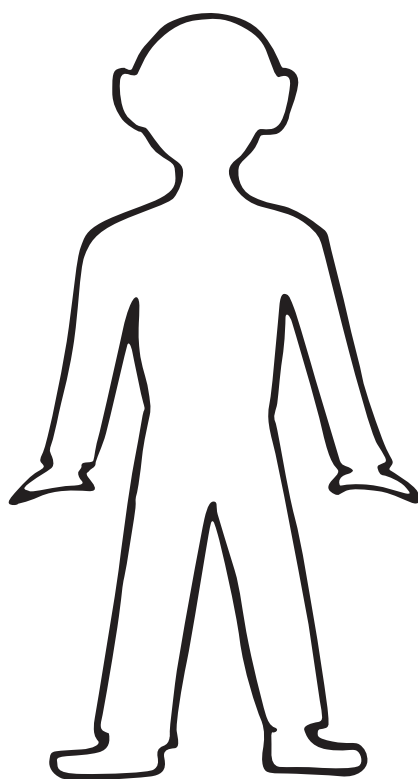
Η ενότητα αυτή έχει στόχο να εξοικειώσει το προσωπικό των δομών φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων, αφενός με το εύρος των δικών τους γλωσσικών ρεπερτορίων και αφετέρου με τα γλωσσικά ρεπερτόρια στα οποία κινούνται οι έφηβοι με τους οποίους έρχονται σε καθημερινή επικοινωνία. Με γνώμονα ότι ζούμε σε έναν πολύγλωσσο κόσμο, όπου η θεσμική υποστήριξη της μονογλωσσίας μέσα από σχήματα του τύπου «ένα έθνος – μία γλώσσα» δεν έχει αντίκρουσμα στις πραγματικές ζωές των ανθρώπων και στους τρόπους με τους οποίους επικοινωνούν στην καθημερινότητά τους, ζητούμενο είναι η συνειδητοποίηση ότι η πολυγλωσσική ταυτότητα του καθενός και της καθεμίας αποτελεί μέρος της ευρύτερης ταυτότητας που κατασκευάζει μέσα από τις συνεχείς μετακινήσεις και μεταβάσεις της ζωής του/ της σε διαφορετικά περιβάλλοντα, κοινωνίες και σχέσεις ζωής. Για τον λόγο αυτό και είναι ρευστή, άμεσα γειωμένη στο εδώ και το τώρα, διαρκώς μεταβαλλόμενη και απόλυτα εξαρτημένη από τις συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώνεται.

Ξεκινώντας από τη θεμελιώδη θεωρητική γλωσσολογική παραδοχή ότι όλοι και όλες μιλάμε μία γλώσσα, η οποία στην πράξη είναι προϊόν τυχαιότητας, καθώς προκύπτει από την ενεργοποίηση της βιολογικής προδιάθεσης του ανθρώπινου είδους να αναπτύξει λόγο με φυσικό τρόπο μέσα από την αλληλεπίδρασή του με το άμεσο περιβάλλον εντός του οποίου ξεκινάει η ζωή, η θεματική αυτή ανασύρει όλες τις γλωσσικές συναντήσεις συμμετεχόντων και συμμετεχουσών στις προσωπικές, επαγγελματικές και κοινωνικές τους διαδρομές. Οι γλώσσες δεν αντιμετωπίζονται ως δεξιότητες

που αξιολογούνται ως προς το επίπεδο γνώσης τους σύμφωνα με προκατασκευασμένες κλίμακες γλωσσομάθειας πριν ενταχθούν στο βιογραφικό ενός επαγγελματία, αλλά γίνονται ιστορίες ζωής, κομμάτια γλωσσικών βιογραφιών (language biographies) που μαρτυρούν τις σχέσεις των ατόμων με το περιβάλλον εντός του οποίου αναπτύσσονται, διαμορφώνουν την ταυτότητά τους και διαμορφώνονται επιλεκτικά άλλοτε από επιθυμία και άλλοτε από ανάγκη.

Η επιλογή αναδεικνύεται σε σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης αυτού του είδους της δι-/πολύ-γλωσσίας που αναπτύσσει ένα άτομο ανάλογα με το περιβάλλον μέσα στο οποίο θα βρεθεί. Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό που διαχωρίζει τους δίγλωσσους σε δύο μεγάλες κατηγορίες, τους «κατ'επιλογήν» και «κατ'επιβολήν», οι ασυνόδευτοι ανήλικοι είναι εξ ορισμού «κατ'επιβολήν» δίγλωσσοι, καθώς οι αρχικές γλωσσικές τους αφετηρίες δεν έχουν καμία επικοινωνιακή αξία στη νέα χώρα διαμονής, παρά μόνο για τα δίκτυα επικοινωνίας των ομοεθνών τους. Η ανάγκη να αποκτήσουν φωνή στην καινούρια κοινότητα υποδοχής τούς υποχρεώνει πολλές φορές να μάθουν την κυρίαρχη γλώσσα της κοινότητας σε βάρος της πρώτης τους γλώσσας. Η πρώτη μάλιστα γλώσσα, ειδικά για ανήλικους που φοιτούν εντός του εκπαιδευτικού συστήματος είναι παντελώς απύσχα από οποιαδήποτε σχολική εμπειρία περιβαλλόμενη συχνά από αισθήματα μειονεκτικότητας και μη αποδοχής. Πάνω στο ίδιο δίπολο επιλογής και επιβολής κινούνται εμπειρίες που έχουν βιώσει και μέλη της πλειονοτικής ομάδας, όταν αναλογίζονται τη θέση που έχουν μέσα στην ίδια την

Το γλωσσικό μου πορτραίτο

Έχετε όλοι την ίδια ανθρώπινη φιγούρα.

Η **σειρά**, το **χρώμα**, η **θέση**, ο **σχεδιασμός** της κάθε **γλώσσας** μπορεί να έχουν κάποια ιδιαίτερη σημασία για εσάς. Ποια;

ΥΠΟΜΝΗΜΑ: Εξηγήστε τις επιλογές σας (ποια γλώσσα, πότε τη μάθατε, πού τη χρησιμοποιήσατε/χρησιμοποιείτε, γιατί την επιλέξατε, τι συναισθήματα/αναμνήσεις/εμπειρίες ανασύρετε/σας δημιουργεί) και παρουσιάστε τους εαυτούς σας στην ολομέλεια.

κοινότητα διάλεκτοι και ρεπερτόρια που βρίσκονται στις παρυφές της πρότυπης γλώσσας, προφορές που δεν χαίρουν της ίδιας εκτίμησης ή γλώσσες που τους επιβάλλεται να μάθουν ως μέρος ενίσχυσης των ατομικών τους προσόντων από τη μία πλευρά και γλώσσες στις οποίες οι ίδιοι επιλέγουν να εκτεθούν νωρίτερα ή αργότερα μέσα στον χρόνο ως αποτέλεσμα προσωπικών βιωμάτων και συναισθηματικών εμπλοκών, από την άλλη. Με την έννοια αυτή, η επιλογή γίνεται κινητήρια δύναμη για την ανάδειξη της θέσης, της σειράς, της έκτασης, του τρόπου με τον οποίο οπτικοποιούνται οι διαφορετικές γλωσσικές εμπειρίες πάνω σε αφαιρετικές ανθρώπινες φιγούρες που καλύπτουν την αφηγηματική τεχνική του «γλωσσικού πορτρέτου» (language portrait).

Το γλωσσικό πορτρέτο είναι ένα αναστοχαστικό σχέδιο (dessin reflexif) απόλυτα συμβατό τόσο με ενήλικες όσο και παι-

διά, που αποδίδει στον χρήστη την ελευθερία να αφηγηθεί με τρόπο αυθόρμητο και διαισθητικό τη δική του γλωσσική ιστορία. Είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι κάθε γλωσσικό πορτρέτο είναι μοναδικό, όπως και ο δημιουργός του. Δεν υπάρχει, επομένως, σωστό και λάθος ούτε είναι άσκηση επί χάρτου με προκαθορισμένη πορεία. Είναι απόλυτα βιωματικό και μοναδικό και ο μόνος περιορισμός που έχει είναι σε σχέση με τον χρόνο (δεν μπορεί να ξεπερνάει τα 5-10 λεπτά) προκειμένου ο κάθε εμπλεκόμενος/ η κάθε εμπλεκόμενη να δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις γλώσσες εκείνες που αναγνωρίζει ιδιαίτερα σημαντικές ή έρχονται πρώτες στη σκέψη ως κομμάτι της ταυτότητάς του/της.

Ακολουθούν δύο μελέτες περίπτωσης που προέκυψαν από τη συζήτηση των ατομικών γλωσσικών πορτρέτων κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης του προσωπικού των δομών για ασυνόδευτα ανήλικα.

Περιγραφή

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 1

Γυναίκα νομικός από την Ελλάδα γράφει: Ελληνικά και αγγλικά τα πρώτα ακούσματα και λέξεις μου. Γλώσσα της επιλογής η ιταλική, την επέλεξα και την αγάπησα πολύ. Γαλλικά «επιβλήθηκαν» στα 11 μου έτη από την οικογένεια. Μου «έκατσε στο στομάχι» και την εγκατέλειψα στα 12. Τώρα προσπαθώ να τη θυμηθώ ώστε να επικοινωνώ καλύτερα με τους γαλλόφωνους νέους της δομής. Νιώθω ευθύνη για κάθε λέξη που θα μου πουν και κάθε πρόβλημα που πρέπει να επιλύσω. Έχω διερμηνεία σε φαρσί και αραβικά, αλλά τόσο καιρό δουλεύοντας στη δομή και υπερασπιζόμενη αυτά τα παιδιά, νομίζω ότι ξέρω τις γλώσσες τους. Δεν μπορώ να τις μιλήσω, αλλά πρέπει να καταλαβαίνω αδιαμεσολάβητα κάθε λέξη τους, γιατί από αυτή κρίνεται η ίδια η ζωή τους.

Συζήτηση σε σχέση με το γλωσσικό πορτρέτο

Η γλωσσική ταυτότητα της γράφουσας απεικονίζει τη σχέση που έχει αναπτύξει μέσα στη δομή ως έχουσα αναλάβει τη νομική κάλυψη των παιδιών. Ενώ η ίδια δεν μιλάει τις γλώσσες των παιδιών που υπερασπίζεται, αισθάνεται ότι πλέον αποτελούν κομμάτι της γλωσσικής της βιογραφίας. Η δική της πολυγλωσσία κινήθηκε πάνω στις επιλογές και τις επιβολές της ζωής της για να καταλήξει μέσα από τον ρόλο της ως συνηγόρου της συγκεκριμένης δομής να αντιλαμβάνεται την ανάγκη να έχει άμεση πρόσβαση στα λεγόμενα των παιδιών χωρίς την παρουσία τρίτου προσώπου.

Η αφήγηση αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί αναδεικνύει ένα πεδίο χρήσης της γλώσσας που μεγιστοποιεί την ανάγκη του εργαζόμενου να καταλαβαίνει κάθε λέξη που σχετίζεται με τη συμπεριφορά ενός παιδιού και τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να το βοηθήσει. Είναι κοινή παραδοχή όλων όσων συμμετείχαν στο εργαστήριο των γλωσσικών βιογραφιών ότι στα απλά καθημερινά ζητήματα η επικοινωνία με τα παιδιά γίνεται με αμέτρη-

τους δημιουργικούς τρόπους που ανασύρουν διαφορετικούς γλωσσικούς και μη πόρους. Οι ίδιοι πειραματίζονται πάνω σε ήχους και λέξεις από τις γλωσσικές αφετηρίες των παιδιών για να επιλύσουν προβλήματα που σχετίζονται με καθημερινές ρουτίνες επιβίωσης και να χτίσουν μια σχέση αποδεκτότητας και ασφάλειας μέσα στην κοινότητα της δομής. Συχνά έχουν και τη συνδρομή παιδιών που είναι μεγαλύτερο διάστημα, έχουν ήδη μάθει κάποια στοιχεία στα ελληνικά, γνωρίζουν αγγλικά και μπορούν να λειτουργήσουν με τον τρόπο τους ως διαμεσολαβητές ανάμεσα στα εμπλεκόμενα μέρη. Το πρόβλημα προκύπτει όταν η γλώσσα γίνεται εργαλείο για την προάσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών, την εξωτερική ενός προβλήματος συχνά υγείας σε στιγμές που η παρουσία του τρίτου προσώπου μπορεί να αποστερήσει από τον υπεύθυνο την αδιαμεσολάβητη πρόσβαση στα στοιχεία που το παιδί θέλει να μοιραστεί μαζί του, στην ασφάλεια ή το κύρος που μπορεί να δημιουργεί η δική του και μόνο παρουσία.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Οι φροντιστές καταβάλλουν συνεχείς προσπάθειες να χτίσουν μια σχέση συνεργατική με τα παιδιά που έχουν υπό την εποπτεία τους. Η συνεχής αναφορά των γλωσσών των παιδιών αυτών

μέσα στα γλωσσικά πορτρέτα των ενθλίκων διαμηνύει ότι οι ίδιοι βρίσκονται σε μια αντίστοιχη μετακίνηση ως προς τη δική τους γλωσσική ταυτότητα στην προσπάθειά τους να προσεγγίσουν τα

παιδιά αυτά και να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τους. Μιλώντας με όρους αποτελεσματικότητας, σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να κατορθώνουν τον στόχο και να κερδίζουν την εμπιστοσύνη των παιδιών σε θέματα καθημερινότητας. Σε πεδία, ωστόσο, χρήσης της γλώσσας, όπου το κάθε στοιχείο νοηματοδοτείται διαφορετικά, η παρουσία σταθερής και μόνιμης διερμηνείας που χτίζει σχέσεις τόσο με τα παιδιά όσο και με τους φροντιστές τους κρίνεται παραπάνω από απαραίτητη. Η κατανόηση των αναγκών τους, η επίλυση των προβλημάτων τους

απαιτούν την ασφάλεια που παρέχουν η σταθερότητα των ρόλων και η χρήση της γλώσσας που αντιστοιχεί σε ένα περισσότερο επεξεργασμένο και απαιτητικό επίπεδο το οποίο απέχει από τη βασικότητα της καθημερινής επικοινωνίας. Με την αυξητική έκθεση των παιδιών και στην κυρίαρχη γλώσσα της κοινότητας μέσα από τις σχολικές τους εμπειρίες αναμένεται να γίνει μια αρχή ώστε και τα ίδια να μπορέσουν βήμα βήμα να βρουν τρόπους να χρησιμοποιήσουν τη γλώσσα της κοινότητας για δικό τους όφελος.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 2

Διερμηνέας αραβόφωνος λέει (εξηγώντας το πορτρέτο του στην ολομέλεια): η μητρική γλώσσα που καλύπτει παντού όλο το σώμα μου, κορμό και κεφάλι είναι τα αράβικα¹ 3 τελίτσες πάνω στο κεφάλι είναι τα τούρκικα που έμαθα στην Τουρκία όταν δούλεψα με Άραβες που ήταν σε δομές εκεί. Το 2016 ήρθα στην Ελλάδα και εδώ έμαθα αρχικά αγγλικά και στη συνέχεια έμαθα ελληνικά μέσω της σχέσης μου με μια Ελληνίδα, μέσα από τη ζωή και όχι από τα βιβλία. Το ίδιο κάνω τώρα και με τα φαρσί. Τα μαθαίνω από τα παιδιά που είναι στις δομές και βλέπω κάθε μέρα. Μαθαίνω τη γλώσσα τους για να τα βοηθήσω να μάθουν στη συνέχεια και τα ελληνικά.

¹ Ενδιαφέρουσα η θέση του τόνου, αράβικα, που σχολιάστηκε ως μέρος της βιωματικής σχέσης του υποκειμένου με τη συγκεκριμένη γλώσσα και του ιδιαίτερα φορτισμένου συναισθηματικού της ρόλου στον τρόπο με τον οποίο αισθάνεται την παρουσία της στη ζωή του.

Συζήτηση για το πορτρέτο

Στο πορτρέτο ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα η απεικόνιση της πρώτης γλώσσας πάνω σε ολόκληρη τη φιγούρα σαν ένα ενιαίο στρώμα του οποίου η θέση δεν διαχωρίζεται από τα επιμέρους μέλη του σώματος. Η πρώτη γλώσσα είναι αυτή που καθορίζει την ταυτότητα του υποκειμένου και λειτουργεί διαμεσολαβητικά στην προσπάθειά του να διευκολύνει την επικοινωνία των παιδιών στις δομές συνομιλώντας με όλες τις άλλες γλώσσες που προστίθενται πάνω σε αυτή: τουρκικά, αγγλικά, ελληνικά, φαρσί. Πίσω από κάθε γλώσσα κρύβεται και μια ιδιαίτερη ιστορία με κοινό άξονα τη βιωματική σχέση που έχει αναπτύξει ο χρήστης μαζί τους. Οι γλώσσες έχουν κατακτηθεί μέσα από τη χρήση τους και την ειδική συνθήκη που διαμορφώθηκε από την ανάγκη επικοινωνίας μέσα στο

ίδιο το περιβάλλον τους. Αποκορύφωμα όλων η συναισθηματική σχέση και ο λόγος που λειτούργησε καταλυτικά για την εκμάθηση της Ελληνικής στο ίδιο το περιβάλλον χρήσης της: η σχέση με ένα πρόσωπο, μέσα από τη ζωή και όχι τα βιβλία, όπως αναφέρει ο ίδιος. Με τον τρόπο αυτό, το κομμάτι της γλώσσας που φαίνεται ότι υπολείπεται κάθε φορά στη μαθησιακή διαδικασία τουλάχιστον στα πρώτα στάδια της γλωσσικής εκμάθησης, όπως επισημάνθηκε από πολλούς συμμετέχοντες και συμμετέχουσες, αυτό της συναισθηματικής εμπλοκής, της απόκτησης των λεπτών σημασιολογικών αποχρώσεων που μπορούν να προκύψουν μέσα από το χιούμορ και τις γλωσσικές μεταφορές, γίνεται την ίδια στιγμή το όχημα για να μπει κάποιος στη διαδικασία να μάθει τη γλώσσα. Η θετική

στάση απέναντι στο μαθησιακό αντικείμενο, η ανάγκη επικοινωνίας με πρόσωπα προς τα οποία τρέφει ιδιαίτερα συναισθήματα είναι σαν να χαλαρώνει την οποιαδήποτε αντίσταση και να αμβλύνει τα εμπόδια εκείνα που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν απαγορευτικά στην όποια μαθησιακή διαδικασία. Η ιστορία

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Είναι σημαντικό, επομένως, να υπογραμμιστεί σε κάθε περίπτωση ότι η θετική στάση απέναντι σε οποιοδήποτε μαθησιακό αντικείμενο μπορεί να διευκολύνει την πορεία εκμάθησής του. Απαραίτητη προϋπόθεση για να ενεργοποιηθεί η συγκεκριμένη διαδικασία της γλωσσικής εκμάθησης είναι η νοηματοδότηση και η κατανοησιμότητα του υλικού στο οποίο εκτίθεται κάθε γλωσσικός χρήστης. Το υποκείμενο το οποίο αναφέρθηκε στο παραπάνω παράδειγμα έμαθε ελληνικά γιατί είχε κίνητρα ενσωμάτωσης και αποδοχής μέσα στην κοινότητα στην οποία ομιλείται η γλώσσα-στόχος. Ακόμα και αν τα παιδιά δεν βλέπουν τη σχέση τους με την Ελληνική με μια προοπτική μονιμότητας και δεν επενδύουν σε αυτή, είναι σημαντικό η καινούργια σχέση τους με τη γλώσσα-στόχο να δημιουργείται πάνω σε βάση ισοτιμίας και αποδοχής. Επιτρέψτε τους να μιλάνε τη δική τους γλώσσα, να στηρίζονται στη δική τους γλωσσική αφετηρία, προσπαθήστε να μάθετε και εσείς κομμάτια της γλώσσας αυτής, ώστε μέσα από αυτά να νοηματοδοτήσετε τη σχέση τους με

επαναλαμβάνεται από το ίδιο το υποκείμενο που μαθαίνει τη γλώσσα των παιδιών, τα φαρσί, για να λειτουργήσει με το παράδειγμά του σαν γέφυρα για να μάθουν και αυτά ή έστω να επιτρέψουν την έκθεσή τους στην καινούργια γλώσσα, τα ελληνικά.

την Ελληνική. Ακόμα και αν δεν μπορούν να καταλάβουν το συναισθηματικό περιεχόμενο εκφράσεων και εννοιών που θέλετε να τους μεταβιβάσετε στα ελληνικά, είναι σίγουρο ότι θα καταλάβουν το θετικό κλίμα και την προσπάθειά σας να λειτουργήσετε σαν γέφυρα ανάμεσα σε αυτό που φέρνουν μαζί τους και το καινούργιο στο οποίο προσπαθούν να επιβιώσουν αρχικά και να ενταχθούν στη συνέχεια. Δεν χρειάζεται να είναι κανείς εκπαιδευτικός για να διδάξει την καινούργια γλώσσα συστηματικά. Κάθε επαφή με τα παιδιά μπορεί να γίνει ευκαιρία γλωσσικής διευκόλυνσης στο δύσκολο εγχείρημα που αναλαμβάνουν και αναζητούν τρόπους να επικοινωνήσουν. Η προαναφερθείσα τεχνική των «γλωσσικών πορτρέτων» μπορεί να λειτουργήσει ιδιαίτερα βοηθητικά τόσο για τη γνωριμία με τις γλώσσες που τα ίδια τα παιδιά γνωρίζουν όσο και για την ενδυνάμωση των ταυτοτήτων τους μέσα από την αναγνώριση ότι η πολυγλωσσία και οι όποιες γλωσσικές αφετηρίες τους συνιστούν εφόδια και όχι εμπόδια στη μελλοντική γλωσσική τους εξέλιξη.

Οδηγίες για την υλοποίηση του πορτρέτου

- ▶ Αυτή η ανθρώπινη φιγούρα είστε ΕΣΕΙΣ. Ζωγραφίστε τις γλώσσες που αποτελούν κομμάτι της δικής σας γλωσσικής βιογραφίας, όχι απαραίτητα αυτές που μάθατε και πιθανότατα πιστοποιήσατε με κάποιο επίσημο τρόπο, αλλά όλες τις γλώσσες (ακόμα και τις διαλέκτους) που αποτελούν μέρος διαδρομών και συναντήσεων της ζωής σας.
- ▶ ΠΡΟΣΟΧΗ! Δεν είναι απαραίτητα οι γλώσσες που υπάρχουν στο ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ σας. ΕΔΩ ζωγραφίζετε τη ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ σας!!!
- ▶ Έχετε 5 λεπτά για διαλέξετε και να τοποθετήσετε με βάση το χρώμα, τη σειρά, τη θέση, το σχήμα, την ποσότητα που καταλαμβάνουν αυτά τα γλωσσικά κομμάτια στο πορτρέτο σας.
- ▶ Αφού τελειώσετε τη ζωγραφική σας έχετε 10 λεπτά για να μας ετοιμάσετε το ΥΠΟΜΝΗΜΑ που θα συνοδεύει αυτό το πορτρέτο. Το υπόμνημα μπορείτε να το γράψετε σε όποια γλώσσα θέλετε
- ▶ Στο ΥΠΟΜΝΗΜΑ μπορείτε να βάλετε πληροφορίες, για να εξηγήσετε τις επιλογές σας (ποια γλώσσα, πότε τη μάθατε, πού τη χρησιμοποιήσατε/ χρησιμοποιείτε, γιατί την επιλέξατε, τι συναισθήματα/ αναμνήσεις/ εμπειρίες ανασύρετε/σας δημιουργεί).
- ▶ ΠΡΟΣΟΧΗ!!! Έχετε μόνο 10 λεπτά για να ολοκληρώσετε το ΥΠΟΜΝΗΜΑ σας!!!!

Προτεινόμενες πηγές

CUNY-NYSIEB Initiative on Emergent Biolinguals-Translanguaging Guides.

<https://www.cuny-nysieb.org/translanguaging-resources/translanguaging-guides/>

Kleyn, Tatyana and Seltzer, Kate (2019). "Top Ten Lessons Learned from Ofelia García: Researching, Teaching and Living from the Heart," *Journal of Multilingual Education Research*: Vol. 9, Article 7. <https://research.library.fordham.edu/jmer/vol9/iss1/7>

Χατζηδάκη Α., & Μαλιγκούδη Χ. (2023). Η ανάπτυξη της γλώσσας της κοινότητας σε παιδιά από μειονοτικές ομάδες: Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου. Κάλλιπος Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://dx.doi.org/10.57713/kallipos-359>

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΜΕ ΑΝΗΛΙΚΟΥΣ

Εισαγωγή

Με τις αλλαγές στο σώμα τους, οι έφηβοι δεν κρύβουν την ένταση που τους προκαλεί η εισαγωγή στο ζήτημα της σεξουαλικότητας, ακόμα και αν δεν τη συνειδητοποιούν. Παράλληλα με τις βιολογικές αλλαγές ενεργοποιούνται πολλαπλές ψυχικές διεργασίες ασυνείδητες και συνειδητές που θα επιτρέψουν το πέρασμα από την παιδική ηλικία στην ενηλικίωση. Στην επαφή μας με τους πρόσφυγες βλέπουμε πως σε άλλες κουλτούρες η ενηλικίωση επισπεύδεται με τα κορίτσια να παντρεύονται σε νεαρή ηλικία, ακόμα και να φέρνουν παιδιά στον κόσμο και από την ηλικία των δεκατεσσάρων χρονών! Σε πολλές περιπτώσεις επίσης αγόρια και κορίτσια χρειάζεται να εργαστούν με κόπο και ευθύνες από πολύ νωρίς. Η εφηβεία όμως είναι εκεί και απαιτεί ορισμένες διαδικασίες, έχει διάρκεια ακόμα και μικρή. Χαρακτηριστικό είναι ότι ακόμη και στην Αφρική, σε ορισμένους πληθυσμούς όπου η ενηλικίωση γίνεται πολύ απότομα, χρειάζονται κάποια ισχυρά συμβολικά τελετουργικά που θα ενισχύσουν ψυχικά τις απαιτήσεις των βιολογικών και κοινωνικών αλλαγών.

Η εφηβεία χωρίζεται σε τρία στάδια ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης που αφορούν το γνωσιακό, ψυχολογικό και κοινωνικό πεδίο, λίγο νωρίτερα στα κορίτσια από ότι στα αγόρια. Οι τελευταίες παγκόσμιες μελέτες αναφέρουν πως η διαδικασία της εφηβείας ενδέχεται να ολοκληρωθεί σε ηλικία 22, ακόμα και 24 ετών.

Η πρώτη περίοδος της εφηβείας (10-13 έτη), σε ψυχολογικό επίπεδο, είναι μία εγωκεντρική περίοδος με έντονο προβληματισμό για τις σωματικές αλλαγές που προκαλούνται από την ήβη. Σε γνωσιακό επίπεδο η σκέψη είναι ακόμα

συγκεκριμένη, με αδυναμία συμβολοποίησης και προσήλωση στον παρόντα χρόνο. Ο έφηβος-η έφηβη κατέχεται από ανασφάλεια, και αμφιταλαντεύεται μεταξύ της ανάγκης και της επιθυμίας του/της να διαφοροποιηθεί από τους γονείς, παρότι βρίσκεται ακόμα υπό τη γονεϊκή επήρεια. Οι σχέσεις με τους γονείς ή τα άτομα αναφοράς είναι συγκρουσιακές χωρίς εμφανή λόγο. Σε κοινωνικό επίπεδο, οι σχέσεις που διατηρεί με το άλλο φύλο είναι πλατωνικές και αναζητά σχέσεις κυρίως με συνομιλήκους του ίδιου φύλου (τον κολλητό, ή την κολλητή).

Στη δεύτερη περίοδο της εφηβείας, (14-17 έτη) ο, η έφηβος/η αρχίζει να αποκτά την ικανότητα για αφηρημένη σκέψη και να συνειδητοποιεί τις συνέπειες των πράξεών του. Εξερευνά τα όριά του/της, αναζητά την ταυτότητά του/της και αντιδρά έντονα στη γονεϊκή εξουσία. Προσπαθεί κυρίως να ενταχθεί σε μία συγκεκριμένη ομάδα. Εμφανίζει ενδιαφέρον για τη σεξουαλική δραστηριότητα και ενδεχομένως βιώνει τις πρώτες του/της εμπειρίες. Επίσης εμφανίζει έντονο ανταγωνισμό με τους συνομιλήκους του/της. Πρόκειται για την περίοδο κοινωνικού ανοίγματος, όπου τα βιώματά είναι σημαντικά. Πειραματισμοί και συμπεριφορές υψηλού κινδύνου είναι αναμενόμενοι σ' αυτή τη φάση.

Στην τρίτη περίοδο της εφηβείας αναπτύσσεται περαιτέρω η ικανότητα αφηρημένης σκέψης και συμβολοποίησης στους εφήβους, επίγνωση μίας διευρυμένης πραγματικότητας, έχοντας αποκτήσει μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση. Ο/η έφηβος/η έχει τη δυνατότητα να έχει δική του/της άποψη και δεν κλονίζεται πλέον τόσο από τη διαφορετική άποψη. Συμφιλιώνεται με τα πρόσωπα εξουσίας

και τους γονείς. Παρ' όλη την ένταση της αντιπαράθεσης, σ' αυτή τη γόνιμη περίοδο, οι έφηβοι είναι ικανοί να ακούσουν τους ενήλικες και επιθυμούν να τους μιλήσουν για τα μελλοντικά τους σχέδια. Κεντρικό επίτευγμα των παραπάνω συνιστά η ανάπτυξη στενής ρομαντικής σχέσης – και όχι μόνο, καθώς και μεγαλύτερη άνεση στις κοινωνικές σχέσεις. Επιτυγχάνεται με αυτό τον τρόπο η ολοκλήρωση της διαδικασίας της εφηβείας που περιλαμβάνει μια θετική εικόνα του εαυτού, που επιτρέπει την επίτευξη αυτονομίας, μια σταθερή ταυτότητα και την επίτευξη επαγγελματικών στόχων.

Αντιλαμβανόμαστε την πολυπλοκότητα όλων αυτών των παραγόντων σε συνάρτηση με όλα τα στοιχεία της διαπολιτισμικότητας (θρησκεία, γλώσσα, ήθη), όπου θα χρειαστεί ο/η έφηβος/η να ενσωματώσει τα ιδιαίτερα στοιχεία της δικής του/της καταγωγής και να τα συνδυάσει με στοιχεία που ανακάλυψε στην πορεία της νέας του/της πραγματικότητας.

Η ψυχική και κοινωνική ταυτότητά τους διαμορφώνεται κάτω από συνθήκες αλ-

λαγών, όχι μόνο σωματικών και ψυχικών, αλλά και του εξωτερικού περιβάλλοντός τους, συνήθως με πολλαπλές απώλειες, ενώ αργούν να διαμορφωθούν οι νέες σταθερές στη ζωή τους. Σ' αυτές τις περιπτώσεις η λεγόμενη λανθάνουσα περίοδος (προεφηβεία 6–10 έτη), δεν έχει προλάβει να λειτουργήσει προστατευτικά στον ψυχισμό και προκύπτει μια μετάβαση κατευθείαν από την παιδική ηλικία στην εφηβεία.

Οι επιπτώσεις είναι μειωμένη αντοχή στη ματαίωση, μειωμένη ικανότητα συμβολοποίησης και επεξεργασίας του πένθους. Με τις εντάσεις της έναρξης της εφηβείας, το παιδί εμφανίζει άνισες ικανότητες ωρίμανσης και τάσεις για ψυχική παλινδρόμηση. Ο τρόπος έκφρασής τους έχει να κάνει συχνά με περάσματα στην πράξη ή έντονες συμπεριφορές που ζητούν απάντηση και εμπερίες, ενώ άλλοτε μπορεί οι έφηβοι να αξίζουν επιβράβευση όταν δείχνουν τον δυναμισμό τους και τις ικανότητές τους να προχωρήσουν στη ζωή τους παρόλες τις αντιξοότητες.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 1

Ο Σαχίν

Ο Σαχίν, 12 ετών, από το Πακιστάν είναι ο πιο μικρός φιλοξενούμενος σε μια δομή φιλοξενίας στο κέντρο της Αθήνας με πολύ μεγαλύτερα αγόρια από αυτόν. Δεν ακολουθεί κανέναν κανόνα και παρ' όλο που είναι πολύ συμπαθητικός, προκαλεί απόγνωση στο προσωπικό και στους υπόλοιπους φιλοξενούμενους της δομής με ασταμάτητα αιτήματα και απαιτήσεις (παπούτσια, άλλο φαγητό, άλλα ωράρια, κτλ.), καθώς και επιθέσεις προς τη συντονίστρια της δομής. Δεν έχει καμία επίγνωση, ούτε μεταμέλεια για τις πράξεις του. Η τελευταία αντιλήφθηκε γρήγορα ότι έπρεπε να βρει τρόπο για να τον κερδίσει. Οι συναντήσεις με το προσωπικό και εξωτερικό επαγγελματία ψυχικής υγείας επέτρεψαν να εντοπιστούν τα παρακάτω.

Σημαντικοί παράγοντες

Σε επίπεδο προσωπικότητας πρόκειται για ένα πολύ νεαρό και ανώριμο παιδί. Δεν γνωρίζουμε κάτω από ποιες συνθήκες έχει φτάσει στην Ελλάδα. Προσπαθεί απεγνωσμένα να μιμηθεί τους μεγάλους, είναι όμως απόλυτα προσκολλημένος στη μητρική φιγούρα της συντονίστριας. Όλα

τα παράπονα προς τη μητέρα του και την οικογένεια καταγωγής του προβάλλονται πάνω της και τη φέρνουν σε πολλή δύσκολη θέση. Συχνά εκείνη ενδίδει και του κάνει τα χατίρια, γεγονός που κάνει τους υπόλοιπους εφήβους να νιώθουν αδικημένοι και να την εχθρεύονται.

Στις συναντήσεις, η ομάδα κατανοεί τις

δυσκολίες και τις ανασφάλειες του παιδιού και αποδέχεται μία κοινή στρατηγική αντιμετώπισης. Αποφασίζει από κοινού να του δίνει η διευθύντρια σε κάθε του κίνηση (αίτημα) ένα ευρώ και να αγοράζει κάτι που διεκδικεί με αυτά τα χρήματα. Συζητήθηκε το πρόβλημά του με τα υπόλοιπα παιδιά, στα οποία ζήτησαν να το συγχωρήσουν και να το βοηθήσουν ενεργά, αντιμετωπίζοντάς το πιο ζεστά και χωρίς συνεχή αντιπαράθεση μαζί του. Το γεγονός ότι όλοι μαζί έψαξαν κάποιο τρόπο να το βοηθήσουν δημιούργησε ένα κλίμα αλληλεγγύης, ακόμα και από τα παιδιά που ήταν δυσареστημένα μαζί του.

Εξέλιξη

Η κίνηση αυτή φάνηκε, προς έκπληξη όλων, να λειτουργήσει αρκετά γρήγορα και αντί του κινδύνου να γίνει ο Σαχίν πιο χειριστικός, εκείνος ηρέμησε και ένιωσε ευγνωμοσύνη γι' αυτό το κλίμα ανθρωπιάς, το οποίο είχε πολλή ανάγκη. Σιγά-σιγά διαμορφώθηκε ένα σχέδιο με σταδιακά πιο αυξημένες απαιτήσεις απέναντί του. Αρκετά σύντομα τα αιτήματά του γίνανε πιο κανονικά και δεν χρειαζόταν πλέον η συντονίστρια να τον «ταΐζει» με χρήματα. Παρ' όλο που δεν μπόρεσε να ενταχθεί στο σχολείο, παρακολούθησε μαθήματα στη δομή και άρχισε να συ-

γκροτεί τη σκέψη του και να αναδεικνύει τις ικανότητές του.

Κατευθύνσεις

Τα πιο μικρά ασυνόδευτα παιδιά ενδέχεται να έχουν συγκεντρώσει περισσότερες τραυματικές και χαοτικές εμπειρίες, να μην έχουν πάει σχολείο ποτέ και να μην έχουν πλαισιωθεί από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Παρ' όλο που μπορεί να δείχνουν πως κατέχουν γνωστικές, ψυχικές και σωματικές αντοχές, στην πραγματικότητα οι τελευταίες είναι ελλιπείς, αφήνοντας άπλετο χώρο στον θυμό και στο παράπονο. Οι ανάγκες τους είναι αμέτρητες και ο φόβος αποδιοργάνωσης και θανάτου τούς δημιουργεί μεγάλη ένταση και τους κάνει να νιώθουν αβοήθητα, ενώ την ίδια στιγμή επιθυμούν να δείχνουν πολύ δυνατά και ότι ελέγχουν την κατάσταση. Πρόκειται πράγματι για τις πιο δύσκολες περιπτώσεις στις δομές. Από την άλλη πλευρά, οι χώροι αυτοί μπορεί να είναι πολύ βοηθητικοί στην εξέλιξή τους για τη δόμηση της προσωπικότητάς τους. Χρειάζεται εν τούτοις μια κάποια ευελιξία στους κανόνες και προσαρμοστικότητα του προσωπικού στις δομές ανάλογα με την περίπτωση, γεγονός που μπορεί να επιτευχθεί αν η ομάδα των εργαζομένων είναι σταθερή και έχει μάθει να σκέφτεται και να εργάζεται συλλογικά.

Ο Ναμπίλ

Η παρορμητικότητα, η δυσκολία εκτίμησης των κινδύνων κι ένα αίσθημα παντοδυναμίας είναι ένας συνηθισμένος τρόπος, ιδίως για τα αγόρια, να ξεπεράσουν προς στιγμήν ανασφάλειες και μειωμένη αυτοπεποίθηση. Πολλοί από αυτούς έχουν αναγκαστεί να αντιμετωπίσουν από πολύ μικροί, συχνά μόνοι τους τρομερούς κινδύνους, έχουν τρέξει για να σωθούν από τον θάνατο, έχουν αντιμετωπίσει ακραία βία και απώλειες, έχουν περιπλανηθεί σε πολλές χώρες, συχνά άστεγοι, έχουν αναγκαστεί να εργαστούν κάτω από κακές συνθήκες, να πάρουν μόνοι τους δύσκολες αποφάσεις. Πώς να μην δικαιολογήσουμε αυτό το αίσθημα παντοδυναμίας, την παρορμητικότητα και την έλλειψη εκτίμησης των κινδύνων που οι ίδιοι ή οι γύρω τους μπορεί να παρουσιάζουν, όταν χάρη σε αυτές τις αντιδράσεις ίσως να κατάφεραν κάποτε να σωθούν; Αυτό ακριβώς εξηγούσε στην ψυχολόγο ο Ναμπίλ, 16 χρονών. Πήδηξε μέσα από τις φλόγες ενός κτιρίου για να μην τον σκοτώσουν όπως συνέβη στους γονείς του και να μην τον πάρουνε στρατιώτη. Πώς να απαιτήσει κανείς να τηρήσει αυστηρά ωράρια επιστροφής στον ξενώνα όταν για 2-3 χρόνια ήδη αυτενεργεί περιπλανώμενος ανάμεσα σε χώρες της Αφρικής. Πώς να μην γελάσει όταν του κλειδώνουν την πόρτα για να μην βγει από τον ξενώνα, ενώ μπορεί πανεύκολα να περδεί από το παράθυρο. Η αναγνώριση για τις ικανότητές του δεν είναι αρκετή αν και προχωράει σε ό,τι προσπαθεί και στο σχολείο και στις αθλητικές προπονήσεις.

Ζώντας πλέον σε ένα πιο σταθερό πλαίσιο, χωρίς καθημερινές απειλές για τη ζωή του θα χρειαστεί να εκτιμήσει όλες τις παραμέτρους της νέας πραγματικότητας. Χρειάζεται χρόνο. Τώρα είναι που μπορεί να φανεί η δυσκολία να αφήσει πίσω του την παιδική ηλικία, ενώ δεν πρόλαβε να τη ζήσει.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 2

Σημαντικοί παράγοντες

Με ποιόν να τα βάλει όταν δεν τολμά να συνδεθεί με κάποιον αφού όλοι οι γύρω του αλλάζουν, όπως π.χ. το προσωπικό στις δομές. Καινούργιοι φίλοι φεύγουν κι αυτοί σε άλλη χώρα, με άλλο «πρόγραμμα». Εσύ έχεις κολλήσει, δεν ξέρεις γιατί, περιμένεις, χωρίς χαρτιά... Έως τώρα μπορεί να ήταν ένδειξη δύναμης το να συνεχίζεις μόνος σου, να μην εμπιστεύεσαι, να τα βάζεις με όλους για τις αδικίες που έχεις αντιμετωπίσει. Να πρέπει να δυναμώσεις κι άλλο για να αντέξεις μια αντιπαράθεση με κάποιον που σε νοιάζεται και που προσπαθεί να σκεφτεί μαζί σου για σένα. Δεν αποκλείεται να εισβάλει η θλίψη όμως εκεί που δεν το περιμένεις ούτε εσύ ο ίδιος ούτε οι γύρω σου. Ναι, ξαφνικά ο Ναμπίλ απειλεί πως θα αυτοκτονήσει, δεν ξέ-

ρει πως να ξαναβρεί ένα νόημα στη ζωή του. Επιπτώσεις και στη διεπαγγελματική ομάδα, η οποία νιώθει την απόγνωση του νεαρού που συγκρούεται συχνά μαζί της.

Εκτιμώντας την ανάγκη του Ναμπίλ για αναγνώριση και σεβασμό, η ομάδα, περιλαμβανομένης και της ψυχολόγου, αποφασίζει μία συνάντηση από κοινού. Σ' αυτή τη συνάντηση που πραγματοποιείται σε πολύ καλό κλίμα, παρ' όλους τους φόβους όλων, ο υπεύθυνος κοινωνικός λειτουργός αναγνωρίζει το δίκιο του Ναμπίλ σχετικά με τις ελλείψεις των θεσμών (καθυστέρηση των διαδικασιών ασύλου, κακές συνθήκες διαβίωσης στη δομή όπου βρισκόταν, απόλυτοι κανόνες στον ξενώνα που αγνοούσαν το απαιτητικό του πρόγραμμα προπόνησης).

Παρεμβάσεις

Κατά τη συζήτηση αυτή, ο Ναμπίλ χαλαρώνει θεαματικά και καταφέρνει να εκφράσει δύο συγκεκριμένα αιτήματα: Αποκαλύπτει ότι αγνοείται ο μικρός του αδελφός, και αυτό του προκαλεί ενοχές, ζητά βοήθεια για να τον βρει. Επίσης ζητά να τον διευκολύνουν, ώστε να μπορέσει να πηγαίνει στις προπονήσεις ποδοσφαίρου. Από τη μεριά της η ψυχολόγος του ζητάει να μην βλάψει τον εαυτό του και να ξεκινήσει μια ψυχοθεραπευτική διαδικασία με τακτικές συναντήσεις με όλους όσοι είχαν ασχοληθεί μαζί του. Η ψυχολόγος του έδειξε επίσης ότι δεν τον φοβήθηκε και του αφιέρωσε χρόνο και πολλή προσοχή, αντιμετωπίζοντας την τωρινή πραγματικότητά του και προσπαθώντας να τον συνοδεύσει βήμα-βήμα στα σχέδιά του.

Εξέλιξη

Ο Ναμπίλ έχει βρει τον μικρό του αδελφό και διαπρέπει στο εξωτερικό. Είναι ενδιαφέρον ότι έχει κρατήσει σταθερή επικοινωνία με τρία από τα άτομα που ασχολούνταν μαζί του. Ήρθε μάλιστα μία φορά στην Ελλάδα για να πει ευχαριστώ.

Πρόκειται για έναν έφηβο με πολλά τραυματικά βιώματα, με ένα προϋπάρχον θετικό και ζεστό οικογενειακό περιβάλλον που του επέτρεψε παρ' όλα αυτά να αντιμετωπίσει τις αντιξοότητες με επαρκή στοιχεία ωρίμανσης για την εφηβική διαδικασία, ωστόσο με μηχανισμούς παντοδυναμίας που δεν επα-

κούσαν για ν' αντισταθμίσουν τις μεγάλες ευαισθησίες του, τις ανασφάλειες και τις στιγμές σύγχυσης. Η ειλικρίνεια μεταξύ όλων του έδωσε τη δυνατότητα να εκφραστεί και να εμπιστευθεί το προσωπικό της δομής, αναγκάστηκε να κινητοποιηθεί για να ανιχνεύσει με την ψυχοθεραπεία τι του συμβαίνει και να αναστοχαστεί.

Κατευθύνσεις

Ο κάθε ένας θα ζήσει την εφηβεία του με τον δικό του τρόπο και με τον δικό του ρυθμό.

Είναι σημαντική η εστίαση στη σημασία που έχει για τους νέους αυτούς ο τρόπος που οι σημαντικοί για εκείνους ενήλικες θα τους κατανοήσουν, θα επικοινωνήσουν μαζί τους και θα απαντήσουν στις ανάγκες τους ανάλογα με τα στάδια ανάπτυξής τους. Η συναισθηματική, ανθρώπινη στήριξη αλλά και η οριοθέτηση, ο τρόπος που οργανώνεται η ζωή εντός της δομής και εντός της εκπαιδευτικής κοινότητας θα τους βοηθήσει να αντιληφθούν καλύτερα τον ίδιο τους τον εαυτό μέσα στη νέα για αυτούς πραγματικότητα. Εξαιτίας της απόστασης με τους γονείς τους, ή εξαιτίας της απώλειάς τους, τα πρόσωπα αναφοράς όπως ο επίτροπός τους, οι επαγγελματίες εντός των δομών φιλοξενίας, οι εκπαιδευτικοί, ενδεχομένως ο δικηγόρος τους ή ο διερμηνέας, η μαγείρισσα επίσης, είναι αυτοί που θα κληθούν να παίξουν έναν άκρως βοηθητικό ρόλο στη διαμόρφωση και στη δόμηση του ψυχισμού τους.

Προτεινόμενες πηγές

Αναγνωστόπουλος, Δ. και Γιαννακόπουλος, Γ. (2016). Ψυχοπαθολογία της εφηβείας: Χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες. Στο Δ. Αναγνωστόπουλος, Ε. Λαζαράτου, Γ. Γιαννακόπουλος (Επιμ.), *Κλινικά Φροντιστήρια*, 28, 2, 20-40. Ιατρική Εταιρεία Αθηνών.

Ζερβής, Χ. (2016). Η αναμόρφωση της ταυτότητας στην εφηβεία και οι κίνδυνοι για παροδική ή χρόνια ψυχοπαθολογία. Στο Δ. Αναγνωστόπουλος, Ε. Λαζαράτου, Γ. Γιαννακόπουλος (Επιμ.), *Κλινικά Φροντιστήρια*, 28, 2, 7- 19. Ιατρική Εταιρεία Αθηνών.

Στεφανάτος, Γ. (2013). *Ψυχανάλυση και Εφηβεία: Κλινικά και θεωρητικά ορόσημα*. Εστία.

ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΡΑΥΜΑ ΠΕΝΘΟΣ

Εισαγωγή

Η επιβάρυνση των κανονικών διαδικασιών της εφηβείας με τη συνθήκη απωλειών, τραυματικών εμπειριών και δύσκολου πένθους για τους ανήλικους πρόσφυγες είναι συχνή. Η συνάντηση με σημαίνοντες ενήλικες στην πορεία τους και η πλαισίωσή των νέων στις δομές φιλοξενίας αποκτούν μεγάλη σημασία γι' αυτούς αν υπάρξει κατανόηση, αναγνώριση των αναγκών τους και ενθάρρυνση την κατάλληλη στιγμή αναφορικά με τη μελλοντική τους πορεία.

Η παρούσα ενότητα εστιάζει στην αναγνώριση για κάθε έφηβο/η των δυσκολιών διαμόρφωσης της ψυχικής και κοινωνικής ταυτότητάς τους σε συνθήκες αλλαγών όχι μόνο σωματικών και ενδοψυχικών που είναι αναμενόμενο, αλλά και του εξωτερικού περιβάλλοντός τους. Οι έφηβοι πρόσφυγες καλούνται να διαχειριστούν την ξαφνική προσαρμογή τους σε νέο περιβάλλον διαβίωσης, ενώ δεν έχουν προλάβει ακόμα να διαχειριστούν ψυχικά την απώλεια της παιδικότητάς τους. Τραυματικές εμπειρίες, πολλαπλές απώλειες και η επακόλουθη διαδικασία πένθους βιώνονται χωρίς την οικογένειά τους αλλά και χωρίς τις αναφορές στο σύνηθες κοινωνικό τους πλαίσιο, ενώ αργούν να διαμορφωθούν οι νέες σταθερές στη ζωή τους. Οι επιτακτικές ανάγκες των εφήβων να προχωρήσουν γρήγορα στη ζωή τους, έρχονται σε σύγκρουση με τις αναγκαστικές ψυχικές διεργασίες, οι οποίες είναι συχνά χρονοβόρες. Το γεγονός αυτό μπορεί να τους δημιουργήσει επιπλέον πίεση και ένταση, οξύνοντας συχνά ένα αίσθημα αδιεξόδου, πόσο μάλλον όταν αργούν να ξεκαθαρίσουν και τα διαδικαστικά θέματα της προσφυγικής συνθήκης που αντιμετωπίζουν (π.χ. καθυστερήσεις στην απόφαση για το αίτημα

ασύλου, πολλαπλές μεταφορές σε ακατάλληλους χώρους διαβίωσης).

Σύμφωνα με διεθνείς μελέτες, η θλίψη, η ευερεθιστότητα, η ευθιξία, η επαναστατικότητα, το άγχος και οι προβολές είναι εκδηλώσεις που παρουσιάζονται σε ποσοστό 75% των εφήβων παγκοσμίως, συνδεδεμένες συνήθως με τις εσωτερικές ασυνείδητες ψυχικές συγκρούσεις που βιώνουν. Μπορούμε να φανταστούμε πως εάν υπάρχουν και συγκεκριμένοι εξωτερικοί λόγοι όπως το να σε κυνηγούν για να σε απαγάγουν ή να σε σκοτώσουν, ή αν σε αδικούν είναι πολύ φυσικό να νοιώθεις δυσφορία χωρίς να σημαίνει κάτι παθολογικό, ιδίως στο πρώτο στάδιο της εφηβείας όπου κυριαρχούν τα ξεσπάσματα και τα νεύρα χωρίς εμφανή λόγο.

Σε ποσοστό 20% βλέπουμε μέτρια ασυνείδητη δυσφορία με επικίνδυνες συμπεριφορές. Εκδηλώνονται στα πλαίσια της ανάγκης για πειραματισμούς που χαρακτηρίζουν το άνοιγμα της περιέργειας στο δεύτερο στάδιο της εφηβείας. Τα πράγματα είναι τόσο ρευστά σε αυτή την εποχή της ζωής που δεν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τα ίδια κριτήρια όπως θα κάναμε για έναν ενήλικα. Οι συμπεριφορές αυτές δεν χαρακτηρίζουν κάποια εδραιωμένη ψυχοπαθολογία. Φυγές από τον χώρο διαβίωσης, χρήση ουσιών, εθισμός στο διαδίκτυο βουλιμικά ή ανορεξικά επεισόδια, απόσυρση και απομόνωση, απόπειρες αυτοκτονίας, αδιαφορία για τα μαθήματα, παραβατική συμπεριφορά, ψυχωτικό επεισόδιο και οξύ παραλήρημα πρέπει να μας θορυβήσουν αν επαναλαμβάνονται. Εδώ θα παίξει μεγάλο ρόλο η πρόληψη ώστε να προλάβουμε να εκδηλωθούν πιο σοβαρές διαταραχές.

Σε ποσοστό 5% έχουμε ακραία δυσφο-

ρία με ψυχική διαταραχή όπως φοβίες, κατάθλιψη, ψύχωση, χρόνιες διαταραχές

της διατροφής, εκδηλώσεις που θα χρειαστούν εξειδικευμένη αντιμετώπιση.

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΧΜΑΝΤ

Ο Αχμάντ είναι 16 χρονών από το Ιράκ, δεν γνωρίζουμε πολλά από το παρελθόν του, δεν αναφέρεται σε κανένα μέλος της οικογένειάς του παρόλο ότι μιλάει σε κάποιους που και που στο κινητό του. Δεν ενσωματώνεται στον ξενώνα και δυσκολεύεται με τις απαιτήσεις του σχολείου. Στη δικηγόρο του έχει αναφέρει μόνο μια φορά πως υπήρξε θύμα σεξουαλικής κακοποίησης όσο βρισκόταν σε ένα καμπ, ίσως να είχε συμβεί και όταν ήταν μικρότερος.

Αναπτύσσει ένα είδος διωκτικού παραληρήματος όπου θυμώνει με τη συντονίστρια του ξενώνα τόσο, που εκείνη αρχίζει να τον φοβάται.

Παράγοντες

Δείχνει να είναι ένας νέος που έφτασε στην εφηβεία του με κάποια ευθραυστότητα. Η σεξουαλική κακοποίηση έχει παίξει κάποιο ρόλο στην επιφυλακτικότητά του αλλά ο ίδιος ανοίγεται τόσο λίγο που η επικοινωνία πάσχει. Δεν δείχνει να μπορεί να ευχαριστηθεί οτιδήποτε στο παρόν. Μπορούμε να κάνουμε μόνο υποθέσεις για τα γεγονότα της ζωής του αλλά και για την ψυχική του λειτουργία.

Ο ακατέργαστος θυμός τρομάζει. Οι επαγγελματίες βρίσκονται ανάμεσα στη συμπόνοια γι' αυτά που φανταζόμαστε ότι έχει περάσει και τον θυμό για τη δυσφορία που εκφράζει, την αχαριστία και τον φόβο ότι ανά πάσα στιγμή μπορεί να γίνει βίαιος.

Οι μεγάλες δυσκολίες να τον προσεγγίσει η ψυχολόγος, όπως και η συντονίστρια που είχε κάθε καλή θέληση απέναντί του, βάζουν σε σκέψεις για το ενδεχόμενο να παρουσιάζει μια ψυχωτική συνδρομή, ίσως ακόμα και αρχή σχιζοφρένειας.

Εξέλιξη

Αρνούμενος οποιαδήποτε θεραπευτική προσέγγιση, αλλά και κάθε επαφή, φεύγει από τον ξενώνα. Ύστερα από λίγες μέρες βρίσκεται στην Ηγουμενίτσα, εκεί φροντίζει όμως να επικοινωνήσει με τον ξενώνα ότι είναι καλά και ακολουθεί ένα προσωπικό σχέδιο, να φύγει από την Ελλάδα.

Ίσως χωρίς να το θέλουν οι επαγγελματίες να έγιναν πολύ πιεστικοί, ίσως να μην ήταν σε θέση να υποστηρίξει το σχέδιό του σε αυτούς αλλά να ήταν ρεαλιστικό και εύχονται κάθε καλό γι' αυτόν.

Πολύ συχνά οι πρόσφυγες κάνουν μόνο ένα πέρασμα και δεν θέλουν να συνδεθούν περισσότερο. Τι έπαιξε ρόλο ώστε να ειδοποιήσει να μην φοβούνται γι' αυτόν;

Κατευθύνσεις

Μια πρόκληση από τις πολλές που αντιμετωπίζουν οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας είναι όντως η διάκριση ανάμεσα σε φυσικές αντιδράσεις των εφήβων (ενίοτε με έντονες εκφράσεις και συμπεριφορές) και εκφράσεις συμπτωμάτων πρόδρομων ή εγκατεστημένης ψυχοπαθολογίας. Και στις δύο περιπτώσεις η θέση του επαγγελματία είναι λεπτή και τα συναισθήματα που διακινούνται μέσα του έντονα, ειδικά αν λάβουμε υπόψη τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης στο προσφυγικό, οι οποίες οδηγούν εύκολα στην εξουθένωση των επαγγελματιών. Ας μην ξεχνάμε όμως πως δεν είναι μόνοι. Οι γονείς ή οι συγγενείς όταν ζουν, ακόμα και μακριά, μπορεί να μοιραστούν ευθύνες απέναντι στα παιδιά τους και μπορούν να βοηθήσουν να ξαναχτιστεί μια σχέση μεταξύ τους που πολλές φορές έχει χαθεί και λόγω των εντάσεων που έχουν προκύψει με τις απότομες συνήθως αλλαγές στη ζωή

τους. Αυτή η επαφή θα είναι κάτι πολύ χρήσιμο αν μπορεί να υπάρξει οικογενειακή επανένωση, αλλά και χωρίς αυτή τη δυνατότητα.

Πόσες φορές δεν αντιλαμβάνονται την αμφιβολία σε έναν έφηβο που να έφυγε μέσα σε μια νύκτα για να σωθεί κι επειδή το είπε η μητέρα του, αλλά αναρωτιέται: «...μήπως δεν με ήθελε...». Και πώς να προχωρήσει αν δεν είναι συμφιλιωμένος με την ιστορία του, με το παρελθόν του;

Η συνεργασία με τους διερμηνείς είναι πολύ βοηθητική, απαραίτητη όχι μόνο για την κατανόηση των λέξεων αλλά γιατί μπορεί να διαμεσολαβήσει κυριολεκτικά ανάμεσα στον εξυπηρετούμενο και τον επαγγελματία δίνοντας μια επιπλέον διάσταση στην κατανόηση για τον έφηβο. Από τη μεριά τους οι έφηβοι μπορεί να γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα ή τα αγγλικά, έχουν όμως ανάγκη να μιλήσουν στη μητρική τους γλώσσα όταν πρόκειται για το συναίσθημά τους. Ιδίως τα πιο μικρά παιδιά ανακουφίζονται όταν μπορούν να μιλήσουν αλλά και να ακούσουν τη γλώσσα τους. Καλό είναι, αν είναι εφικτό, να αναζητιέται η συμβολή του διερμηνέα για εξυπηρετούμενους που βρίσκονται λιγότερο από δυο χρόνια στη χώρα φιλοξενίας.

Η συνεργασία ανάμεσα στους φορείς, εκπαιδευτικούς, νομικούς, ιατρικούς, ψυχαγωγικούς μπορεί να φανεί ιδιαίτερα εποικοδομητική διότι αυτό που χρειάζεται είναι ο συντονισμός των παρεμβάσεων απέναντι στον έφηβο και όχι ο κατακερματισμός τους. Οι διοικητικές διαδικασίες από την άλλη είναι απαραίτητες όποτε μιλάμε για πρόσφυγες, πόσο μάλλον για παιδιά, είναι απαιτητικές και χρειάζονται ανάληψη με ταχύτητα. Όμως όσο πιο σταθερές οι δομές και η οργάνωσή τους, τόσο πιο αποτελεσματικά λειτουργούν οι επαγγελματίες, και έχουν το περιθώριο να γνωρίσουν και να καταλάβουν τον κάθε φιλοξενούμενο. Δυστυχώς ο χρόνος λείπει και οι διοικητικές διαδικασίες απορροφούν περισσότερο την ενέργεια και τη σκέψη από ό,τι η πραγματική επαφή. Ωστόσο δεν είναι λίγες οι φορές που ένας έφηβος ο οποίος ίσως ήταν κλειστός έως

εκείνη τη στιγμή, ανοίγεται ξαφνικά σε κάποιο πρόσωπο που επιλέγει, ίσως τη μαγείρισσα, τον διερμηνέα. Μπορεί να εκμυστηρευτεί κάτι δύσκολο που βιώνει στο παρόν, ή να μιλήσει για το παρελθόν, μπορεί να πει ξαφνικά κάτι τρομερό όπως ότι σκέφτεται να αυτοκτονήσει και ότι δεν βλέπει καθόλου το μέλλον του, ή ότι υποφέρει από πολύ έντονο άγχος και αυπνίες.

Στιγμή βαριά, αλλά και πολύτιμη, η οποία ίσως να σημάνει και μια αλλαγή, μια εξέλιξη στην ψυχική πορεία του εφήβου. Είναι αλήθεια ότι οι επαγγελματίες ανησυχούν περισσότερο για ένα πολύ κλειστό και υπάκουο έφηβο παρά για κάποιον που εκφράζεται και ξεσπά. Γι' αυτό έχουν τον νου τους και δεν τους αφήνουν να αποτραβηχτούν υπερβολικά.

Θα χρειαστεί όμως πλαισίωση στους επαγγελματίες αυτούς έτσι ώστε να μην χάσουν τη δυνατότητα να βρεθούν κοντά στο συναίσθημα ενός ζορισμένου παιδιού. Συχνά και σωστά, θέλουν να απευθυνθούν σε επαγγελματία ψυχιάτρο-ψυχοθεραπευτή όταν συμβαίνει κάτι τέτοιο, αλλά ανάλογα με το πως προκύπτει μια παραπομπή, αν γίνει χωρίς προετοιμασία και συναίνεση του εφήβου, δεν θα έχει και πολύ νόημα. Ο έφηβος ενδεχομένως να περιεργάζεται τις αντιδράσεις τους γιατί τους θέλει δυνατούς κοντά του, αλλιώς υπάρχει ο κίνδυνος να νοιώσει πως τον διώχνουν.

Χρειάζεται να σταθούμε σε μια ιδιαίτερη συνθήκη, το άμεσο ψυχικό σοκ που βιώνουν άτομα που μόλις έχασαν κάποιον δικό τους, συνήθως σε συνθήκες εμπόλεμης σύρραξης, φυσικής καταστροφής, ναυάγιο, ή από απρόσμενη απότομη αρρώστια. Το σοκ μπορεί επίσης να αφορά κάποιον τραυματισμό του ίδιου. Η αντιμετώπιση συχνά είναι ακραία είτε προς μια υπερβολική αντίδραση είτε σαν μια αδιαφορία, ένα μούδιασμα του ψυχισμού. Πρόκειται για φυσικές αντιδράσεις προς κάτι πολύ έντονο που βιώνεται σαν απειλή, είναι απειλή για τη ζωή και ξυπνάει πρώιμες ψυχικές άμυνες για να μην αποδιοργανωθεί ο ψυχισμός. Όσον αφορά τη στάση των επαγγελμα-

τιών ας έχουν στον νου τους το να μην βλάψουν παραπάνω. Η ψύχραιμη αντιμετώπιση, η διακριτική διαθεσιμότητά τους και η δυνατότητα να αφουγκραστούν την ανάγκη που έχει το άτομο εκείνη τη στιγμή θα είναι προτιμότερα από πολλές κουβέντες και συμβουλές οι οποίες μπορεί να βιωθούν σαν παρεμβατικές. Οι ανάγκες που προκύπτουν σε τέτοιες στιγμές μπορεί να τους ξαφνιάσουν όπως να δει κανείς έναν φίλο που γνώρισε στο ταξίδι, ή απλώς να φάει κάτι γλυκό και αυτό, τίποτα άλλο. Καλό είναι επίσης να γνωρίζουν οι επαγγελματίες πως οι πληροφορίες που δίνονται σε τέτοιες στιγμές δεν αφομοιώνονται και καλό είναι να τις επαναλαμβάνουν χωρίς διαμαρτυρία του τύπου «μα σας το έχω ξαναπεί». Επίσης καλό είναι να μεριμνήσουν ώστε να έχουν πρόσβαση όσοι θέλουν σε χώρους σχετικούς με τη θρησκεία τους.

Οι διαδικασίες πένθους δεν μπορούν εύκολα να ολοκληρωθούν, θα χρειαστεί χρόνος. Στη θέση τους θα υπάρξουνσωματοποιήσεις ή ιστριονικές κρίσεις που μοιάζουν με επιληπτικές κρίσεις. Αυτές οι επαναλαμβανόμενες κρίσεις παραπέμπουν στις εμπειρίες που είχαν οι στρατιώτες επιζώντες από τα χαρακώματα τον 1^ο Παγκόσμιο πόλεμο, με σπασμούς και κινήσεις στα άκρα που δεν μπορού-

σαν να σταματήσουν, λες και συνέχιζαν να βομβαρδίζονται. Τις κρίσεις αυτές, τις έχουν περιγράψει ο Φρόντ, ο Αμπραάμ και ο Φερέντσι στο βιβλίο με τίτλο «Οι νευρώσεις του πολέμου». Τις έχουμε δει σε νεαρούς από το Πακιστάν και το Αφγανιστάν, όπως και σε μια ομάδα κοριτσιών από τη Σομαλία. Από την εμπειρία μας θεωρούμε πως αφού αποκλειστεί μια οργανική αιτία τους, η ψυχοθεραπεία είναι η διαδικασία μέσα από την οποία έχουμε τα καλύτερα αποτελέσματα. Δυστυχώς για λόγους πολιτισμικούς, φοβούμενοι το στίγμα του τρελού, ή της μάγισσας οι νεαροί διστάζουν να επισκεφτούν έναν ψυχίατρο.

Συναντάμε τη διαταραχή στρες ύστερα από τραυματική εμπειρία με ποικίλα συμπτώματα. Εκδηλώνονται σε έναν δεύτερο χρόνο, απομακρυσμένο από τα τρομακτικά γεγονότα, τα οποία βιώνει κανείς να συμβαίνουν στο παρόν. Προσεκτική πλαισίωση, σεβασμός στους ρυθμούς του εφήβου και ο συνδυασμός θεραπευτικών μέσων θα βοηθήσουν προοδευτικά στη μείωση δυσλειτουργικών συμπτωμάτων άγχους. Μη λεκτικές θεραπείες όπως η ρεφλεξολογία, και η θεραπεία μέσα από τη μουσική ή τον χορό μπορεί να αποδώσουν καλά αποτελέσματα.

Προτεινόμενες πηγές

Γραμμή SOS 1056 για Παιδιά, Εφήβους και Γονείς. <https://www.moh.gov.gr/articles/citizen/xrhsimathlefwna-amp-dieythynseis/199-grammh-sos-1056-gia-paidia-efhboys-kai-goneis>

Freud, S., Ferenczi, S., Abraham, K., και Simmel, E. (2021). *Οι νευρώσεις του πολέμου*. Εκδόσεις Άγρα.

Κέντρο Ημέρας Βαβέλ/Συν-ειρμός και Center for Trauma, Asylum and Refugees (2019). *Ψυχοκοινωνικές διαστάσεις της προσφυγικής συνθήκης, Συνεργική προσέγγιση*. <https://babeldc.gr/wp-content/uploads/2019/09/Psykokoinonikes-diastaseis-prosfigikhs-syn8hkhs.pdf>

Παπαδάτου, Δ., Παναγιωτοπούλου, Δ.Ε., Παπαστυλιανού, Δ., Ζάχου, Ε., Χατζηθανάση, Β., Βαλλίδης, Α. (2019). *Αυτοτραυματισμός: Στηρίζοντας τους ασυνόδευτους έφηβους πρόσφυγες και μετανάστες*. Μέριμνα. <https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytwan-anilikwnn-prosfygwn>

«Συν-ειρμός» ΑΜΚΕ Κοινωνικής Αλληλεγγύης (2016). *Οδηγός για εργαζόμενους στο πεδίο: Πρώτες βοήθειες ψυχικής υγείας*. 9786188273719-gre.pdf (who.int)

ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΙΩΣΗ

Εισαγωγή

Σε μια διαρκώς μεταβαλλόμενη κοινωνία η αναγκαιότητα της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού παρουσιάζεται ιδιαίτερα αναγκαία προκειμένου να «υποστηρίξει» τη μετάβαση στην ενηλικίωση. Ειδικότερα, όταν στην Ελλάδα βρίσκονται τουλάχιστον 28000 παιδιά πρόσφυγες και μετανάστες (UNCHR 2023), από τους οποίους το ¼ περίπου είναι έφηβοι, η αναγκαιότητα προγραμμάτων επαγγελματικής συμβουλευτικής και ανάπτυξης δεξιοτήτων προσαρμοσμένων στις ανάγκες ευάλωτων -όπως οι πρόσφυγες- ομάδων είναι απαραίτητη.

Η διαδικασία εκείνη κατά την οποία είτε κατά τρόπο ατομικό είτε κατά τρόπο ομαδικό, ένας ειδικός, ο σύμβουλος, συνεξετάζει με ένα άτομο (ή άτομα) εκπαιδευτικά και επαγγελματικά θέματα ή προβλήματα που το/τα απασχολούν και διευκολύνει τη λύση τους, χαρακτηρίζεται ως συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού, εργασιακή ή επαγγελματική συμβουλευτική, αγωγή ή συμβουλευτική σταδιοδρομίας, ή ακόμη και επαγγελματική διαπαιδαγώγηση.

Η εργασιακή συμβουλευτική/προσανατολισμός βασίζεται σε μια σχέση ανάμεσα στον σύμβουλο και τον συμβουλευόμενο, η οποία οικοδομείται πάνω στην ενσυναίσθηση, την αποδοχή και την εμπιστοσύνη. Στο πλαίσιο αυτής της σχέσης εστιάζουμε στα συναισθήματα, τις σκέψεις και τις πράξεις του συμβουλευόμενου και τον ενδυναμώνουμε ώστε να αντιμετωπίσει τις δυσκολίες της ζωής του, να διερευνήσει τις επιλογές του, να πάρει τις δικές του αποφάσεις και να αναλάβει την ευθύνη για τις αποφάσεις αυτές.

Ειδικότερα για τους ανήλικους πρόσφυγες σκοπός της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού, πέρα από

την αυτογνωσία, είναι η προσαρμογή του ανήλικου στο κοινωνικό & επαγγελματικό περιβάλλον, η πληροφόρησή του για πιθανές εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές, η αντιμετώπιση δυσκολιών και εμποδίων, η ανάπτυξη προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων, καθώς και η υποστήριξη για την αντίστοιχη λήψη αποφάσεων που θα τους διευκολύνουν στη μετάβαση τους προς την ενηλικίωση.

Απαραίτητο στοιχείο της συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού είναι η πληροφόρηση, τόσο όσον αφορά στα θέματα εκπαιδευτικών επιλογών και επαγγελματικής κατάρτισης όσο και στα θέματα και τους τρόπους αναζήτησης εργασίας, καθώς και η διευκόλυνση για την ανάπτυξη των απαραίτητων δεξιοτήτων και ικανοτήτων.

Πληροφόρηση η οποία θα προσαρμόζεται από τον σύμβουλο στο επίπεδο γνώσεων και στις ειδικές ανάγκες του πληθυσμού στον οποίο απευθύνεται και η οποία όχι μόνο θα πληροφορεί για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές δυνατότητες, αλλά, παράλληλα, θα στοχεύει στην ενδυνάμωσή του, θα τον υποστηρίζει σε διαδικαστικά θέματα, θα δημιουργεί δίκτυο επικοινωνίας, αλληλοενημέρωσης και αλληλοϋποστήριξης, συχνά και με την εμπλοκή ατόμων από τις ίδιες προσφυγικές κοινότητες. Η ανεπαρκής όμως γνώση της ελληνικής γλώσσας, καθώς και οι απαιτήσεις (τυπικές και ουσιαστικές) για την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση αποτελούν εμπόδια για την ανάπτυξη δεξιοτήτων που θα υποστηρίξουν τη μετάβαση στην ενηλικίωση.

Η διευκόλυνση για τη μετάβαση στην ενηλικίωση προϋποθέτει συμβουλευτική και ψυχοκοινωνική υποστήριξη, ανάπτυξη δε-

ξιοτήτων, νομική βοήθεια με στόχο την ένταξη στην κοινωνία υποδοχής και την απόκτηση ισότιμης πρόσβασης στα αγαθά και τις υπηρεσίες που απολαμβάνει ο γηγενής πληθυσμός· ειδικότερα για τους ανήλικους πρόσφυγες ισότιμη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την εργασία.

Ο διαπολιτισμικός σύμβουλος, απαλλαγμένος ο ίδιος από στερεότυπα και προκαταλήψεις, χρησιμοποιώντας τις συνήθειες τεχνικές συμβουλευτικής (πχ ενεργητική ακρόαση, παράφραση, αναπλαισίωση, αποσαφήνιση κλπ), θα αποκτήσει την απαιτούμενη συναισθηματική επαφή, θα ενδυναμώσει και θα πληροφορήσει τους συμβουλευόμενους για την ομαλότερη μετάβασή τους στην ενηλικίωση.

Συχνά η συμβουλευτική και η συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού ασκείται μέσω διερμηνέα, με απλουστευμένα γλώσσα, χωρίς απόκρυψη ή παραποίηση των όσων λέγονται ανάμεσα στον σύμβουλο και τον συμβουλευόμενο.

Λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των συμβουλευόμενων της «ευάλωτης» ομάδας μας, ο σύμβουλος θα αποφύγει να προσφέρει λανθασμένες

διαβεβαιώσεις, να ταυτιστεί με τον συμβουλευόμενο και να αναλάβει την ευθύνη για λογαριασμό του, όπως επίσης και θα αποφύγει την υπερβολική φλυαρία. Επικεντρώνεται στις αξίες και τους στόχους του συμβουλευόμενου, στις ικανότητες, δεξιότητες και τα ενδιαφέροντά του και προσπαθεί να διευκολύνει στη λήψη εκπαιδευτικής ή επαγγελματικής απόφασης μέσα από τη γνώση εαυτού και περιβάλλοντος, την εξεύρεση εναλλακτικών λύσεων και τον έλεγχο των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων. Εστιάζει στην απαραίτητη δέσμευση του συμβουλευόμενου για την υλοποίηση των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών ή επαγγελματικών επιλογών, ενώ παράλληλα προσπαθεί να διευκολύνει στην επίλυση θεσμικών εμποδίων που εμποδίζουν την πρόσβαση σε θέσεις εργασίας, υπηρεσίες κοινωνικής υποστήριξης και κατάρτισης, με παράλληλη δημιουργία δικτύου επικοινωνίας και αλληλοενημέρωσης τόσο μεταξύ των συμβουλευόμενων όσο και όσων ασχολούνται με τη διευκόλυνση για τη μετάβαση στην ενηλικίωσή τους.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 1

Περιγραφή

Ο Υ., ένα παιδί με καταγωγή από Νέα Γουινέα, πολύ κοντά στην ενηλικίωσή του, αναζητούσε εργασία. Η δομή φιλοξενίας τον βοήθησε μέσω ενός γνωστού να βρει εργασία στην κουζίνα ενός παραλιακού μαγαζιού, στο οποίο αρχικά πήγε για λίγο καιρό δοκιμαστικά (με πληρωμή), ενώ μετά την ενηλικίωσή του έγινε κανονική πρόσληψη για δωρη εργασία. Η πληρωμή του γινόταν σε τραπεζικό του λογαριασμό. Αισθανόταν χαρούμενος, ηθικά ικανοποιημένος που κατάφερε να εργαστεί παρά τις δυσκολίες. Εγκατέλειψε όμως τη σχολική φοίτηση.

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Το γεγονός ότι ο ανήλικος γνώριζε αγγλικά ήταν σημαντικός παράγοντας που διευκόλυνε στην εύρεση εργασίας. Εξίσου σημαντικό ήταν το γεγονός ότι το προσωπικό της δομής, αν και δεν ήταν στελεχωμένο με σύμβουλο σταδιοδρομίας, διευκόλυνε μέσω δικτύου γνωστών

την πρόσβαση του ανήλικου σε εργασία.

Επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις της εύρεσης εργασίας για τον ανήλικο Υ είναι σημαντικές και για τον ίδιο και για τους φιλοξενούμενους της δομής φιλοξενίας. Αφενός αποτελεί ένα θετικό παράδειγμα για την επιβίωση και ανεξαρτησία του Υ, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα την αναγκαιότητα για καλή γνώση/χρήση γλώσσας επικοινων-

νίας -στη συγκεκριμένη περίπτωση της αγγλικής. Αφετέρου όμως συνηγορεί στην εγκατάλειψη της σχολικής φοίτησης, κάτι το οποίο θα έχει πιθανά αρνητικές επιπτώσεις όταν -κάποια στιγμή- διαφοροποιηθεί το εργασιακό πλαίσιο. Μετά την ενηλικίωσή του ο Υ συνέχισε να επισκέπτεται τη δομή και όπως δήλωνε ήταν χαρούμενος και ικανοποιημένος από τις επιλογές του.

Ενέργειες/παρεμβάσεις

Το προσωπικό της δομής μέσω δικτύου γνωστών, χωρίς όμως εξειδικευμένο προσωπικό σε θέματα συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού και σταδιοδρομίας, «έκανε» επαγγελματικό προσανατολισμό και διευκόλυνε τον ανήλικο στην εύρεση εργασίας. Ενημέ-

ρωσε τον ωφελούμενο για τα απαραίτητα διαδικαστικά θέματα που αφορούσαν στην πρόσληψή του (πχ. άνοιγμα λογαριασμού τράπεζας, ΑΦΜ, βιβλίο υγείας κλπ), ενώ παράλληλα διατήρησε επικοινωνία και με τον εργοδότη και τον ωφελούμενο (παρακολούθηση), κάτι το οποίο διασφάλιζε τη μη εκμετάλλευση του τελευταίου και την αίσθηση ασφάλειας την οποία είχε ανάγκη. Το προσωπικό της δομής θα μπορούσε να ενισχύσει την πιθανότητα συνέχισης της σχολικής φοίτησης του Υ., ενημερώνοντάς τον για τις εναλλακτικές λύσεις που προσφέρονται (πχ πρωινό σχολείο και απογευματινή/βραδυνή απασχόληση, το αντίστροφο κλπ) και τις πρόσθετες διεξόδους που μπορεί να προσφέρει η εκπαίδευση.

Περίπτωση 2

15χρόνος Αιγύπτιος επιθυμεί να καλυτερεύσει το βιοτικό του επίπεδο με κάποια δουλειά, ενώ παράλληλα θέλει να καταφέρει να φύγει παράνομα. Δεν θέλει να μάθει την ελληνική γλώσσα, αφού επιθυμεί τη μετεγκατάστασή του, αλλά παράλληλα θέλει να εργαστεί προκειμένου να συγκεντρώσει χρήματα. Το βιογραφικό του είναι πολύ φτωχό. Στη δομή που φιλοξενείται δεν υπάρχει εργασιακός σύμβουλος. Επιχείρηση στην περιοχή της δομής αναζητά εργατικό προσωπικό (φορτοεκφορτώσεις), όμως νομικές εκκρεμότητες δεν του επιτρέπουν την απασχόληση. Ο ίδιος προτιμά τη μαύρη εργασία, κάτι για το οποίο δεν συνηγορεί το προσωπικό της δομής. Επιστολές στα αρμόδια όργανα (πχ εισαγγελέα κλπ) δεν έχουν απαντηθεί. Ο 15χρονος απασχολείται παράνομα και πιστεύει ότι θα καταφέρει σύντομα να μετεγκατασταθεί και πιθανά να συναντήσει την οικογένειά του.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 2

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Η έλλειψη εξειδικευμένου συμβούλου σταδιοδρομίας στερεί τον 15χρονο από τη συμβουλευτική εκείνη διαδικασία η οποία θα τον βοηθούσε να σχεδιάσει τα εκπαιδευτικά και επαγγελματικά του βήματα. Η πίεση για οικονομική ανεξαρτησία και συγκέντρωση χρημάτων αποτελεί το μοναδικό κίνητρο για τον 15χρονο σε έναν πολύ βραχυπρόθεσμο σχεδιασμό του μέλλοντος. Η θρησκευτι-

κή του πίστη τον οδηγεί στην ελπίδα ότι όλα θα λυθούν/βελτιωθούν, χωρίς να είναι απαραίτητη η απόκτηση δεξιοτήτων, η γνώση της ελληνικής γλώσσας, η επίλυση νομικών θεμάτων. Η παράνομη απασχόλησή του και ο «εύκολος» τρόπος οικονομικής ανεξαρτησίας οδηγούν τον ωφελούμενο να θεωρεί ότι εκπαίδευση, γνώση της γλώσσας ή ακόμη και νομικές εκκρεμότητες δεν έχουν σημασία. Ο ίδιος επηρεάζει αρνητικά τα υπόλοιπα παιδιά της δομής όσον αφορά στην εγκατάλειψη του σχολείου και συχνά «υιοθετώντας» μορφές συμπεριφοράς

που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν παραβατικές.

Επιπτώσεις

Η εύκολη εύρεση εργασίας από πλευράς του 15χρονου τον οδηγεί αφενός σε εγκατάλειψη του σχολείου, στην παράνομη χωρίς ασφάλιση και πλαίσιο εργασία, καθώς και στην «υποβάθμιση» του ρόλου της γνώσης της γλώσσας της χώρας υποδοχής και της καλλιέργειας προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Αποτελεί παράδειγμα προς τους λοιπούς φιλοξενούμενους της δομής αναδεικνύοντας τον εύκολο τρόπο συγκέντρωσης χρημάτων. Νιώθει άγχος για τις τυπικές και νομικές διαδικασίες τις οποίες θεωρεί ότι μπορεί με διάφορους τρόπους να υπερπηδήσει.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Απαραίτητη παρουσιάζεται η ανάγκη για εκπαιδευτική και επαγγελματική συμβουλευτική. Ατομική συμβουλευτική θα βοηθούσε στην αυτογνωσία, την ανάπτυξη δεξιοτήτων, τον σχεδιασμό εκπαιδευτικής πορείας. Παράλληλα, θα πρόσφερε βοήθεια για την οργάνωση βιογραφικού, αλλά και την έκδοση των απαιτούμενων πιστοποιητικών για νόμιμη εργασία, παραπομπή σε εργοδότες και παρακολούθηση γενικότερα σχεδιασμό ζωής. Παρεμβάσεις επίσης χρειάζονται όσον αφορά την εξεύρεση κατάλληλων λύσεων για τον 15χρονο ώστε αφενός να μπορεί να εργαστεί και αφετέρου να συνεχίσει την εκπαιδευτική του πορεία, λύσεων που λόγω γραφειοκρατίας και αντικειμενικών εμποδίων που θέτουν οι αρμόδιες υπηρεσίες δεν μπορούν εύκολα να ξεπεραστούν.

Follow up των ενεργειών

Ελλιπείς γλωσσικές δεξιότητες, νομικά και άλλα εμπόδια που εμποδίζουν την πρόσβαση σε θέσεις εργασίας ή/και υπηρεσίες εκπαίδευσης και κατάρτισης, ελλιπής γνώση του συστήματος και δυσκολίες πρόσβασης σε σαφείς πληροφορίες σχετικά με την αναγνώριση των προσόντων, τους κανονισμούς/κουλτούρα εργασίας και την εκπαίδευση, αυστηροί κανονισμοί και γραφειοκρατικές

διαδικασίες καθώς και εμπόδια που σχετίζονται με τον ρατσισμό και την ξενοφοβία δυσκολεύουν τους ανήλικους που φιλοξενούνται σε δομές στην πρόσβαση στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας. Οι περισσότερες δομές στερούνται συμβούλου επαγγελματικού προσανατολισμού με αποτέλεσμα οι ανήλικοι να μην υποστηρίζονται στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους αποφάσεις, στην απόκτηση δεξιοτήτων, στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και της αυτοπεποίθησής τους, καθώς και στην πληροφόρηση για σπουδές και επαγγέλματα και διευκόλυνση της πρόσβασής τους στην αγορά εργασίας (σύνταξη βιογραφικού, συνέντευξη με εργοδότη κλπ). Η ανάγκη για στελέχωση των δομών με συμβούλους αναδεικνύεται ακόμη περισσότερο όσον αφορά στη συμβουλευτική ανήλικων κοριτσιών, που αποτελούν μια ιδιαίτερα ευάλωτη κατηγορία, συχνά λόγω των στερεοτύπων για τον ρόλο της γυναίκας και την εκπαίδευσή της, σύμφωνα με το πολιτισμικό, θρησκευτικό υπόβαθρο και την κουλτούρα του τόπου και της οικογένειας καταγωγής. Αν και η συμβουλευτική επαγγελματικού προσανατολισμού περιλαμβάνει και το στάδιο της «παρακολούθησης», αυτή δεν γίνεται λόγω έλλειψης εργασιακών συμβούλων στις περισσότερες δομές και λόγω του ότι συχνά υπάρχει μετακίνηση είτε των ωφελούμενων είτε του προσωπικού. Κατά συνέπεια το follow up είναι πολύ δύσκολο και εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά της δομής (αριθμός/ειδικότητες/περιοχή δομής κλπ).

Κατευθύνσεις

Επικοινωνία, ενσυναίσθηση, σεβασμός, αποδοχή, αυθεντικότητα αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που μπορούν να διευκολύνουν στην ανάπτυξη σχέσης εμπιστοσύνης ανάμεσα στον σύμβουλο και τους ανήλικους συμβουλευόμενους που διαμένουν σε δομές φιλοξενίας. Αν λάβουμε υπόψη ότι οι περισσότερες δομές στερούνται συμβούλων εκπαιδευτικού και επαγγελματικού προσανατολισμού θα ήταν απαραίτητη η στελέχωσή τους προκειμένου να διευκολύνουν τους ανήλικους πρόσφυγες προσφέροντας

πληροφόρηση και ενδυναμώνοντάς τους για τη λήψη αποφάσεων σχετικών με τις εκπαιδευτικές ή επαγγελματικές επιλογές, την αυτογνωσία, την ομαλή κοινωνική και οικονομική τους ένταξη.

Η δημιουργία σχέσεων, το «χτίσιμο γεφυρών» ανάμεσα στους συμβουλευόμενους και τον σύμβουλο προϋποθέτει ο τελευταίος, απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και στερεότυπα, να είναι σε θέση να κατανοήσει τα ιδιαίτερα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και τις συνθήκες ζωής των ωφελούμενων, να προσφέρει ενδυνάμωση και αυτογνωσία, να πληροφορήσει για την ελληνική –αλλά και την τοπική– αγορά εργασίας, το εκπαιδευτικό πλαίσιο και τα συστήματα επαγγελματικής κατάρτισης, να παραπέμψει εάν χρειαστεί για ψυχολογική υποστήριξη και νομική βοήθεια και γενικότερα να διευκολύνει στην ομαλή μετάβαση στην ενηλικίωση. Στόχος είναι ο ανήλικος ωφελούμενος να

αποκτήσει δεξιότητες που θα τον βοηθήσουν στην «ομαλοποίηση» της ζωής του και -πιθανά- θα μπορέσει να αναπληρώσει κάποια από τα ελλείματά του.

Ωστόσο, δεν υπάρχουν πολλές δομές φιλοξενίας με υπηρεσίες συμβουλευτικής επαγγελματικού προσανατολισμού και ειδικότερα με εξειδίκευση στη διαπολιτισμική συμβουλευτική. Συνήθως τον ρόλο του συμβούλου επαγγελματικού προσανατολισμού αναλαμβάνει όποιος/α από τους εργαζόμενους της δομής έχει αναπτύξει σχέση εμπιστοσύνης με τον ανήλικο. Η πληροφόρηση όμως που μπορεί να προσφέρει τόσο για θέματα εκπαιδευτικά και εργασίας όσο και για θέματα αυτογνωσίας, ενίσχυσης δεξιοτήτων, διαχείρισης πολιτισμικών διαφορών, εξατομικευμένων πλάνων εκπαίδευσης και κοινωνικής ένταξης, είναι πολύ περιορισμένη και συχνά αποσπασματική και χωρίς συνέχεια.

Προτεινόμενες πηγές

European Commission, EU Skills Profile Tool for Third Country Nationals. <https://ec.europa.eu/migrantskills/#/profile/skills-identification/acquired-outside>

ΣΥΕΠ, ΕΟΠΠΕΠ, Εγχειρίδια -Εργαλεία. <https://eoppep.gr/index.php/el/%CF%83%CF%85-%CE%B5-%CF%80/eoppep-science-actions/ypostiriktiko-yliko/syep-tools-manuals>

US government, Administration for Children and Families. <https://www.acf.hhs.gov/>

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, Youth Archive. <https://youthachieve.jagreece.org/>

ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΦΥΛΟΥ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑΣ

Εισαγωγή

Οι σύγχρονες στάσεις απέναντι στα θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου έχουν θρησκευτικό, νομικό και ιατρικό υπόβαθρο. Το κοινωνικό στίγμα που συνοδεύει –και ακόμη συχνά συνοδεύει– την ομοφυλοφιλία/αμφιφυλοφιλία ή τις τρανς ταυτότητες φύλου δεικνύεται μετακινούμενο από την επικράτεια της αμαρτίας και της ανηθικότητας σε αυτήν της παθολογίας.

Η σύγχρονη επιστήμη γύρω από θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας και έκφρασης φύλου, με την πλήρη αποπαθολογικοποίηση και ταυτόχρονα με την κατάκτηση θεσμικών δικαιωμάτων (π.χ νόμος για το σύμφωνο συμβίωσης, νόμος για την αναδοχή παιδιών, νόμος για την ταυτότητα φύλου, νόμος για την ισότητα στον γάμο) έχει δημιουργήσει μια νέα πραγματικότητα για ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπους σε πολλές δυτικές χώρες και στην Ελλάδα.

Η πλήρης αποπαθολογικοποίηση του μη ετεροφυλόφιλου προσανατολισμού (αμφιφυλόφιλου, ομοφυλόφιλου), καθώς και η αναγνώριση της ταυτότητας φύλου ως μια ταυτότητα που μπορεί να διαφέρει από αυτή που αποδίδεται στη γέννηση, έρχονται όμως συχνά και συναντούν βαθιά ριζωμένες προκαταλήψεις και στάσεις που γίνονται επικίνδυνες και τραυματικές για ΛΟΑΤΚΙ+ ανθρώπους, ειδικά δε για έφηβα άτομα που βρίσκονται σε συνθήκες επισφάλειας.

Τα αυξημένα ποσοστά ψυχικών προκλήσεων ΛΟΑΤΚΙ+ εφήβων είναι ερευνητικά αποδεδειγμένα. Ένα ερμηνευτικό μοντέλο για αυτά τα αυξημένα ποσοστά είναι αυτό του μειονοτικού στρες (minority stress) του Illan Meyer. Αναφέρεται στο

ψυχοκοινωνικό στρες και στην ψυχολογική επιβάρυνση που δέχεται ένα άτομο που ανήκει σε ομάδα που υφίσταται στίγμα, διάκριση, απόρριψη. Η διάκριση και το στίγμα μπορεί να συνοδεύεται από αρνητικά γεγονότα, όπως ανεργία, βία, αστεγία. Αυτό όμως που καθορίζει την εμπειρία του μειονοτικού stress είναι η ασυμφωνία ανάμεσα στο βίωμα και τις ανάγκες του ατόμου από τις κοινωνικές επιταγές.

Παράγοντες που επηρεάζουν το μειονοτικό στρες είναι εμπειρίες προκατάληψης και διάκρισης, η προσδοκία απόρριψης, η συνεχής ανάγκη για αποφάσεις αποκάλυψης/απόκρυψης, το εσωτερικευμένο στίγμα, η αντιμετώπιση στρεσογόνων εμπειριών.

Τα έφηβα άτομα που φιλοξενούνται σε ξενώνες κουβαλούν πολλαπλές ταυτότητες, όχι μόνο τη ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητα, αλλά και αυτή του πρόσφυγα και πιθανά άλλων. Στο βίωμα τους παίζει ρόλο η διαθεματικότητά και ο τρόπος που οι διαφορετικές τους ταυτότητες πιθανά αλληλάζουν μέσα στο ταξίδι όσον αφορά στις δυναμικές ισχύος, π.χ. σε μια στιγμή του ταξιδιού ανήκουν σε κυρίαρχη ομάδα, σε άλλη σε μειονοτική. Ταυτόχρονα, μπορεί να είναι μέλος πολλών διαφορετικών μειονοτικών ομάδων ή μέλος μειονοτικής ομάδας και κυρίαρχης ομάδας. Αυτές οι δυναμικές ισχύος αναδεικνύονται μέσα από την επικοινωνία, την αίσθηση προσωπικής δύναμης/ισχύος, τη δυνατότητα υποστήριξης των βιωμάτων τους.

Ως επαγγελματίες με ευθύνη για την προστασία ανηλίκων, χρειάζεται να είμαστε ιδιαίτερα προσεκτικοί και προσεκτικές στην αναγνώριση των στερεοτύπων

που κουβαλάμε (θετικά ή αρνητικά) που πιθανά να θολώνουν την αντίληψη μας για τους άλλους ανθρώπους. Ο τρόπος που αντιλαμβανόμαστε τους ανθρώπους επηρεάζει και τον τρόπο που σχετιζόμαστε, καθώς η αντίληψη υπερισχύει της πραγματικότητας και το συναίσθημα που δημιουργεί η αντίληψη, υπερισχύει της λογικής.

Σημαντικό δε είναι να αποκτούμε επίγνωση και για τις ασυνείδητες προκαταλήψεις μας, δηλαδή για τις στάσεις απέναντι σε ανθρώπους με τους οποίους συσχετίζουμε στερεότυπα και υπεραπλουστευμένες γενικεύσεις, χωρίς τη συνειδητή γνώση μας. Αυτή η επίγνωση έρχεται με τη δημιουργία σχέσης και την ανατροφοδότηση μέσα στη σχέση. Όταν δηλαδή παρατηρούμε τότε αποδομούνται προϋπάρχουσες ιδέες μας για το βίωμα και την πραγματικότητα του άλλου ανθρώπου.

Ο σχηματισμός ταυτότητας γύρω από τον σεξουαλικό προσανατολισμό ή την ταυτότητα φύλου είναι μια διεργασία η οποία δεν έχει μια συγκεκριμένη ηλικία ίδια για όλους τους ανθρώπους. Η παιδική ηλικία και η εφηβεία είναι περίοδοι έντονης αναζήτησης και πειραματισμού. Πιθανά η ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτότητα να εδραιωθεί σε αυτές τις ηλικίες, μπορεί όμως και όχι.

Ο τρόπος που κάθε παιδί ή έφηβο άτομο αντιλαμβάνεται και βιώνει αυτήν τη διεργασία εξαρτάται από το πολιτισμικό πλαίσιο καταγωγής, από την ενημέρωση που έχει για αυτά τα θέματα, από προσωπικές εμπειρίες ομοφοβίας/τρανσφοβίας, από την επιτρεπτικότητα ή μη στην εξερεύνηση από το οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον μέσα στο οποίο έχει μεγαλώσει.

Περιγραφή

Έφηβο άτομο 16 ετών από το Πακιστάν, φιλοξενούμενο σε ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων.

Εξέφραζε δυσφορία φύλου και ένιωθε δυσφορία στο συγκεκριμένο πλαίσιο. Τον λέγανε "και gay και τρελό". Άλλαξε αντωνυμίες στα κοινωνικά δίκτυα, από αρσενικές σε θηλυκές. Το τρανς κορίτσι ένιωθε δυσφορία στον ξενώνα και αναζητούσε ξενώνα για ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Ταυτόχρονα, υπήρχαν οριακά στοιχεία προσωπικότητας. Το νεαρό άτομο αυτοτραυματιζόταν και είχε σκέψεις θανάτου. Έπαιρνε φαρμακευτική αγωγή και είχε ακούσιες νοσηλείες σε ψυχιατρικά τμήματα νοσοκομείων. Μαζί με όλες αυτές τις προκλήσεις, είχε σχέδια για το μέλλον. Έμοιαζε να είναι μπερδεμένο άτομο.

Το προσωπικό του ξενώνα ανησυχούσε για αυτό το τρανς κορίτσι, ήταν σε εγρήγορση για πιθανό αυτοτραυματισμό ή άλλο επεισόδιο που θα απαιτούσε νοσηλεία.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 1

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Διαφορετικά στοιχεία αποτελούν επιβαρυντικούς παράγοντες στην ψυχική υγεία του τρανς κοριτσιού. Στον τόπο καταγωγής, ανήκε σε μειονότητα, με όλες τις δυσκολίες και την περιθωριοποίηση που αυτό συνεπάγεται. Έχει υποστεί σεξουα-

λική κακοποίηση στη χώρα καταγωγής της, καθώς και στο camp στην Ελλάδα. Δέχεται λεκτικές και σωματικές επιθέσεις από άλλους φιλοξενούμενους στον ξενώνα. Όσον αφορά στο νομικό της καθεστώς, είναι σε αναμονή για οικογενειακή επανένωση και η μεγάλη καθυστέρηση στη διαδικασία λειτουργεί πιεστικά και επιβαρυντικά.

Επιπτώσεις

Οι επιπτώσεις της διαμονής του τρανς κοριτσιού στον ξενώνα είναι έντονες για εργαζόμενους, φιλοξενούμενους και για το ίδιο. Απαιτείται εξειδικευμένη γνώση από το προσωπικό και προσεκτική διαχείριση των κρίσεων, οι οποίες δημιουργούν αναστάτωση σε όλον τον ξενώνα.

Το τρανς κορίτσι έχει δυσκολίες στη λειτουργικότητά του, ταλαιπωρείται με τον ύπνο, έχει ανάγκη από άμεσες ιατρικές παρεμβάσεις (αυτοτραυματισμοί, ψυχιατρικές κρίσεις). Νοσηλεύτηκε ακούσια δυο φορές σε ψυχιατρικό τμήμα δημόσιου νοσοκομείου. Οι νοσηλεύτριες απαιτούν και τη συμβολή/παρουσία προσωπικού του ξενώνα (συνοδεία, διερμηνεία, φροντίδα), με όλη την αναστάτωση που αυτό προκαλεί στο πρόγραμμα του προσωπικού, στη διαθεσιμότητα του στον ξενώνα ή στο νοσοκομείο.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Το προσωπικό χρειάζεται να φροντίσει το τρανς κορίτσι με πολλαπλούς τρόπους.

Απαιτούνται ατομικές συνεδρίες με τον ψυχολόγο του ξενώνα, νοσηλεύτριες όταν αυτό κρίνεται αναγκαίο για τη ζωή της και την ασφάλεια της, συνοδεία στα νοσοκομεία από το προσωπικό του ξενώνα, με το οποίο είχε καλή επαφή.

Μέσα στο χαοτικό σύστημα δημόσιας υγείας η συμβολή του προσωπικού είναι σημαντική. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, αναδύονται ζητήματα διερμηνείας, ασυνέχειας στην ψυχιατρική πλαισίωση – πράγμα που δεν βοηθά στο χτίσιμο σχέσης εμπιστοσύνης καθώς και ασυνέχεια στην αντιμετώπιση του περιστατικού (διαφορετικά νο-

σοκομεία, ψυχιατρικές κλινικές).

Αν υπάρχουν μέλη του προσωπικού, κοινωνικοί επιστήμονες, άρθια εκπαιδευμένα σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού και ταυτότητας φύλου, μπορούν να συμβάλουν στην εκπαίδευση των συναδέλφων, καθώς επίσης και να αποτελέσουν πολύτιμη στήριξη σε συν-εποπτεία του προσωπικού. Θα είναι βοηθητικό σε μια τόσο δύσκολη κατάσταση, το προσωπικό να έχει εκπαίδευση και εποπτεία από εξωτερικούς συνεργάτες.

Είναι επίσης σημαντικό το προσωπικό του ξενώνα να αναζητήσει υποστήριξη από εξειδικευμένους φορείς και επαγγελματίες σε ΛΟΑΤΚΙ+ θέματα.

Το προσωπικό, μαζί με τη φροντίδα του τρανς κοριτσιού, χρειάζεται να δημιουργήσει ευκαιρίες και για συζητήσεις με τους υπόλοιπους φιλοξενούμενους στον ξενώνα, έτσι ώστε να δημιουργηθεί ένα πιο ασφαλές πλαίσιο για όλους. Καθώς οι φιλοξενούμενοι συχνά προέρχονται από διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια, απαιτείται αρκετή ενέργεια και χρόνος για να αποδομηθούν στερεότυπα και να ξεκαθαριστούν έννοιες (π.χ. τα άλλα παιδιά τον έλεγαν "gay", ενώ η διαφορετικότητα ήταν ως προς την ταυτότητα φύλου, όχι ως προς τον σεξουαλικό προσανατολισμό). Είναι επίσης σημαντικό να δημιουργηθεί μια κουλτούρα μεγαλύτερης αποδοχής της ποικιλομορφίας όλων.

Τέλος, το προσωπικό μπορεί να λειτουργήσει υποστηρικτικά, φέρνοντας το τρανς κορίτσι σε επαφή με ΛΟΑΤΚΙ+ ομάδες έξω από τον ξενώνα, έτσι ώστε να έχει ερεθίσματα και εμπειρίες ομάδων που είναι υποστηρικτικές.

Περιγραφή

Νεαρή κοπέλα 17 ετών από χώρα της Αφρικανικής ηπείρου, η οποία μεγάλωσε στην πρωτεύουσα της χώρας καταγωγής της, με κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο πάνω από τον μέσο όρο της χώρας. Και οι δυο γονείς είχαν ολοκληρώσει πανεπιστημιακές σπουδές. Η ίδια μιλά τρεις γλώσσες. Η κοπέλα αποκαλύπτει σταδιακά στο προσωπικό και στις άλλες φιλοξενούμενες της δομής, ότι είναι λεσβία.

Δεν έχει αρνητική αντιμετώπιση από το προσωπικό και το εμπιστεύεται. Οι έντονες αρνητικές αντιδράσεις προέρχονται από τα υπόλοιπα κορίτσια της δομής, καθώς ντύνεται με παντελόνια, δεν έχει την αναμενόμενη εμφάνιση σε σχέση με τον τόπο και την κουλτούρα καταγωγής της. Δεν ντρέπεται για τον εαυτό της, υποστηρίζει την ταυτότητά της και μοιάζει να μην την αγγίζουν τα σχόλια των άλλων κοριτσιών. Έχει έντονα στοιχεία ανεξαρτησίας και είχε έρθει σε επαφή με ΛΟΑΤΚΙ+ ομάδες εκτός της δομής φιλοξενίας, οι οποίες αποτελούν πηγή στήριξης.

Η κοπέλα κάνει συχνή χρήση αλκοόλ και το προσωπικό ανησυχεί ότι αυτό μπορεί να οδηγήσει σε κατάχρηση.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 2

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Η κοπέλα προέρχεται από διαφορετική κοινωνική, οικονομική πραγματικότητα από τις άλλες φιλοξενούμενες. Αυτό, σε συνδυασμό με τον ομοφυλόφιλο σεξουαλικό προσανατολισμό της και τη διαφορετική από την αναμενόμενη έκφραση φύλου (ντύσιμο, ενδιαφέροντα) συνέβαλαν στην περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό της από τις άλλες φιλοξενούμενες.

Επιπτώσεις

Παρ' όλη τη σιγουριά της και τη στάση που έχει ("δεν με αγγίζουν τα σχόλια των άλλων"), το προσωπικό αναγνώρισε τους κινδύνους που ενέχει η περιθωριοποίηση για την ένταξη της στον ξενώνα, αλλά και αργότερα στην πορεία της. Η συχνή χρήση αλκοόλ είναι ένα πιθανό σημάδι για την ανάγκη της να αποφορτίσει την πίεση που νιώθει, αλλά δεν εκφράζει.

Τα άλλα κορίτσια στη δομή αντιδρούν, αλλά η κοπέλα έχει φροντίσει να έχει υποστηρικτικό περιβάλλον εκτός δομής. Αυτό βοηθά την κοπέλα, αλλά δεν βοηθά στην ατμόσφαιρα του ξενώνα, αντίθετα κάνει πιο έντονη την περιθωριοποίηση.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Το προσωπικό χρειάζεται να πλαισιώσει την κοπέλα. Οι παρεμβάσεις θα πρέπει να εστιάζουν στην ενδυνάμωσή της, και στο να αναγνωρίσει ότι οι αντιδράσεις των άλλων την επηρεάζουν. Ταυτόχρονα, να γίνουν παρεμβάσεις για τη χρήση και πιθανή κατάχρηση αλκοόλ.

Καθώς η κοπέλα μιλά τρεις γλώσσες, το προσωπικό μπορεί να την ενθαρρύνει να σκεφτεί την πιθανότητα να γίνει διερμηνέας. Αυτό θα την υποστηρίξει στην ένταξή της σε πλαίσια με μεγάλη ποικιλομορφία.

Παράλληλα, το προσωπικό μπορεί να κάνει συζητήσεις και εκπαιδεύσεις για όλες τις φιλοξενούμενες της δομής, πάνω σε θέματα διαφορετικότητας, όχι μόνο όσον αφορά στον σεξουαλικό προσανατολισμό, αλλά και σε κάθε ποικιλομορφία που μπορεί να εκφράζουν ή να συναντήσουν στη ζωή τους.

Follow up των ενεργειών

Η διαμονή των ανήλικων σε ξενώνες φιλοξενίας δεν έχει συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο. Επηρεάζεται και αλλάζει ανάλογα με αποφάσεις των ανήλικων ή από αλλαγές στους ξενώνες που καθορίζονται από κεντρικές πολιτικές ή από τους φορείς στους οποίους ανήκουν. Αυτό καθιστά

πάρα πολύ δύσκολο το follow up, γιατί δεν γνωρίζουν για πόσο καιρό θα βρίσκονται οι ανήλικοι στην ευθύνη τους και κυρίως, ποιοι είναι αυτοί που θα αναλάβουν τη φροντίδα τους σε επόμενη φάση του ταξιδιού τους. Αν δεν ενηλικιωθούν όσο βρίσκονται στον ξενώνα, η διαμονή τους στον ξενώνα σταματά σχετικά απότομα και χωρίς φροντίδα για το μέλλον τους.

Εάν το έφηβο άτομο μεταφερθεί σε άλλον ξενώνα, το προσωπικό μπορεί ως πρώτο βήμα να ενημερώσει τη νέα δομή για τις ενέργειες που έχουν γίνει, την πορεία και τις ανάγκες του εφήβου/της έφηβης.

Κατευθύνσεις

Στην υποστήριξη ΛΟΑΤΚΙ+ παιδιών και εφήβων σε ξενώνες φιλοξενίας, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η παιδική και ιδιαίτερα η εφηβική ηλικία είναι περίοδος έντονης ανάπτυξης και εξερεύ-

νησης ταυτότητας. Όσον αφορά στον σεξουαλικό προσανατολισμό και στην ταυτότητα φύλου, η διεργασία αυτή θα εξαρτηθεί από το πολιτισμικό, θρησκευτικό υπόβαθρο στον τόπο καταγωγής, από την κουλτούρα της οικογένειας καταγωγής, από την κοινωνική και οικονομική τάξη, και την πρόσβαση σε πληροφορίες.

Ίσως το πιο σημαντικό στοιχείο στην υποστήριξη είναι το χτίσιμο εμπιστοσύνης στη σχέση και η δουλειά προς τη μείωση των συναισθημάτων που προκαλεί το στίγμα, η επικύρωση πιθανών ταυτοτήτων, η αναγνώριση της ετεροκανονικής καταπίεσης, η δικτύωση με ομάδες εκτός του ξενώνα και η ενδυνάμωση για την αντιμετώπιση περιστατικών διάκρισης. Σημαντικό ρόλο έχει και η εκπαίδευση για τη σεξουαλικότητα και την ταυτότητα φύλου (για προσωπικό και φιλοξενούμενα άτομα).

Προτεινόμενες πηγές

Colour Youth (2019). Οδηγός για Νέα Τρανς Άτομα. <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2020/03/ΟΔΗΓΟΣ-ΓΙΑ-NEA-TPANΣ-ATOMA.pdf>

Orlando. Εγχειρίδια. <https://orlandolgbt.gr/egxeiridia/>

Orlando. Κατευθυντήριες Οδηγίες. <https://orlandolgbt.gr/guidelines/>

Orlando. Κείμενα. <https://orlandolgbt.gr/keimena-orlando/>

Παπαθανασίου, Νάνσυ & Χρηστίδη Ελένη – Όλγα (Επιμ.), (2020). Συμπερίληψη και Ανθεκτικότητα: Βασικές Αρχές Ψυχοκοινωνικής Στήριξης σε θέματα σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας, έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου. Gutenberg.

PRAXIS – Προγράμματα Ανάπτυξης Κοινωνικής Στήριξης και Ιατρικής Συνεργασίας & Colour Youth – Κοινότητα LGBTQ Νέων Αθήνας. Εργασία με Θύματα Εγκλημάτων Μίσους κατά ΛΟΑΤ Ανθρώπων – Ένα Πρακτικό Εγχειρίδιο. <https://www.colouryouth.gr/wp-content/uploads/2018/07/HANDBOOK-Working-with-Victims-of-Anti%E2%80%9393LGBT-Hate-Crimes-GR.pdf>

Trans Student Education Resources. *The Gender Unicorn.* <https://transstudent.org/gender/>

11528 – Δίπλα Σου (τηλεφωνική γραμμή υποστήριξης). <https://11528.gr>

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΟΞΕΙΑΣ ΚΡΙΣΗΣ

Εισαγωγή

Οι άνθρωποι έχουν την ανάγκη να αισθάνονται ασφαλείς και να βιώνουν το περιβάλλον τους ως προστατευτικό και προβλέψιμο. Ωστόσο η αίσθηση αυτή διαψεύδεται κάθε φορά που ένα καταστροφικό γεγονός συμβαίνει διαταράσσοντας αυτή την επίπλαστη αίσθηση ελέγχου και ισορροπίας.

Ένα καταστροφικό συμβάν αποτελεί ένα έκτακτο γεγονός χωροχρονικά συμπυκνωμένο που προκαλεί απώλειες και βλάβες στον περιβάλλοντα χώρο (φυσικό – κοινωνικό) ή/και σε άτομα. Ένα μείζον καταστροφικό γεγονός αποτελεί συγχρόνως και ένα μείζον ψυχοτραυματικό συμβάν, και ταυτόχρονα μια κατάσταση κρίσης, που δημιουργεί ένα ψυχοκοινωνικό καταστροφικό συνεχές μεταξύ του ατόμου και της κοινωνίας του και θέτει σε συναγερμό τον ψυχισμό του ατόμου. Σε ποιο βαθμό όμως μια τέτοια συνθήκη επηρεάζει την εκδήλωση ψυχικών διαταραχών εξαρτάται από τις συνθήκες του καταστροφικού/τραυματικού συμβάντος, το επιπολιτισμικό στρες και την ψυχική ανθεκτικότητα του ατόμου.

Καθώς το βίωμα ενός καταστροφικού/τραυματικού γεγονότος αποτελεί μια ψυχολογικά μοναχική διαδικασία, ξεχωριστή και ιδιαίτερη για κάθε άτομο, η αίσθηση της πραγματικότητάς του μπορεί να αλλάξει παντελώς και μια σειρά από γνώσεις και συμπεριφορές είναι πιθανό να εμφανιστούν επηρεάζοντας την προσαρμογή του στις αλλαγές και τα νέα δεδομένα. Το νόημα που το άτομο προσδίδει στο τραύμα που βιώνει επηρεάζεται αλλά και εμπεριέχει αυτές τις αλλαγές.

Τα τραυματικά γεγονότα, και τα συναισθήματα που συνδέονται με αυτά, προκαλούν στο άτομο μια συνθήκη ψυχολο-

γικής κρίσης που έρχεται ως απάντηση σε ένα επικίνδυνο βίωμα που θέτει σε κίνδυνο την ψυχική του ισορροπία. Η κρίση βιώνεται σαν μια απειλητική συνθήκη, κατά τη διάρκεια της οποίας το άτομο κινητοποιεί ισχυρούς μηχανισμούς για να ξεπεράσει τη δυσφορία που αισθάνεται και να επιστρέψει στην προηγούμενη γνώριμη κατάσταση ισορροπίας του. Αν δεν επιτευχθεί επιτυχής προσαρμογή, ο ψυχικός πόνος βαθαίνει και αναπτύσσεται ψυχολογική παλινδρόμηση και πρόκληση ψυχιατρικών συμπτωμάτων.

Η ψυχοπαθολογία που εκδηλώνεται μετά από ένα καταστροφικό/τραυματικό συμβάν είναι αντίδραση στο στρες και τοποθετείται στον ενδιάμεσο χώρο μεταξύ της φυσιολογικής προσαρμοστικής απάντησης και της ψυχοπαθολογικής διαταραχής. Το στρες αποτελεί μια κατάσταση ψυχικής και σωματικής διέγερσης και έρχεται ως απάντηση του οργανισμού (σωματική και ψυχική) σε οτιδήποτε παρουσιάζεται και επιδρά ερεθιστικά. Εξαιρετικά έντονες συνθήκες στρες περιορίζουν σημαντικά την ικανότητα αντίληψης, ανάκλησης μνήμης και επεξεργασίας ερεθισμάτων, οδηγώντας στην ανάπτυξη δυσλειτουργικού/δυσφορικού στρες, το οποίο με τη σειρά του μειώνει την ψυχική ανθεκτικότητα του ατόμου.

Σε οργανικό επίπεδο τα άτομα που βίωσαν ή βιώνουν μια κρίση, εμφανίζουν υπερέκκριση κατεχολαμινών (επινεφρίνη και νορεπινεφρίνη) που διατηρούν το στρες σε υψηλά επίπεδα ακόμη και για χρόνια, συνθέτοντας έτσι τον βιολογικό μηχανισμό διατήρησης του στρες.

Το βίωμα τραυματικών εμπειριών και η ανάπτυξη έντονου δυσλειτουργικού/δυσφορικού στρες έχει σχετιστεί και με

υψηλά ποσοστά αυτοτραυματισμών και απόπειρες αυτοκαταστροφής, ως τρόποι έκφρασης του έντονου ψυχικού πόνου και δυσφορίας των ατόμων. Αυτό καθιστά επιτακτική την ανάγκη συνεχούς διερεύνησης τυχόν αρνητικών σκέψεων των ατόμων. Ωστόσο, συχνά η εκδήλωση τέτοιου τύπου συμπεριφορών μπορεί να έχει και ψυχοπαθολογικό υπόβαθρο και να προκαλείται στο πλαίσιο μιας υφιστάμενης καταθλιπτικής ή ψυχωσικού τύπου συμπτωματολογίας (πρώτο ψυχωσικό

επεισόδιο). Η ενημέρωση και η εκπαίδευση για την επικινδυνότητα αυτών των καταστάσεων, η αναγνώριση των αρχικών σημείων και συμπτωμάτων και η έγκαιρη παρέμβαση (παροχή πρώτων βοηθειών), αποτελούν σημαντικούς παράγοντες που λειτουργούν προφυλακτικά και προστατευτικά τόσο για το άτομο που εκδηλώνει τη συμπεριφορά, όσο για τους εργαζόμενους αλλά και το περιβάλλον της δομής γενικότερα.

Περιγραφή

Νεαρός έφηβος 16 ετών με καταγωγή από το Αφγανιστάν διαμένοντας σε δομή φιλοξενίας ανηλίκων, κατά τη διάρκεια της νύχτας, έκανε απόπειρα αυτοκτονίας κόβοντας τις φλέβες των χεριών του με κομμάτι από τον καθρέφτη του μπάνιου που έσπασε. Ο νεαρός είχε μεταφερθεί από άλλο ξενώνα και είχε συμπληρώσει σχεδόν δύο μήνες στο νέο πλαίσιο φιλοξενίας. Πρόκειται για έναν νεαρό που παρέμενε αρκετές ώρες απομονωμένος στο δωμάτιό του, μην έχοντας αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με το προσωπικό και τα άλλα παιδιά της δομής. Επεδίωκε διαρκώς να είναι μόνος, πχ. κατά τη διάρκεια των γευμάτων. Συχνά είχε πέσει στην αντίληψη του προσωπικού πως σιγοψιθύριζε σαν να έκανε κουβέντα με κάποιον άλλον, όπου άλλοτε χαμογελούσε και άλλοτε θύμωνε κάνοντας έντονες συσπάσεις στο πρόσωπό του.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 1

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Αρχικά, ο νεαρός είχε μικρό χρονικό διάστημα παραμονής στη δομή, γεγονός που δεν επέτρεψε τη γνωριμία και την ανάπτυξη σχέσης εμπιστοσύνης με το προσωπικό της δομής. Μετά το συμβάν, το προσωπικό αναζητώντας περισσότερες πληροφορίες, έμαθε πως ο νεαρός και στο παρελθόν είχε εκδηλώσει αυτοκαταστροφική συμπεριφορά τραυματίζοντας επιπόλαια τον εαυτό του στο στέρνο σε σημείο που δεν ήταν εμφανές. Ένα άλλο στοιχείο που διαπιστώθηκε ήταν πως στις εξόδους του ο νεαρός έκανε χρήση ουσιών (αλκοόλ και κάνναβη). Τέλος, τη συγκεκριμένη ημέρα του συμβάντος είχε λάβει πολύ άσχημα νέα που αφορούσαν σε θανάτους και σοβαρούς τραυματισμούς μελών της οικογενείας του, η οποία εξακολουθούσε να διαμένει στον τόπο καταγωγής του.

Επιπτώσεις

Η νέα αυτή απόπειρα του νεαρού είχε ως αποτέλεσμα να προκληθούν πολύ σοβαρά τραύματα και μεγάλη απώλεια αίματος. Το συμβάν προκάλεσε έντονη αναστάτωση στη δομή, σε προσωπικό και τα άλλα παιδιά, και οδήγησε σε μεγάλη κινητοποίηση του προσωπικού προκειμένου να έχει ο νεαρός την απαραίτητη προσοχή και υποστήριξη, αλλά συγχρόνως να υποστηριχθούν και τα υπόλοιπα παιδιά ένοικοι που είχαν φοβηθεί πάρα πολύ από τη θέα του νεαρού και του αίματος παντού σχεδόν στον χώρο. Το μη επιστημονικό προσωπικό, που καλύπτει κυρίως τις νυχτερινές βάρδιες, εξέφρασε έντονη δυσκολία στον χειρισμό τέτοιων περιπτώσεων λόγω έλλειψης γνώσεων, αλλά και την απουσία επαρκούς πληροφόρησης σχετικά με τα στοιχεία του ιστορικού των παιδιών που έρχονται ως νέοι ένοικοι στη δομή.

Ενέργειες/παρεμβάσεις

Το μέλος του προσωπικού που είχε βάρδια προσπάθησε να σταματήσει τη ροή του αίματος σκίζοντας σεντόνια και τυλίγοντας τα χέρια του παιδιού. Λόγω του επείγοντος της κατάστασης προτίμησε να πάρει τον νεαρό με το αυτοκίνητο της δομής για να τον πάει στο εφημερεύον νοσοκομείο, καθώς εκτίμησε πως το ΕΚΑΒ μπορεί να καθυστερούσε και έτσι να χανόταν πολύτιμος χρόνος. Ωστόσο, το παιδί ήταν σε έντονη ψυχοκινητική διέγερση, μέσα στο αυτοκίνητο δεν μπορούσε να μείνει ήσυχο και άνοιξε την πόρτα πηδώντας έξω από αυτό.

Κινητοποιήθηκε η αστυνομία εντοπίζοντας έγκαιρα τον νεαρό και τον μετέφερε στο νοσοκομείο. Μετά τη χειρουργική επέμβαση για τη συρραφή των τραυμάτων, ο νεαρός εισήχθη στην παιδοψυχιατρική κλινική όπου και διέμεινε για περισσότερο από έναν μήνα. Από τη νοσηλεία αυτή ο νεαρός διαγνώστηκε με ψυχωσικό επεισόδιο, το οποίο έχει μεγάλη διάρκεια μη θεραπευόμενης ψύχωσης (DUP) –περισσότερο από δύο χρόνια– οπότε και τέθηκε σε αντιψυχωσική αγωγή. Να σημειωθεί πως η νοσηλεία ήταν ακούσια καθώς δεν μπορούσε να κρίνει για το συμφέρον της υγείας του και ζητούσε διαρκώς και επίμονα να φύγει.

Λαμβάνοντας εξιτήριο ο νεαρός επέστρεψε στη δομή. Οι οδηγίες που δόθηκαν επεσήμαναν την ανάγκη τακτικής ψυχιατρικής παρακολούθησης στα εξωτερικά ιατρεία του νοσοκομείου της περιοχής, σταθερής λήψη φαρμακευτικής αγωγής και διακοπής των ουσιών. Επιπλέον, ορίστηκε νέο πρόσωπο αναφοράς για τον νεαρό που θα έχει την ευθύνη της παρακολούθησής του μετά την επιστροφή του στη δομή.

Σχετικά με τους εργαζόμενους και τα

άλλα παιδιά, ανέλαβαν τα μέλη του επιστημονικού προσωπικού τη διενέργεια ομαδικών και ατομικών συναντήσεων με τα παιδιά της δομής ώστε να βοηθηθούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους για το συμβάν, αλλά και να προετοιμαστούν να υποδεχτούν όλοι τον νεαρό όταν θα επέστρεφε πίσω στη δομή. Ειδικότερα για το προσωπικό, ζητήθηκε η συμβολή εξωτερικού επόπτη, αλλά και διερευνήθηκε το ενδεχόμενο ανάπτυξης συνεργασίας με την ψυχιατρική κλινική του τοπικού γενικού νοσοκομείου, ώστε εξειδικευμένοι επαγγελματίες ψυχικής υγείας να διενεργήσουν εκπαιδευτικά σεμινάρια στα μέλη του προσωπικού σχετικά με τις ψυχιατρικές διαταραχές και τις πρώτες βοήθειες ψυχικής υγείας.

Follow up ενεργειών

Ο νεαρός δεν μπορούσε να δεχτεί πως είχε κάποιο πρόβλημα ψυχικής υγείας, δεν ακολουθούσε τις ιατρικές οδηγίες, πετούσε τα φάρμακα και συνέχισε στις εξόδους του να κάνει χρήση ουσιών. Καθημερινά σχεδόν δυσκόλευε με την αντιδραστική συμπεριφορά του τους συγκατοίκους του και το προσωπικό που κατάβαλε κάθε δυνατή προσπάθεια να τον βοηθήσει. Επίσης ήταν απρόθυμος να συνεργαστεί με το άτομο αναφοράς του. Αρχικά επιχειρήθηκε ο έλεγχος κατά τη λήψη της φαρμακευτικής αγωγής στην οποία και αντέδρασε έντονα. Ξεκίνησε και πάλι να εκδηλώνει παράδοξη συμπεριφορά (μιλούσε μόνος του, έβριζε) γεγονός που φόβιζε πολύ τα άλλα παιδιά. Σε συνάντηση του προσωπικού αποφασίστηκε να κινηθεί και πάλι η διαδικασία για μια νέα ακούσια νοσηλεία, αφού δεν είχαν αποδώσει όλες οι προηγούμενες ενέργειες. Λίγες μέρες αργότερα τράπηκε σε φυγή και κανείς δεν πληροφορήθηκε πού βρίσκεται.

Περιγραφή

Νεαρός έφηβος 17 ½ ετών σύμφωνα με τα διαθέσιμα έγγραφα, με καταγωγή από τη Σομαλία, αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει επιχειρώντας να πέσει από το μπαλκόνι του δωματίου του που βρισκόταν στον πρώτο όροφο του κτιρίου της δομής. Στο δωμάτιο διέμενε μαζί με άλλους δύο εφήβους, που ήταν και οι πρώτοι που αντέδρασαν για να τον προλάβουν και τον συγκρατούσαν από τα πόδια ενώ κρεμόταν στο κενό. Ο συγκεκριμένος νεαρός ήταν νεοεισερχόμενος στη δομή, είχε μόλις μια εβδομάδα, και τοποθετήθηκε στο δωμάτιο με άλλα παιδιά από τη Σομαλία. Είχε μεταβεί από κέντρο κράτησης και παρότι είχε συμπατριώτες του στη δομή παρέμενε απομονωμένος και απρόσιτος, κυρίως στο δωμάτιο του. Το βράδυ της απόπειρας είχε προηγουμένως κλειδωθεί στο δωμάτιό του, απαγορεύοντας στους άλλους να εισέλθουν και μόνο μετά από την επιμονή τους πως θέλουν να κοιμηθούν τους επέτρεψε να μπουν και τότε επιχείρησε την πτώση. Ο επαγγελματίας που είχε βάρδια- ήταν και αυτός καινούργιος επαγγελματίας σε ρόλο φροντιστή- κατάφερε με τη βοήθεια των άλλων παιδιών να κατεβάσει με ασφάλεια τον νεαρό στην αυλή του κτιρίου, αφού προηγουμένως είχε ανέβει σε μια σκάλα προσεγγίζοντας όσο πιο πολύ μπορούσε το μπαλκόνι του ορόφου.

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Ένας πρώτος σημαντικός επιβαρυντικός παράγοντας αποτελεί το σύντομο χρονικό διάστημα παραμονής στη δομή. Το πρώτο διάστημα -που ποικίλλει χρονικά και ψυχικά από άτομο σε άτομο- περιλαμβάνει το στάδιο προσαρμογής και εξοικείωσης με το πλαίσιο της δομής (κανόνες, χώροι, δικαιώματα, υποχρεώσεις κ.α) αλλά και γνωριμίας με το ανθρώπινο δυναμικό που είτε απασχολείται είτε διαμένει σε αυτή. Το διάστημα αυτό επιτρέπει παράλληλα και τη σταδιακή προσέγγιση του νεοεισερχόμενου παιδιού από τα μέλη του προσωπικού ή/ και τους συγγενείς του.

Το απόγευμα εκείνο της απόπειρας, ο έφηβος πληροφορήθηκε με έμμεσο τρόπο και τυχαία από συγκάτοικό του, τη βομβιστική επίθεση που πραγματοποιήθηκε στην περιοχή όπου ζούσε η οικογένειά του με συνέπεια μεγάλο αριθμό τραυματιών και νεκρών. Πανικοβλημένος προσπαθούσε να επικοινωνήσει τη-

λεφωνικά με τους δικούς αρκετές ώρες δίχως αποτέλεσμα, όπου τελικά αργά το βράδυ έμαθε πως μέσα στα θύματα ήταν και η μητέρα του.

Επιπτώσεις

Επήλθε μεγάλη αναστάτωση στη δομή τόσο στο προσωπικό όσο και τους ενοίκους. Ειδοποιήθηκαν και άλλα μέλη να προστρέξουν προς βοήθεια για τον νεαρό και τα υπόλοιπα παιδιά.

Το συμβάν αυτό κινητοποίησε το προσωπικό της δομής να ενισχύσει τις βάριδες, ειδικά τις νυχτερινές, με δύο άτομα. Ο επαγγελματίας που χειρίστηκε το περιστατικό χρειάστηκε να πάρει κάποιες ημέρες άδεια προκειμένου να πάρει απόσταση και να αποφορτιστεί, καθώς είχε αναστατωθεί πάρα πολύ.

Ο νεαρός αποκαμωμένος και αμίλητος δέχτηκε τη φροντίδα επαγγελματία από το επιστημονικό προσωπικό (ψυχολόγου) αναμένοντας τις επόμενες ενέργειες που είχαν σχεδιαστεί για αυτόν στη συνέχεια και αφορούσαν την ασφάλεια και την προστασία του.

Απαιτείται συστηματική εκπαίδευση των εργαζομένων σε δομές φιλοξενίας ανήλικων παιδιών σε θέματα έγκαιρης αναγνώρισης σημείων κρίσης και διαχείρισης αυτών με προσομοίωση πιθανών σεναρίων και κλινικών περιπτώσεων. Η εκπαίδευση αυτή θα πρέπει να προηγείται της ανάληψης των εργασιακών τους καθηκόντων.

Ενέργειες/παρεμβάσεις

Κινήθηκε διαδικασία εισαγγελικής παραγγελίας όπου ο νεαρός με συνοδεία αστυνομικών, του ΕΚΑΒ και ενός μέλους του προσωπικού μεταφέρθηκε στο εφημερεύον νοσοκομείο για εξέταση από ψυχιάτρους. Εκεί διαπιστώθηκε η ανάγκη νοσηλείας για περαιτέρω διερεύνηση, απόφαση την οποία ο ίδιος δεν αποδεχόταν και ως εκτούτου η νοσηλεία πραγματοποιήθηκε ακούσια. Παρέμεινε στο ψυχιατρικό τμήμα για έναν μήνα περίπου και όλο το διάστημα αυτό μέλη του προσωπικού της δομής παρέμεναν κοντά του και στις τρεις βάρδιες.

Για τα άλλα παιδιά, η επιστημονικά υπεύθυνη της δομής ξεκίνησε τη διενέργεια εβδομαδιαίων ομαδικών συναντήσεων με σκοπό την ενθάρρυνσή τους να μιλήσουν για το συμβάν και να εκφράσουν τα συναισθήματά τους για ό,τι συνέβη. Παράλληλα σχεδίαζαν μαζί την υποδοχή του νεαρού εφήβου από το νοσοκομείο και συζητούσαν για την ενδεδειγμένη συμπεριφορά τους απέναντί του.

Για το προσωπικό ξεκίνησαν ομάδες Balint από εξειδικευμένους επαγγελματίες ώστε κυρίως το μη επιστημονικό προσωπικό της δομής να αντιληφθεί, να κατανοήσει τα συναισθήματά του και να βελτιώσει έτσι τη δυνατότητα προσέγγισης και υποστήριξης των παιδιών που φιλοξενούνται σε αυτή.

Follow up ενεργειών

Μετά το εξιτήριο του νεαρού από την κλινική και την επιστροφή του στη δομή, ενισχύθηκε η σχέση με τον ψυχολόγο της

δομής που το βράδυ του επεισοδίου συμπαραστάθηκε και παρέμεινε δίπλα του ενημερώνοντάς τον διαρκώς για κάθε στάδιο της διαδικασίας που έπρεπε να ακολουθηθεί. Ο νεαρός μίλησε για τη θλίψη που βίωνε εξαιτίας της απώλειας της μητέρας του, την αγωνία του για τους άλλους συγγενείς του και το πόσο αδύναμος ένιωθε επειδή δεν μπορούσε να προσφέρει βοήθεια.

Η νοσηλεία είχε θετικό πρόσημο για τον νεαρό καθώς ανέπτυξε ουσιαστική σχέση με την ψυχίατρο που τον ανέλαβε στο τμήμα και η σχέση αυτή διατηρήθηκε και μετά το εξιτήριο όπου ο νεαρός επισκεπτόταν σταθερά στα καθορισμένα ραντεβού την ψυχίατρο με απόλυτη συνέπεια και λαμβάνοντας πιστά την ενδεδειγμένη κάθε φορά φαρμακευτική αγωγή.

Πέντε μήνες μετά το επεισόδιο της απόπειρας, ο νεαρός έφυγε στη Γαλλία για επανένωση με κάποιους συγγενείς. Από εκεί τηλεφωνεί περίπου μια φορά τον μήνα στη δομή ενημερώνοντας για την πορεία της ζωής του και πως συνεχίζει σταθερά τη λήψη της φαρμακευτικής του αγωγής.

Κατευθύνσεις

Απαιτείται συστηματική εκπαίδευση των εργαζομένων σε δομές φιλοξενίας ανήλικων παιδιών σε θέματα έγκαιρης αναγνώρισης σημείων κρίσης και διαχείρισης αυτών με προσομοίωση πιθανών σεναρίων και κλινικών περιπτώσεων. Η εκπαίδευση αυτή θα πρέπει να προηγείται της ανάληψης των εργασιακών τους καθηκόντων.

Κρίνεται σημαντική η ανάπτυξη σχέσεων (δικτύωση) με υπηρεσίες της τοπικής κοινότητας της περιοχής που εδράζει η δομή, πχ ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία ΚΨΥ, παιδοψυχιατρικό ή ψυχιατρικό τμήμα, κοινωνική υπηρεσία κ.α. ώστε να υπάρχει ένας ανοιχτός δίαυλος επικοινωνίας για τη διαχείριση δύσκολων περιστατικών.

Σημαντική κρίνεται και η ανά τακτά χρονικά διαστήματα διερεύνηση επιπέδων επιβάρυνσης (burnout) των επαγγελματιών στις δομές αυτές και ο σχεδιασμός προγραμμάτων/δράσεων αποφόρτισης. Συχνό φαινόμενο αποτελεί το γεγονός πως το προσωπικό και κυρίως το μη επιστημονικό, δεν ενημερώνεται για το προηγούμενο ιστορικό ενός παιδιού που εισέρχεται στη δομή, με αποτέλεσμα να μην είναι κατάλληλα προετοιμασμένο για

την αντιμετώπιση μιας κατάστασης που πιθανά να είχε συμβεί και στο παρελθόν.

Κρίνεται σημαντική η ανάπτυξη σχέσεων (δικτύωση) με υπηρεσίες της τοπικής κοινότητας της περιοχής που εδράζει η δομή, πχ ιατροπαιδαγωγική υπηρεσία ΚΨΥ, παιδοψυχιατρικό ή ψυχιατρικό τμήμα, κοινωνική υπηρεσία κ.α. ώστε να υπάρχει ένας ανοιχτός δίαυλος επικοινωνίας για τη διαχείριση δύσκολων περιστατικών.

Προτεινόμενες πηγές

Κονταξάκης Β., Κόλλιας Κ., Χαβάκη-Κονταξάκη Μπ. (2008). *Πρώιμες Ψυχωσικές Εκδηλώσεις*. Βήτα Ιατρικές Εκδόσεις.

Μπεργιαννάκη- Δερμιτζάκη, Ι.Δ. (2015). *Εγχειρίδιο σημειώσεων για το σεμινάριο Διασωστών & Φροντιστών στην αντιμετώπιση των Μεταναστών*. Α΄ Ψυχιατρική Κλινική ΕΚΠΑ – Αιγινήτειο Νοσοκομείο & ΕΠΙΨΥ.

Παπαδάτου, Δ., Παναγιωτοπούλου, Δ.Ε., Παπαστυλιανού, Δ., Ζάχου, Ε., Χατζηθανάση, Β., και Βαλλίδης, Α. (2019). *Αυτοτραυματισμός: Στηρίζοντας τους ασυνόδευτους έφηβους πρόσφυγες και μετανάστες*. Μέριμνα. <https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytn-anilikwn-prosfygwn>

Παπαδημητρίου, Γ.Ν., Λιάππας, Ι.Α., Λύκουρας, Ε. (2015). *Σύγχρονη Ψυχιατρική*. Εκδόσεις ΒΗΤΑ.

ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΒΙΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟΥ

Εισαγωγή

Στην εφηβεία συναντούμε συχνά επιθετικές συμπεριφορές οι οποίες μπορεί να εκφράζονται με ετεροκαταστροφικό ή αυτοκαταστροφικό τρόπο. Στις αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές συγκαταλέγονται και οι αυτοτραυματισμοί, οι οποίοι ορίζονται σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, ως οποιαδήποτε σκόπιμη επιθετική συμπεριφορά που εκδηλώνει ένα άτομο κατά του εαυτού του, προκαλώντας τραύμα στο σώμα του. Οι πιο συχνοί τύποι είναι το χαράκωμα δέρματος, κάψιμο, βαθιές εκδορές, χτυπήματα, λήψη φαρμάκων, κατάποση αντικειμένων.

Ο αυτοτραυματισμός δεν είναι ένα νέο φαινόμενο, καθώς καταγράφεται από την πρωταρχική περίοδο της ζωής του ανθρώπου και οι ερμηνείες του συνδέονταν με κοινωνικούς, πολιτικούς, θρησκευτικούς, ηθικούς, λόγους ή κουλτούρας, ενώ εξετάζονταν ενίοτε με όρους δαιμονοποίησης, ψυχιατροποίησης, υποκοιλοποίησης αλλά και φυσικοποίησης.

Ο αυτοτραυματισμός αποτελεί ένα πολυσύνθετο φαινόμενο το οποίο είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο ανάμεσα στα έφηβα άτομα. Η διάδοσή του συντελείται σε δυο διαστάσεις, εκείνη της πραγματικής ζωής και της εικονικής. Το υψηλό ποσοστό εκδήλωσης αλλά και έναρξης του αυτοτραυματισμού στην εφηβεία συνδυάζεται με τις ιδιαίτερα πιεστικές καταστάσεις που βιώνουν οι έφηβοι/ες κατά το απαιτητικό αυτό αναπτυξιακό στάδιο, όπου ακόμη δεν έχουν εγκατασταθεί επαρκείς μηχανισμοί άμυνας που να ρυθμίζουν τα αρνητικά και στρεσογόνα συναισθήματα, με αποτέλεσμα, οι έφηβοι/ες πολλές φορές να λειτουργούν παρορμητικά, προβαίνοντας σε εκδραματίσεις και ριψοκίνδυνες συμπεριφορές. Στην εφηβεία το σώμα δι-

αδραματίζει κύριο ρόλο στην ψυχική έκφραση και μετατρέπεται σε «τόπο» εκτόνωσης των συναισθηματικών εντάσεων.

Από μια άλλη οπτική προσδίδονται στον αυτοτραυματισμό χαρακτηριστικά «γρήγορου φτιαξίματος», καθώς ο σύγχρονος τρόπος ζωής επιβάλλει τη χαμηλή ανοχή στο άγχος, την πίεση για επιτεύγματα και την άμεση ανακούφιση, χωρίς να μεσολαβεί η αναγκαία ψυχική επεξεργασία των συναισθημάτων και εμπειριών.

Μπορούμε να φανταστούμε, όπως αναφέρεται, τον αυτοτραυματισμό ως ένα φάσμα αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών, όπου στο ένα άκρο συναντάμε τον μη αυτοκτονικό αυτοτραυματισμό, όπου απουσιάζει η αυτοκτονική πρόθεση και στο άλλο την αυτοκτονικότητα. Σε αρκετές μελέτες, διερευνάται η συσχέτιση του μη αυτοκτονικού αυτοτραυματισμού ως προγνωστικός παράγοντας της αυτοκτονίας και αποτελεί την κύρια ανησυχία για όσους πλαισιώνουν έφηβα άτομα. Σε αυτή την υπόθεση όμως σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν κάποιοι παράγοντες όπως: η επαναληψιμότητα, η σοβαρότητα πρόκλησης βλαβών, το κίνητρο, οι ιδέες θανάτου και αν το άτομο έχει σκεφτεί κάποιο σχετικό σχέδιο, το ιστορικό ψυχικής υγείας, τα αντίξοα γεγονότα ζωής και η απουσία υποστηρικτικού δικτύου. Ωστόσο οι αυτοτραυματισμοί μπορεί να λειτουργήσουν και προστατευτικά σε κάποια απόπειρα αυτοκτονίας, «να νιώσω ζωντανός».

Είναι σημαντική η κατανόηση της λειτουργικότητας του αυτοτραυματισμού και των αναγκών που προσδοκά να καλύψει. Σύμφωνα και με το μοντέλο της Suyemoto, ο αυτοτραυματισμός στοχεύει στο να προκαλέσει την αντίδραση του περιβάλλοντος, ζητώντας την κινητοποίησή

του για βοήθεια ή αλλαγή, ή να διαχειριστεί συναισθήματα θυμού, ενοχής, ψυχικής οδύνης και άγχους, με το να αποσυνδεθεί από αυτά και να αντικαταστήσει τον ψυχικό πόνο με τον σωματικό, να τιμωρήσει τον εαυτό του, να αποτρέψει κάποια απόπειρα αυτοκτονίας ή και να τον οριοθετήσει σε σχέση με τον εξωτερικό κόσμο, σε μια προσπάθεια να διατηρήσει την ταυτότητά του.

Οι αυτοτραυματισμοί παράλληλα λειτουργούν ως ένα είδος επικοινωνίας και φορέας ενός μηνύματος του οποίου χρειάζεται κανείς να αποκωδικοποιήσει το περιεχόμενο και τον αποδέκτη. Κάθε πράξη των εφήβων εμπεριέχει ένα μήνυμα το οποίο χρειάζεται να είμαστε σε ψυχική διαθεσιμότητα για να το ακούσουμε και να τους/τις υποστηρίξουμε ώστε να το νοηματοδοτήσουν.

Σημαντικοί παράγοντες κινδύνου αποτελούν τα αντίξοα γεγονότα ζωής που μπορεί να έχει βιώσει ένα άτομο, όπως ενδοοικογενειακή βία, κακοποίηση, σεξουαλική κακοποίηση, διαγενεακά τραύματα, πένθη και απώλειες, κ.ά. Σε αυτά συγκαταλέγεται και η προσφυγική εμπειρία.

Τα έφηβα άτομα που φιλοξενούνται σε δομές εμφανίζουν συχνά ευαλωτότητα λόγω των στρεσογόνων καταστάσεων και τραυματικών εμπειριών που έχουν βιώσει, οι οποίες συνοδεύονται από εκτεταμένες και συχνά σε όλα τα επίπεδα σοβαρές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μελέτες δείχνουν ότι ειδικά σε εμπειρίες εγκλεισμού, όπου η ανθρώπινη ταυτότητα και αξιοπρέπεια βάλ-

λεται μένει μόνο το σώμα ως «τόπος» που δύνανται να ορίσουν και να δώσουν ένα μήνυμα το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει από αναζήτηση βοήθειας έως αντίσταση ή διαμαρτυρία. Ο αυτοτραυματισμός συνδέεται πολλές φορές με τραυματικές εμπειρίες όπου με έναν δυσλειτουργικό τρόπο μπορεί να επιχειρείται από τα άτομα είτε να επαναδιαπραγματευθούν το τραύμα τους είτε να επαναλαμβάνουν την ιστορία τους όπου η ψυχική οδύνη είναι ένα οικείο συναίσθημα αλλά κατέχουν πια τον έλεγχο του.

Ως επαγγελματίες χρειάζεται να λαμβάνουμε υπόψη κατά την προσέγγιση και ζητήματα που σχετίζονται με θέματα απώλειας και πένθους, όπως και ανθρωπίνων δικαιωμάτων προς αποφυγή της ψυχιατρικοποίησης του ψυχικού πόνου. Επιπλέον είναι κρίσιμη μια προσέγγιση με ενσυναίσθηση που αναγνωρίζει τον προσωπικό τρόπο με τον οποίο βιώνει το άτομο τις εμπειρίες του και ενισχύει τη θετική του προσαρμογή. Μετατοπίζοντας την προσοχή μας σε ζητήματα ψυχικής ανθεκτικότητας είναι σημαντικό να ανιχνεύσουμε και να ενισχύσουμε τα αποθέματά τους, να αναδείξουμε κρυμμένες δεξιότητες και να τους εκπαιδεύουμε σε νέες, ώστε να τις ανακαλούν σε ματαιώσεις και δυσκολίες. Σημαντικό είναι να μην εγκλωβιστούμε σε πεποιθήσεις και μύθους όπως «είναι κοινό φαινόμενο με ταξύ των εφήβων» ή «υποδηλώνει χειριστικότητα» αλλά να διερευνούμε τη νοηματοδότηση που δίνουν οι ίδιοι αλλά και τις εκφάνσεις λειτουργίας της συμπεριφοράς.

Περιγραφή

16χρονο έφηβο αγόρι Αφγανικής καταγωγής ήρθε στη δομή πριν από δυο μήνες περίπου. Στη δομή συνήθως απομονώνεται στο δωμάτιο του και ασχολείται με το κινητό του, αποφεύγει να συναναστραφεί με άλλα παιδιά και συχνά είναι αρνητικός στο να συμμετάσχει σε δραστηριότητες. Παραπονείται συχνά για το ότι βρίσκεται εκεί, καθώς όταν ήταν στο camp μπορούσε να δουλεύει «μαύρα» και να στέλνει κάποια χρήματα στους δικούς του, κάτι που δεν μπορεί να κάνει τώρα. Μερικές φορές μιλά με την ψυχολόγο της δομής, όμως κυρίως εστιάζεται σε θέματα που αφορούν τη νομική έκβαση της υπόθεσης του. Παράλληλα ταλαιπωρείται από κάποιο αυτοάνοσο νόσημα και αυτό του προκαλεί ενίοτε δυσφορία αισθητηριακού χαρακτήρα. Οι φροντιστές έχουν διαπιστώσει ότι την τελευταία εβδομάδα τα βράδια δεν κοιμάται και απορροφάται από το κινητό του, όπου συχνά μιλά με την οικογένειά του. Ένα βράδυ ζητούσε επίμονα από το προσωπικό να πάει στο νοσοκομείο, παραπονούμενος για αίσθηση καύσους στο σώμα του, αρνούμενος όμως να λάβει την αγωγή που του είχε προταθεί. Το προσωπικό του εξήγησε ότι θα αυτό θα γινόταν την επόμενη μέρα κάτι που δεν φάνηκε να τον ανακουφίζει. Έκανε τότε μια έκρηξη και πήρε ένα ποτήρι το οποίο έσπασε πάνω στον πάγκο και με ένα κομμάτι έκοψε του χέρι του με αυτό. Το προσωπικό έσπευσε να τον σταματήσει και τότε ο έφηβος προέταξε το κομμάτι γυαλί απειλώντας τους. Στο μεταξύ φαινόταν ότι έτρεχε αίμα από την πληγή που ήδη είχε προκληθεί. Τα υπόλοιπα παιδιά αναστατώθηκαν και ταραχτήκαν.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 1

Παράγοντες

Ο έφηβος έχει βιώσει σημαντικά γεγονότα ζωής τα οποία λειτουργούν επιβαρυντικά στην παρούσα κατάσταση του. Ο ίδιος βρέθηκε μάρτυρας μπροστά στη δολοφονία του πατέρα του. Προσπάθησε να περάσει τα σύνορα της Τουρκίας μαζί με τον αδερφό του, ο οποίος δεν τα κατάφερε τελικά και συνέχισε μόνος του το ταξίδι. Ο ίδιος περιμένει την επανένωση με συγγενή που βρίσκεται στη Γαλλία και αυτό του προκαλεί ανυπομονησία και αναστάτωση για το μέλλον του. Στην πατρίδα του βρίσκεται η υπόλοιπη οικογένεια του -μητέρα και αδέρφια- με την οποία επικοινωνεί συχνά και κάποιες φορές δείχνει αναστατωμένος μετά τις συνομιλίες μαζί τους. Παράλληλα πιέζεται καθώς δεν μπορεί να στείλει χρήματα στους δικούς του.

Επιπτώσεις

Ο έφηβος βρίσκεται σε εσωτερική ένταση και σε μια ψυχική εγρήγορση σε σχέση με το μέλλον του. Πολλά παιδιά φέρουν το ειδικό βάρος της ανάθεσης έργου από την οικογένεια τους και επωμίζονται ρόλους γονικών και ενηλίκων. Συχνά έχουν την αίσθηση του «χρέους», ότι πρέπει εκείνα να τα καταφέρουν, ώστε να εκπληρώσουν προσδοκίες της οικογένειας

που έχουν αφήσει πίσω τους. Η αναμονή για την επανένωση φαίνεται να του δημιουργεί μεγαλύτερη εσωτερική πίεση και να τον απορροφά από τη δυνατότητα να επενδύσει στο παρόν. Με την απουσία του πατέρα πιθανά επωμίζεται περισσότερη ευθύνη και κατακλύζεται από συναισθήματα ενοχής.

Στον ξενώνα δημιουργήθηκε αναστάτωση τόσο στο προσωπικό όσο και στους άλλους εφήβους. Παράλληλα υπάρχει ανησυχία για μελλοντικές εκρήξεις που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την ακεραιότητα της ζωής του εφήβου, των άλλων παιδιών ή του προσωπικού.

Ενέργειες/Παρεμβάσεις

Όταν συμβαίνουν τέτοια περιστατικά δημιουργείται μια κατάσταση κρίσης, η οποία χρειάζεται μια πολυεπίπεδη παρέμβαση από το προσωπικό και σε διάφορα στάδια.

Αρχικά προέχει να λάβει φροντίδα για τα τραύματά του και να εκτιμηθεί η ασφάλειά του. Αφού διασφαλιστεί μια συνθήκη ιδιωτικότητας, αν χρειάζεται θα λάβει τις πρώτες βοήθειες και θα αξιολογηθεί το τραύμα του. Σε περίπτωση σοβαρότητας μπορεί να ενδείκνυται η μεταφορά του στο νοσοκομείο, με συνοδεία, όπως και

έγινε στο περιστατικό αυτό. Είναι σημαντικό για τον έφηβο να νιώσει ασφάλεια και να μην υπάρχουν επικριτικά σχόλια ή επίμονες ερωτήσεις για τον λόγο που το έκανε. Με ενσυναίσθηση ρωτήστε πώς αισθάνεται, καθρεφτίστε και επικυρώστε τα συναισθήματα του. Μην αμφισβητήσετε αυτό που θα σας μεταφέρει. Δηλώστε τη διαθεσιμότητά σας και ρωτήστε τον αν μπορείτε να κάνετε κάτι για να τον ανακουφίσετε. Ενθαρρύνετε τον έφηβο να δει ειδικό ψυχικής υγείας, για να βρει άλλους τρόπους να ανακουφίζεται από τη δυσφορία του και ότι θα φροντίσετε για αυτό. Παράλληλα χρειάζεται μια μεγαλύτερη εποπτεία τις επόμενες μέρες.

Για τον έφηβο είναι σημαντικό να πλαισιωθεί με τη βοήθεια ψυχολόγου, ώστε να νοσηματοδοτήσει και να βάλει σε λόγια την επιθετική συμπεριφορά του. Χρειάζεται να αναγνωρίσει τα συναισθήματά του, να συνδέσει την ψυχική του κατάσταση με τους παράγοντες που τον επιβαρύνουν, να απενοχοποιηθεί από συναισθήματα που σχετίζονται με την οικογένειά του και να ενισχυθεί προς την εξατομίκευσή του.

Επίσης, χρειάζεται να εμπλουτιστεί μαζί με τον έφηβο το ατομικό σχέδιο ψυχοκοινωνικής του υποστήριξης με τεχνικές επίλυσης προβλημάτων, διαχείρισης άγχους, αυτοφροντίδας και αναγνώρισης συναισθημάτων. Αναγνωρίστε και ενισχύστε τα θετικά του στοιχεία και δεξιότητες.

Είναι σημαντικό όλη η ομάδα του προσωπικού με κοινές συναντήσεις να έχει διαμορφώσει μια κοινή κατανόηση της συμπεριφοράς του εφήβου. Αυτό σημαίνει ότι χρειάζεται να υπάρχει μια τακτικότητα στις συναντήσεις. Η ομάδα του προσωπικού χρειάζεται να πλαισιώσει τους επαγγελματίες που χειρίστηκαν την κατάσταση, προκειμένου και εκείνοι να μοιραστούν τα συναισθήματα τους αλλά και να συζητηθούν οι ανησυχίες για το μέλλον και να υπάρξει σχεδιασμός.

Πλαισιώστε άλλους συγκατοίκους που είδατε να αναστατώνονται και γενικότερα εδραιώστε τη λειτουργία κοινότητας των εφήβων με συναντήσεις εβδομαδιαίες που θα δίνεται η ευκαιρία να συζητιούνται περιπτώσεις κρίσεων και να εκπαιδεύονται σε δημοκρατικές διαδικασίες.

Περιγραφή

Ανήλικος από Συρία ηλικίας 17 ετών, φιλοξενείται σε ξενώνα. Ο ίδιος έχει αλλάξει αρκετές δομές φιλοξενίας και το προσωπικό έχει την αίσθηση ότι δεν πλαισιώθηκαν οι ανάγκες του στο παρελθόν. Τώρα βρίσκεται κοντά στην ενηλικίωση και αναμένεται η μετάβαση του σε ημιαυτόνομο διαμέρισμα. Ο ίδιος δεν έχει κάποιο συγγενικό πρόσωπο που να μιλά στην πατρίδα του, εκτός από κάποια ξαδέρφια. Παλιότερα φαίνεται να έλκονταν από παρέες με παραβατικές συμπεριφορές και είχε ξεκινήσει τη χρήση ουσιών. Παρακολούθησε σχετικό θεραπευτικό πρόγραμμα απεξάρτησης. Το τελευταίο διάστημα ξεκίνησε να κάνει αυτοτραυματισμούς στο χέρι (κάψιμο με τσιγάρο, τραυματισμός με αιχμηρά αντικείμενα). Ο ίδιος ανέφερε ότι τον βοηθάει ώστε να μένει μακριά από τη χρήση ουσιών. Με τους αυτοτραυματισμούς νιώθει ότι χειρίζεται την ορμή του να πάρει ουσίες και ανακουφίζεται πρόσκαιρα. Στη δομή τα άλλα παιδιά τον αποφεύγουν καθώς τελευταία συχνά έχει εκρήξεις θυμού, επιτίθεται κυρίως λεκτικά και έχει προκαλέσει φθορές σε αντικείμενα. Σε ένα τέτοιο περιστατικό κλήθηκε και η αστυνομία και ενημερώθηκε και η εισαγγελία. Στη δομή κάποιες φορές τον αποκαλούν «ο τρελός». Ο έφηβος είναι αρνητικός στο να λάβει βοήθεια, δεν θέλει να μιλά σε κάποιον ειδικό ψυχικής υγείας γιατί του έρχονται στο μυαλό άσχημες μνήμες από το παρελθόν. Το τελευταίο διάστημα χώρισε και με την κοπέλα του και δείχνει περισσότερο αποσυρμένος και απόμακρος ενώ το προσωπικό αντιλήφθηκε νέους αυτοτραυματισμούς στα άνω άκρα.

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 2

Παράγοντες

Ο έφηβος έχει ζήσει πολλές τραυματικές εμπειρίες στο παρελθόν. Έχει χάσει τη μη-

τέρα του και τον αδερφό του σε βομβαρδισμό. Με τον πατέρα του δεν είχε πολύ

καλή σχέση καθώς ασκούσε βία στη μητέρα του και στον ίδιο. Εκείνος έχει κάνει νέα οικογένεια και δεν επιδιώκει επαφή με τον έφηβο αλλά ούτε και εκείνος το επιθυμεί. Έφυγε μόνος του από τη χώρα του και παρέμεινε στην Τουρκία για έναν χρόνο όπου αναφέρει ότι πέρασε πολύ δύσκολα, χωρίς να μπαίνει σε περισσότερες λεπτομέρειες. Στην Ελλάδα άλλαξε πολλές δομές καθώς η συμπεριφορά του δημιουργούσε δυσκολίες στη συμβίωσή του με άλλα παιδιά στους ξενώνες, με αποτέλεσμα να βιώνει μια συνεχιζόμενη ρήξη δεσμών και το έδαφος για το μέλλον του συχνά να γίνεται αβέβαιο.

Επιπτώσεις

Ο ίδιος είναι επιβαρυνμένος ψυχικά και εκδηλώνει αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές. Η ανησυχία εντείνεται καθώς φαίνεται να αναπτύσσονται συμπεριφορές εθισμού και έχει εσωτερικεύσει έναν δυσλειτουργικό τρόπο να διαχειρίζεται τα επώδυνα συναισθήματα και βιώματα του. Βρισκόμενος στην ενηλικίωση πια εντείνεται το άγχος του και έρχεται αντιμέτωπος με θέματα αυτονόμησης και αυτοδιάθεσης. Παράλληλα βιώνει το στίγμα και την απόρριψη από τους συγκατοίκους του και το προσωπικό ανησυχεί και νιώθει ματαιωμένο καθώς δεν ξέρει πώς να τον προσεγγίσει και να τον κινητοποιήσει. Επίσης υπάρχει ανησυχία για το πώς θα ανταπεξέλθει φεύγοντας από τον ξενώνα.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Το ιστορικό χρήσης ουσιών και αυτοτραυματισμών, δημιουργεί σημαντικές δυσκολίες στη διαχείριση του εφήβου, καθώς πρόσθετα απουσιάζει το κίνητρο και είναι αρνητικός ως προς την ψυχοθεραπευτική του πλαισίωση. Σε κάποιες περιπτώσεις οι αυτοτραυματισμοί περιγράφονται ως συμπεριφορά εθισμού, ιδιαίτερα αν έχει εγκατασταθεί η επανάληψή τους, καθώς το άτομο προσπαθεί με έναν καταναγκαστικό τρόπο να ανακουφιστεί, παρά τις αρνητικές συνέπειες. Ο έφηβος πάνω στη βάση τραυματικών εμπειριών υιοθετεί αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές, ενώ η πλαισίωσή του από ψυχολόγους ή προγράμματα βιώνεται ως επανατραυματική.

Στην παρούσα φάση είναι πιο βοηθητικό

να μετατοπιστούν οι παρεμβάσεις στο «εδώ και τώρα», οι οποίες θα τον ενδυναμώσουν ώστε να οργανώσει τη ζωή του, ενόψει και της ενηλικίωσής του. Είναι σημαντικό για τον έφηβο που έχει βιώσει συνεχείς ρήξεις δεσμών να δημιουργηθεί ένα πιο στέρεο δίκτυο σχέσεων, ώστε να αυξήσει τα αποθέματά του αλλά και να λειτουργήσει επανορθωτικά στις προηγούμενες απώλειες. Ακόμη και η εμπλοκή του με παραβατικές παρέες καταδεικνύει την ανάγκη του για σύνδεση και να αντικαταστήσει μια σχέση που απουσιάζει.

Σε αυτό το πλαίσιο, η συμμετοχή του σε ομάδες συνομηλίκων που έχουν βιωματικό χαρακτήρα και προάγουν την αλληλεπίδραση και όχι μόνο το μοίρασμα των εμπειριών θα μπορούσαν να τον βοηθήσουν. Σε δεύτερο χρόνο ίσως θα ήταν πιο ενδυναμωμένος στο να προσεγγίσει θέματα προσωπικά. Δραστηριότητες που είναι πιο κοντά στα ενδιαφέροντα και κλίσεις του επίσης θα μπορούσαν να τον βοηθήσουν να αυτοπροσδιοριστεί μέσα από μια άλλη διαδρομή πιο δημιουργική. Καθώς ο έφηβος δείχνει να απορρίπτει τις λύσεις που του προτείνονται και εστιάζει στο «τι δεν του κάνει», θα ήταν σημαντικό να του δοθεί η δυνατότητα να δώσει τις δικές του εναλλακτικές λύσεις στο «τι θα άλλο θα μπορούσε να κάνει».

Παράλληλα θα μπορούσε να εκπαιδευτεί σε στρατηγικές απόσπασης για την αποφυγή νέων αυτοτραυματισμών, τεχνικές χαλάρωσης και αναπνοής, επίλυσης προβλημάτων και εναλλακτικής σκέψης, προσωπικής ανάπτυξης, αναγνώρισης δυσφορίας και πυροδοτικών παραγόντων. Δραστηριότητες επίσης που σχετίζονται με το σώμα θα ήταν βοηθητικές στο να επαναπροσδιορίσει τη σχέση του με αυτό.

Επίσης σημαντικό να γίνονται εκπαιδεύσεις και συζητήσεις στον ξενώνα σχετικά με θέματα ειρηνικής συμβίωσης και να προάγονται αξίες όπως η αλληλεγγύη, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η ενσυναίσθηση.

Follow up των ενεργειών (και για τις δυο περιπτώσεις)

Η δυνατότητα για follow up των ενεργειών δεν είναι συνήθως εφικτή καθώς ο τόπος διαμονής των ανηλίκων αλλάζει συχνά και με αιφνίδιο τρόπο. Ωστόσο, είναι

σημαντικό στις νέες δομές ή στις περιπτώσεις επανένωσης με συγγενικό πρόσωπο σε άλλη χώρα να υπάρχει διασύνδεση και ενημέρωση για το ιστορικό των ανηλίκων, τις ιδιαίτερες ανάγκες που τυχόν υπάρχουν και τις υπηρεσίες που έλαβαν. Είναι σημαντικό να συνοδεύονται και με κάποια γραπτή ενημέρωση καθώς με έναν συμβολικό τρόπο βοηθά και τους ίδιους τους ανήλικους, να έχουν μια συνέχεια στην ιστορία και πορεία τους.

Πρόσθετα σε δραστηριότητες και τεχνικές στις οποίες εκπαιδεύονται είναι σημαντικό να υπάρχει ένας τακτικός αναστοχασμός τους, πάνω σε νέες δεξιότητες και ικανότητες που αποκτήθηκαν.

Κατευθύνσεις

Χρησιμοποιήστε ιστορίες και μύθους από τον τόπο τους που έχουν ως θέμα το ταξίδι. Συζητήστε για τον ήρωα που επιλέγουν, ποιες δυνάμεις θεωρούν ότι έχει και ποια στοιχεία τους αρέσουν σε αυτόν. Συζητήστε αν υπάρχει κάποια διδασχή ή αν κάτι τους κάνει νόημα σε αυτή την ιστορία ή μύθο.

Στην περίπτωση επεισοδίων αυτοτραυματισμού με θρησκευτικό χαρακτήρα ζητήστε τη συμβολή και βοήθεια από ομοεθνείς ή άτομα που γνωρίζουν περισσότερα στοιχεία για την κουλτούρα τους.

Προτιμήστε τις επανορθωτικές κινήσεις και πράξεις από τις τιμωρίες και αποστέρησης, σε περιπτώσεις συγκρούσεων ή πρόκλησης ζημιών.

Φροντίστε να τηρείτε ένα βιβλίο καταγραφής της συμπεριφοράς, των γεγονότων και της διάθεσης των φιλοξενούμενων που προβληματίζουν, ώστε να είναι ενήμερο όλο το προσωπικό και κατά την αλλαγή βάρδιας. Με αυτό τον τρόπο μπορεί να προβλεφθούν καταστάσεις πριν κλιμακωθούν σε κάποια κρίση.

Εν κατακλείδι είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο προσωπικό και τους ανήλικους μπορεί να προσφέρει ένα «κράτημα», να λειτουργήσει επανορθωτικά και θεραπευτικά. Σε αυτό το πλαίσιο χρειάζεται να διαθέτουμε ψυχική διαθεσιμότητα, παρουσία και σταθερότητα.

Προτεινόμενες πηγές

D' Onofrio A. (2007). *Adolescent Self-Injury: A Comprehensive Guide for Counselors and Health Care Professionals*. Springer Publishing Company.

First Person Plural. *Alternative Coping Mechanisms to help avoid or reduce self-harm*. <https://www.firstpersonplural.org.uk/wp-content/uploads/2015/10/Alternative-coping-mechanisms-to-avoid-self-harm.pdf>

Κέντρο Πρόληψης της Αυτοκτονίας ΚΛΙΜΑΚΑ. Οδηγός για την αναγνώριση και κατανόηση των αυτοτραυματισμών. <http://suicide-help.gr/odigos-gia-tin-anagnorisi-ke-katanoisi-ton-aftotravmatismos/>

Κλίμακα 1018, 24ωρη τηλεφωνική γραμμή Παρέμβασης για την Αυτοκτονία. <http://suicide-help.gr>

NHS, (2016). *Coping with self-harm A Guide for Parents and Carers*. <https://www.oxfordhealth.nhs.uk/news/coping-with-self-harm-a-guide-for-parents-and-carers-highly-commended/>

NICE UK, (2022). *Self-harm: assessment, management and preventing recurrence*. <https://www.nice.org.uk/guidance/ng225>.

Παπαδάτου, Δ., Παναγιωτοπούλου, Δ.Ε., Παπαστυλιανού, Δ., Ζάχου, Ε., Χατζηθανάση, Β., και Βαλλίδης, Α. (2019). Αυτοτραυματισμός: Στηρίζοντας τους ασυνόδευτους έφηβους πρόσφυγες και μετανάστες. Μέρμνα. <https://merimna.org.gr/vivliothiki/egxeiridia-entypa-ekdoseis/#stirixi-asynodeytw-anilikwn-prosfygw>

Shapiro, L.E. (2008). *Stopping the Pain: A Workbook for Teens Who Cut and Self Injure Paperback*. Instant Help.

SOS Children's Villages International & CELCIS, Centre for Excellence for Children's Care and Protection, (2021). *Safe places thriving children: Εφαρμογή πρακτικών σχετικών με το τραύμα σε δομές εναλλακτικής φροντίδας*. [https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/6c1f28c9-730d-42b0-98ac-cfd3caa7a0e5/TIP-Practice-Guidance-\(Greek\).pdf](https://www.sos-childrensvillages.org/getmedia/6c1f28c9-730d-42b0-98ac-cfd3caa7a0e5/TIP-Practice-Guidance-(Greek).pdf)

ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗ ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Εισαγωγή

Η σεξουαλική κακοποίηση των ανηλίκων αποτελεί σε παγκόσμιο επίπεδο τόσο ένα σοβαρό κοινωνικό ζήτημα, όσο και ένα οξύ πρόβλημα για τη δημόσια υγεία. Ιδιαίτερα ευάλωτα είναι τα παιδιά από διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο όπως οι πρόσφυγες, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και οι Ρομά. Οι παραπάνω ευάλωτες κατηγορίες έχουν πολλαπλές πιθανότητες να αποτελέσουν θύματα εμπορίας ανθρώπων, θύματα διακίνησης (trafficking).

Η απόκρυψη της παραβίασης – Η αποσιώπηση ως «ασφαλής καταφυγή» και ο ρόλος του επαγγελματία στην αποκάλυψη

Γιατί η πλειοψηφία των θυμάτων δεν αποκαλύπτει ποτέ τη θυματοποίησή του; Τι είναι «το σύνδρομο απόκρυψης της σεξουαλικής κακοποίησης»; Η αποκάλυψη της κακοποίησης δεν είναι απλά μια πράξη αλλά μια δυναμική και ενεργητική διαδικασία, χρονοβόρα και συνάμα ψυχοφθόρα για το θύμα με επιμέρους στάδια / φάσεις (η μυστικότητα, η δημιουργία ενός αισθήματος ανημπόριας και αβοηθησίας, η παγίδευση και ο συμβιβασμός, η καθυστέρηση στην αποκάλυψη το περιεχόμενο της οποίας δεν είναι πάντα πειστικό και τέλος, η ανάκληση των όσων τελικά ειπώθηκαν από το παιδί – θύμα) κατά την οποία ο ανήλικος προσπαθεί να μοιραστεί τα δεινά της θυματοποίησής του. Σύμφωνα με ερευνητικά αποτελέσματα το 30 με 80 τοις εκατό των παιδιών αρνείται να αποκαλύψει τη θυματοποίησή του μέχρι την ενηλικίωσή του. Επιπλέον πολυάριθμες έρευνες υπογραμμίζουν ότι τα περισσότερα παιδιά-θύματα καθυστερούν σημαντικά στην αποκάλυψη του «μυστικού» τους, το οποίο μάλιστα φαίνεται πως δεν θα έφερναν ποτέ στο φως

εάν αυτό δεν γινόταν τελικά γνωστό με κάποιο άλλο τρόπο. Ο φόβος για αντεκδίκηση και η δημιουργία συναισθημάτων ντροπής και ενοχής αποτελούν μια από τις σημαντικότερες αιτίες της αναστολής της αποκάλυψης. Από το σημείο αυτό ουσιαστικά αρχίζει και ξετυλίγεται το κουβάρι της παραβίασης και αυτή είναι η αιτία για την οποία θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει πως εδώ βρίσκεται και η ραχοκοκαλιά κάθε επιτυχημένης προσπάθειας ενθάρρυνσης του ανήλικου για αποκάλυψη του μυστικού που διστάζει να μοιραστεί.

Ο φόβος της αποκάλυψης είναι ιδιαίτερα αυξημένος όταν πρόκειται για παιδιά πρόσφυγες και ασυνόδευτους ανήλικους, καθώς συχνά απειλούνται ότι αν μιλήσουν θα τιμωρηθούν από τις αρχές, θα απελαθούν, θα φυλακιστούν, θα τιμωρηθεί η οικογένειά τους, κ.ά. Ο ρόλος του επαγγελματία είναι καθοριστικός. Η εκπαίδευσή του περιλαμβάνει την εκμάθηση συμβουλευτικών δεξιοτήτων (ενσυναίσθηση, ενεργητική ακρόαση, αντανάκλαση συναισθήματος, ενθάρρυνση προκειμένου να οικοδομηθεί μιας ασφαλούς σχέσης εμπιστοσύνης), καλών πρακτικών και την αποφυγή σοβαρών λαθών που θα οδηγήσουν τον ανήλικο στη διαβίου απόκρυψη της παραβίασής του.

Η σημασία της αναγνώρισης των ενδείξεων σεξουαλικής κακοποίησης ή/και διακίνησης

Καθώς σπάνια υπάρχουν στο θύμα ιατροπαθογνωμικά ευρήματα, ο εντοπισμός και διάγνωση αυτής της μορφής παραβίασης συναντά εξαιρετικές δυσχέρειες. Στην πλειονότητά τους τα περιστατικά σεξουαλικής κακοποίησης δεν θα αποκαλυφθούν και δεν θα εντοπιστούν ποτέ.

Ομοίως, τα ανήλικα θύματα εμπορίας ανθρώπων αποκρύπτουν την εκμετάλλευσή τους, νιώθοντας παγιδευμένα και απειλούμενα. Η εκπαίδευση των επαγγελματιών στον εντοπισμό των ενδείξεων σεξουαλικής κακοποίησης ή/και εμπορίας ανηλίκων, μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στην αναγνώριση εκείνων που ενδέχεται να είναι θύματα κακοποίησης, ελπίζοντας να τους καταστήσει σημαντικούς αρωγούς στην προσπάθεια αποκάλυψης περιστατικών κακοποίησης, σπάζοντας τη σιωπή και φωτίζοντας το σκοτάδι.

Η σημασία της ορθής διαχείρισης των περιστατικών και της ενεργοποίησης του ποινικού μηχανισμού

Μετά την αποκάλυψη της θυματοποίησης ενός ασυνόδευτου ανήλικου/ μιας ασυνόδευτης ανήλικης, ανακύπτει η επιτακτική ανάγκη διαχείρισης του πραγματικού περιστατικού, της προστασίας του θύματος, της διαχείρισης των αρνητικών συναισθημάτων και τυχόν ενδοιασμών του για την καταγγελία του, κ.ά. Είναι σημαντικό οι επαγγελματίες να γνωρίζουν τα επόμενα βήματα και να έχουν συνείδηση του ρόλου τους. Έτσι για παράδειγμα δεν θα υποκαταστήσουν τον ανακριτή με αδιάλειπτες ερωτήσεις ή την αναζήτηση αποδείξεων, καθώς η διερεύνηση σχετικών περιστατικών και η αναζήτηση της αλήθειας αποτελεί έργο της δικαιοσύνης. Συζητώντας με εχεμύθεια το συμβάν σε ένα διεπιστημονικό πλαίσιο με τους άλλους τους συναδέλφους, θα ενημερώσουν δίχως καθυστέρηση τον/την Εισαγγελέα.

Υπογραμμίζεται ότι σε περίπτωση που έχει τελεσθεί σε βάρος του ανήλικου θύματος πράξη κακουργηματικού χαρακτήρα, η παρασιώπηση συνιστά ποινικό αδίκημα (άρθρο 232 παρ. 1 Π.Κ.). Υπογραμμίζεται ότι είναι εξαιρετικά σημαντικό να γίνεται σε καθεμία περίπτωση ξε-

χωριστά μια εκτίμηση κινδύνου, έτσι ώστε αν εκτιμηθεί ότι τίθεται άμεση ανάγκη για προστασία της υγείας –ακόμα και της ζωής του παιδιού– να ενημερωθούν αμέσως και δίχως καθυστέρηση οι εισαγγελικές αρχές. Η εισαγγελία είναι δικαστική αρχή η οποία συμμετέχει υποχρεωτικώς στην απονομή της δικαιοσύνης και λειτουργεί σε κάθε δικαστήριο, με εξαίρεση τα πταισματοδικεία. Στις εισαγγελίες της Αθήνας, του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης υπηρετούν και Εισαγγελείς Ανηλίκων.

Τέλος τονίζεται ο καθοριστικός ρόλος του/της υπεύθυνου/ης διαχείρισης περιστατικού θύματος εμπορίας ανθρώπων. Κατά τη διαχείριση περιστατικού εμπορίας ως υπεύθυνος/υπεύθυνη πρέπει: α) να αναπτύξει μια σχέση εμπιστοσύνης και να δημιουργήσει μια ασφαλή και αμφίδρομη ανταλλαγή πληροφοριών και β) να σταθεί δίπλα στο θύμα διαβεβαιώνοντάς το ότι θα είναι μαζί του σε όλη τη διαδικασία. Επιδεικνύεται δι-αρκώς ενσυναίσθηση, γνωρίζοντας ότι τα θύματα εκμετάλλευσης μπορεί να διατηρούν μια περίπλοκη σχέση με τον/τη θύτη τους και να βρίσκονται υπό τον έλεγχό του με διάφορους τρόπους (π.χ. μέσω απειλών κοινωνικού εξευτελισμού, ότι θα τους κάνουν κακό, ότι θα βλάψουν την οικογένειά τους ή τα ίδια αν δεν υπακούσουν, κ.ά). Παράλληλα, είναι σημαντικό να παρασχεθούν άμεσα οι βασικές υπηρεσίες προστασίας. Αυτό απαιτεί από τον/την επαγγελματία μια σειρά ενεργειών που ξεκινούν από την εκτίμηση αναγκών και επικινδυνότητας και που μπορεί να περιλαμβάνουν την παροχή υπηρεσιών προστασίας (πχ την εξασφάλιση ασφαλούς και κατάλληλης στέγης, ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και την κατάσταση του θύματος, την ιατροφαρμακευτική του φροντίδα, την ψυχοκοινωνική του υποστήριξη και τη νομική του εκπροσώπηση).

Περιγραφή

Ασυνόδευτη ανήλικη 15 ετών από την Υποσαχάρια Αφρική κατά τη φιλοξενία της σε ξενώνα ασυνόδευτων ανηλίκων εκφράζει έντονα συναισθήματα θυμού, υιοθετώντας συχνά ακραίες επιθετικές συμπεριφορές τόσο απέναντι σε άλλες ανήλικές, όσο και απέναντι σε επαγγελματίες.

Η χρήση έντονης από μέρους της βίας τόσο λεκτικής όσο και σωματικής, η παραβίαση κάθε κανόνα φιλοξενίας στον ξενώνα, οι συχνές φυγές και η επίμονη άρνηση συνεργασίας και επικοινωνίας, δημιουργούν πολλά προβλήματα. Ένας σοβαρός αυτοτραυματισμός (βαθύ χάραγμα στην κοιλιακή χώρα με μαχαίρι), άρχισε να ξετυλίγει το κουβάρι μιας εξαιρετικά θλιβερής υπόθεσης. Η ψυχικά αποδιοργανωμένη και κατακερματισμένη ανήλικη με την πράξη αυτή, καλούσε με τον δικό της τρόπο σε βοήθεια. Ο αυτοτραυματισμός της ήταν μια «κραυγή βοήθειας», ένδειξη μιας ακραίας θυματοποίησης που από τη μια δεν μπορούσε να αντέξει άλλο, από την άλλη δεν της ήταν αδύνατο να αποκαλύψει.

Οι επαγγελματίες οι οποίοι συγκλονίστηκαν, φρόντισαν ταχύτατα για τη νοσηλεία του θύματος που επίμονα αρνούνταν οποιαδήποτε επικοινωνία ακόμα και μήνες μετά την επιστροφή της στον ξενώνα.

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Ένας σημαντικός παράγοντας απόκρυψης της θυματοποίησης της ασυνόδευτης ανήλικης ήταν ο τόπος καταγωγής της, όπου ισχύει ο μουσουλμανικός νόμος της Σαρίας. Τη συστηματική -όπως αποδείχθηκε- σεξουαλική της παραβίαση δεν μπορούσε να την αποκαλύψει γιατί θεωρούσε ότι είχε προδώσει τις βασικές επιταγές της θρησκείας της, η οποία της απαγόρευε στη συνέχεια την όποια αναφορά στοιχείων της προσωπικής της ζωής σε τρίτους (ζητήματα που αφορούν το σώμα, το σεξ κλπ).

Ένας ακόμα επιβαρυντικός παράγοντες της αποσιώπησης της κακοποίησής της που την οδήγησε στη συνέχεια στην υιοθέτηση αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς, ήταν οι εκφοβιστικές συμπεριφορές και ακραίες απειλές που δέχονταν από τους θύτες της. Δεν ήταν τόσο η ανησυχία της για τις συνέπειες που μια αποκάλυψη θα είχε για την ίδια, όσο ο φόβος για τα αντίποινα στην οικογένειά της. Αντάρτες θα σκότωναν, αφού πρώτα θα

βίαζαν όλα τα αγαπημένα της πρόσωπα στην πατρίδα της. Επιπρόσθετα όπως οι θύτες την είχαν ενημερώσει, φοβόταν όχι μόνο ότι δεν θα την πίστευε κανείς (άλλωστε δεν μιλούσε καμία άλλη γλώσσα πέρα από τη μητρική της), αλλά αν μάθαιναν οι ελληνικές αρχές τι έκανε, θα διέταζαν τη σύλληψή της, την καταδίκη της και τον εγκλεισμό της σε φυλακή καθώς αυτό που έκανε ήταν παράνομο.

Τέλος καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η προσπάθεια ενθάρρυνσης του θύματος και η τήρηση κάποιων βασικών αρχών που θα διευκολύνουν το μοίρασμα του επώδυνου μυστικού, την αποκάλυψη της σεξουαλικής του παραβίασης:

- ▶ Πιστέψτε το παιδί
- ▶ Διατηρήστε την ψυχραιμία σας
- ▶ Επιλέξτε για να μιλήσετε έναν ασφαλή χώρο που προστατεύει την ιδιωτικότητα του παιδιού
- ▶ Πείτε στο παιδί ότι δεν συμβαίνει μόνο σε αυτό, ότι πολλά παιδιά κακοποιούνται

- ▶ Μην δίνετε υποσχέσεις που δεν μπορείτε να κρατήσετε
- ▶ Μην κρίνετε τον δράστη και τις άδικες πράξεις του
- ▶ Αναφέρετε το περιστατικό αμέσως
- ▶ Προετοιμάστε το παιδί για το τι πρόκειται να συμβεί στη συνέχεια
- ▶ Μην προσπαθήσετε να διερευνήσετε τους ισχυρισμούς του ανήλικου
- ▶ Ζητήστε υποστήριξη για τον εαυτό σας.

Επιπτώσεις

Η επιστροφή της ανήλικης στον ξενώνα μετά τη νοσηλεία της, ανέδειξε τις μεγάλες ανάγκες και τα σημαντικά ελλείμματα που υπάρχουν. Απουσία διερμηνέα, απουσία εξειδικευμένου/ειδικά εκπαιδευμένου προσωπικού (δεν αρκεί απλά και μόνο η παρουσία ψυχολόγου ή/και κοινωνικού λειτουργού), αδυναμία διεπιστημονικής συνεργασίας και διασύνδεσης με άλλες υπηρεσίες, έλλειψη γνώσης για παρέμβαση στην κρίση αλλά και διαχείρισης όλων αυτών των συναισθημάτων που δημιουργήθηκαν, τόσο σε όλες τις φιλοξενούμενες ανήλικες όσο και στους/στις εργαζόμενους/νες. Είναι χαρακτηριστικό ότι μετά το συμβάν δύο επαγγελματίες παραιτήθηκαν.

Η ανήλικη εμφάνισε στη συνέχεια πολλές δυσκολίες αναφέροντας μεταξύ άλλων έντονη ντροπή, φόβο και δυσαρέσκεια. Εξακολούθησε μήνες μετά να μην αποκαλύπτει τους λόγους του αυτοτραυματισμού της. Ο ερχομός στον ξενώνα μιας γυναίκας διερμηνέα, οδηγεί σε μια εκ νέου προσπάθεια δόμησης μιας σχέσης εμπιστοσύνης και ασφάλειας με το ανήλικο κορίτσι. Το κοινό φύλο, η κοινή πατρίδα και γλώσσα, θα επιδράσουν καταλυτικά στην απόφαση του κοριτσιού να αποκαλύψει μετά από έναν μήνα, ότι είναι θύμα εμπορίας ανθρώπων/ σεξουαλικής διακίνησης.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Είναι επιτακτική ανάγκη:

- ▶ Η στελέχωση όλων των ξενώνων με διερμηνείς (άντρες και γυναίκες) που μιλούν τη γλώσσα των φιλοξενούμενων παιδιών.
- ▶ Η εξειδικευμένη τους εκπαίδευση σε ζητήματα: α) κακοποίησης και παραμέλησης ανηλίκων και β) εμπορίας ανθρώπων και γ) έμφυλης βίας
- ▶ Η εξειδικευμένη εκπαίδευση όλων των επαγγελματιών σε ζητήματα διαπολιτισμικότητας
- ▶ Η εκπαίδευση στις επιπτώσεις του αποχωρισμού των ανηλίκων από την οικογένειά τους, στην επίδραση της μετανάστευσης, της αυξημένης ευαλωτότητας και τους προστατευτικούς παράγοντες και τις στρατηγικές αντιμετώπισης δύσκολων/ιδιαιτέρων συμπεριφορών
- ▶ Η εκπαίδευση σε συμβουλευτικές δεξιότητες
- ▶ Η στελέχωση όλων των ξενώνων με επιστημονικό προσωπικό διαφορετικών ειδικοτήτων - η διεπιστημονική συνεργασία
- ▶ Η εξειδικευμένη και δια βίου εκπαίδευση του επιστημονικού προσωπικού στα παραπάνω πεδία
- ▶ Η εκπαίδευση στις διαδικασίες που πρέπει να ακολουθηθούν σε περιπτώσεις διακίνησης ασυνόδευτων ανηλίκων και στις βασικές αρχές διαχείρισης των εν λόγω περιστατικών
- ▶ Η λήψη ενός αναλυτικού κοινωνικού ιστορικού και ιστορικού της εμπορίας του θύματος
- ▶ Η ενίσχυση του θύματος και η ενθάρρυνσή του για ενεργή συμμετοχή

Θεμέλιος λίθος είναι η οικοδόμηση μιας σχέσης ασφάλειας και εμπιστοσύνης μεταξύ του επαγγελματία και του ανήλικου θύματος, με ενσυναίσθηση, δίχως κριτική και αμφισβήτηση, με ενθάρρυνση της ελεύθερης αφήγησης των βιωμάτων του, δίχως ερωτήσεις και άσκηση πίεσης.

- ▶ Η ορθή αξιολόγηση αναγκών του θύματος εμπορίας
- ▶ Η διαμόρφωση εξατομικευμένου σχεδίου δράσης
- ▶ Η εφαρμογή ενός σχεδίου δράσης
- ▶ Η παρακολούθηση της υπόθεσης
- ▶ Η διασύνδεση με άλλους φορείς και δομές
- ▶ Η εκπαίδευση όλων των επαγγελματιών που εργάζονται μέσα στους ξενώνες
- ▶ Η δημιουργία ενός δομημένου εξειδικευμένου πρωτόκολλου διαχείρισης περιστατικών κακοποίησης ασυνόδευτων ανηλίκων/ θυμάτων εμπορίας ανθρώπων
- ▶ Η παροχή εποπτείας του προσωπικού
- ▶ Η ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας

Follow up των ενεργειών

Η μακροχρόνια παρακολούθηση της ανήλικης δεν ήταν δυνατή λόγω της απόφασής της -λίγο πριν να ενηλικιωθεί- να φύγει από τον ξενώνα στον οποίο αρχικά φιλοξενήθηκε και στη συνέχεια αυτοτραυματίστηκε.

Σε περιπτώσεις αλλαγής ξενώνα θα πρέπει να υπάρχει ενημέρωση για το νέο πλαίσιο φιλοξενίας. Σε κάθε περίπτωση είναι επιτακτική ανάγκη η λειτουργία ενός ψηφιακού συστήματος καταγραφής όλων των περιστατικών κακοποίησης και εμπορίας ανηλίκων στη χώρα, στο οποίο θα έχουν πρόσβαση οι επαγγελματίες. Έτσι μόνο είναι δυνατή η χαρτογράφηση, αλλά κυρίως η παρακολούθηση της πορείας των θυματοποιημένων παιδιών, των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και όλων των ενεργειών που έχουν λάβει χώρα.

Κατευθύνσεις

Θεμέλιος λίθος είναι η οικοδόμηση μιας σχέσης ασφάλειας και εμπιστοσύνης μεταξύ του επαγγελματία και του ανήλικου θύματος, με ενσυναίσθηση, δίχως κριτική και αμφισβήτηση, με ενθάρρυνση της ελεύθερης αφήγησης των βιωμάτων του, δίχως ερωτήσεις και άσκηση πίεσης.

Επίσης η εκπαίδευση στον εντοπισμό θυμάτων και στην ορθή διαχείριση των σχετικών περιστατικών, η κατάρριψη μύθων και στερεοτύπων σχετικά με την κακοποίηση ανηλίκων, η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας και η διασύνδεση με άλλες δομές και φορείς παιδικής προστασίας.

Πάνω απ' όλα θα πρέπει όλες οι αποφάσεις να λαμβάνονται με βάση την εμβληματική αρχή του υπέρτερου συμφέροντος του παιδιού, όπως αυτό επιτάσσει η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρο 3).

Προτεινόμενες πηγές

ΕΚΚΑ (2021). Εντοπισμός και Προστασία των Θυμάτων Εμπορίας Ανθρώπων: Πρακτικός Οδηγός για Επαγγελματίες Πρώτης Γραμμής. https://ekka.org.gr/images/KOINONIKON-PAREMBASEON/EMA/ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ%20ΟΔΗΓΟΣ%20-%20ΕΜΠΟΡΙΑ%20ΑΝΘΡΩΠΩΝ_τελικό.pdf

Θεμελή, Ό. (2023). «Παιδιά χαμένα στην κατάθεση». Από την αποπλάνηση και τη σεξουαλική κακοποίηση, στη λήψη της δικανικής εξέτασης και την αποφυγή της δευτερογενούς θυματοποίησης. Εκδόσεις Τόπος (ISBN 978-960-499-475-5).

Θεμελή, Ό. (2014). «Τα παιδιά καταθέτει». Η δικανική εξέταση ανηλίκων μαρτύρων, θυμάτων σεξουαλικής κακοποίησης. Εκδόσεις Τόπος (ISBN 978-960-499-108-2).

Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (2013). Πρωτόκολλο Διερεύνησης, Διάγνωσης και Διαχείρισης Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών. <https://ich-mhsw.gr/wp-content/uploads/2023/03/ΕΣΑ-ΚΑΠΑ-Π-Πρωτόκολλο-Διαχείρισης-ΚαΠα-Π.pdf>

ILO (2021). *The Work in Freedom Handbook*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-asia/-ro-bangkok/-sro-new_delhi/documents/publication/wcms_800250.pdf

International Centre for Migration and Policy Development, (2022). Παροχή συμβουλών σε θύματα εμπορίας ανθρώπων και άτομα ευάλωτα σε εμπορία και εκμετάλλευση. https://www.icmpd.org/file/download/58215/file/A-Blueprint-for-Return-Counsellors_GR-v.4.pdf

International Juvenile Justice Observatory, (2016). Με ακούει κανείς; Η συμμετοχή των παιδιών στη δικαιοσύνη ανηλίκων: Ένα εγχειρίδιο για πιο φιλικά προς τα παιδιά ευρωπαϊκά συστήματα απονομής δικαιοσύνης. <https://www.epimelitesanilikon.gr/pdf/Can%20anyone%20hear%20me%20-%20pdf%20for%20printing%20house.pdf>

Μπαλούρδος, Δ. & Φρονίμου, Ε. (2011). Πρόληψη κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών: καλές πρακτικές. ΕΚΚΕ. https://symvstathmos.files.wordpress.com/2015/07/ekke_sos_elisa_kales_praktikes.pdf

Παναγιωτάκη, Μ. & Θεμελή, Ό. (2021). Οδηγός για την Αναγνώριση και τη Διαχείριση Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης από τον/την Εκπαιδευτικό. ΙΕΠ. https://www.iep.edu.gr/images/IEP/skill-labs/sex%20education/Οδηγός_κακοποίησης/ΟΔΗΓΟΣ_ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ_ΚΑΚΟΠΟΙΗΣΗΣ_ΑΠΟ_ΤΟΝ_ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ.pdf

ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ ΚΑΙ ΕΞΑΡΤΗΣΗ

Το πλαίσιο

Τα ασυνόδευτα ανήλικα αποτελούν μια από τις περισσότερο ευάλωτες ομάδες εφήβων να εκτεθούν στην επικίνδυνη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών. Η βίαιη απομάκρυνση από την οικογενειακή εστία, ο εκτοπισμός, η πιθανή απώλεια ή απώλειες αγαπημένων προσώπων, η επώδυνη ταξιδιωτική εμπειρία συχνά σε επισφαλείς συνθήκες, συνδέονται με παράγοντες και αναγνωρίζονται ως συνθήκες επικινδυνότητας που αυξάνουν τις πιθανότητες να κάνουν χρήση ψυχοδραστικών ουσιών. Για κάποια από τα ασυνόδευτα ανήλικα ο πολιτισμός καταγωγής τους μπορεί να περιλαμβάνει χρήση ουσιών ενταγμένη σε παραδοσιακές πρακτικές τελετουργικών των ενηλίκων, που διευκολύνει την εμπλοκή τους με τη χρήση είτε ήδη από τη χώρα καταγωγής, είτε στη διάρκεια της μετακίνησης, είτε και κατά τη διαβίωσή τους στις δομές φιλοξενίας που καταλήγουν.

Η ψυχολογική πίεση από τον βίαιο εκτοπισμό και η επισφάλεια την οποία βιώνουν τα χωρισμένα από τους γονείς τους παιδιά συνδέεται με τον κίνδυνο ανάπτυξης ψυχοκοινωνικής διαταραχής. Οι παράγοντες που ενέτειναν την αγωνία της αναγκαστικής φυγής από τον τόπο κατοικίας τους, τους κινδύνους και την αβεβαιότητα του οδοιπορικού τους, τις συνθήκες διαβίωσης στη χώρα φιλοξενίας που συχνά εγκλωβίζονται αυξάνουν τις δυσκολίες δυσκολεύοντας την προσαρμογή και πολλαπλασιάζοντας τον κίνδυνο ανάπτυξης σημαντικών διαταραχών από τη συσσώρευση σοβαρών ψυχοπνευματικών καταστάσεων. Η παρατεταμένη ανασφάλεια, η επισφαλής διευθέτηση κρίσιμων, συχνά πολύπλοκα αγνώστων νομικών εκκρεμοτήτων και η στέρηση στοιχειωδών συναισθηματικών στηριγμάτων και εχέγγυων προστασίας, αυξάνουν τις ψυχοκοινωνι-

κές ανάγκες τους και έχουν μακροχρόνιες επιπτώσεις στην ψυχική τους υγεία. Η διαχείριση αυτών των ψυχοπνευματικών καταστάσεων είναι συχνά εξαιρετικά επώδυνη. Αρκετά ερμηνευτικά μοντέλα συσχετίζουν την ανάπτυξη κατανάλωσης αλκοόλ και παρανόμων ψυχοδραστικών ουσιών με το αγχογόνο βίωμα της προσφυγικής εμπειρίας. Πιο συγκεκριμένα, τα μοντέλα αυτά συνδέουν τη χρήση ουσιών με την έντονα και πολλαπλώς φορτισμένη περίοδο των βίαιων μετακινήσεων και της υποχρεωτικής μετεγκατάστασης αν και οι γενικεύσεις δεν διευκολύνουν πάντα την κατανόηση και αποσαφήνιση των επιμέρους επιπτώσεων και συνεπειών σε προσωπικό και συλλογικό επίπεδο.

Όλα τα παραπάνω, σηματοδοτούν έναν συνδυασμό αιτιολογικών παραγόντων για την εμπλοκή των ασυνόδευτων ανηλίκων με τη χρήση νόμιμων ή παρανόμων ουσιών. Αποτελούν το σωρευτικό βίωμα εμπειριών με αρνητικές επιπτώσεις στην αυτοεκτίμηση των ασυνόδευτων ανηλίκων, στην ελαχιστοποίηση της αυτοπροστατευτικής τους ικανότητας ή ακόμα και στην υιοθέτηση εκτονωτικών, βίαιων ή και αυτοκαταστροφικών συμπεριφορών, για την αντιμετώπιση του άγχους, της παρατεταμένης θλίψης, του πένθους και του θυμού που συνεπάγονται οι τραυματικές τους εμπειρίες. Η θεωρία ερμηνεύει αυτή τη συμπεριφορά ως την επίπτωση του επιπολιτισμικού στρες (acculturative stress model), που σε ανάλογες δυσκολίες ωθεί τους ασυνόδευτους ανήλικους σε επιλογές και πρακτικές διαβίωσης υποσχόμενες την προσαρμογή και την επιβίωση μέσω προτύπων που υιοθετούνται από ομάδες ατόμων ή ομάδων που συναναστρέφονται με χαρακτηριστικά κοινά ή προσδοκώμενα.

Η δυσλειτουργία

Η χρήση παρανόμων και νόμιμων ψυχοτρόπων ουσιών των ασυνόδευτων ανηλίκων που διαβιούν στις δομές φιλοξενίας αναδεικνύεται ως μια από τις σημαντικότερες ανησυχίες των λειτουργών φροντίδας στις δομές τόσο για τους ίδιους τους ασυνόδευτους όσο και για την προστασία της καλής λειτουργίας των δομών. Παρά την ασάφεια σχετικά με το μέγεθος και την έκταση του φαινομένου, η χρήση ψυχοτρόπων ουσιών χαρακτηρίζεται υπαρκτό πρόβλημα στον συγκεκριμένο πληθυσμό που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή.

Πολύ συχνά η αμηχανία διαχείρισης ανάλογων περιστατικών υπερεκτιμά τον κίνδυνο εμπλοκής με χρήση ουσιών ή κατάχρησης ψυχοδραστικών ουσιών με αβέβαιης σκοπιμότητας παραπομπές σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας του δικτύου υπηρεσιών, η προετοιμασία ωστόσο των οποίων για ανάλογη φροντίδα είναι αδύναμη. Επιπλέον, η προθυμία των επαγγελματιών ψυχικής υγείας να συνταγογραφήσουν φάρμακα διαχείρισης των συμπτωμάτων που συχνά αναφέρονται από τα ανήλικα παιδιά και τους λειτουργούς των δομών φιλοξενίας (αϋπνίες, εφιάλτες, βίωμα πένθους, διαρκές άγχος) μπορεί συχνά να αποτελέσει την έναρξη της επαφής των ασυνόδευτων με τις ψυχοδραστικές ουσίες και να εγκαταστήσει αντίληψη ανακούφισης της δυσφορίας, συνεχίζοντας με την εξάντληση της συνταγής την κατανάλωση ουσιών σε μια αυτοθεραπευτικά αναποτελεσματική προοπτική.

Κρίσιμες συστάσεις

Βασικά στοιχεία στην προετοιμασία των επαγγελματιών των δομών φιλοξενίας

που βοηθούν στην κατανόηση της συμπεριφοράς της χρήσης ουσιών από τους ανήλικους και μπορεί να τους ενισχύσει καθώς και να διαμορφώσουν αποτελεσματική στρατηγική υποστήριξης που συνδέεται με την ανάπτυξη τεχνικών και δεξιοτήτων στα πεδία:

► χρήση εργαλείων εκτίμησης της πιθανότητας εμπλοκής με τη χρήση από εφήβους

► διαπολιτισμική συμβουλευτική και φροντίδα

► ανάπτυξη τεχνικών επίλυσης συγκρούσεων

► διεπιστημονική συνεργασία

► δεξιότητες διασύνδεσης υπηρεσιών και διατήρησης πρακτικών παρακολούθησης

► συστηματική εποπτεία

► ανάπτυξη κοινοτικής μεθοδολογίας

Επειδή σε κάθε περίπτωση, είναι φανερό ότι οι δομές φιλοξενίας αποτελούν ένα σημαντικό δίκτυ προστασίας των ανηλίκων, μειώνοντας τις πιθανότητες έκθεσής τους σε περισσότερους κινδύνους τους οποίους δεν μπορούν να αποφύγουν τα ασυνόδευτα ανήλικα που διαμένουν σε αδιευκρίνιστες συνθήκες στην κοινότητα, η όσο γίνεται πιο ολοκληρωμένη φροντίδα προστασίας από την έκθεση στη χρήση ουσιών και η έγκαιρη παρέμβαση συγκροτούν κρίσιμη πρόκληση

ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ 1

Περιγραφή

Αγόρι, 17 χρονών από το Αφγανιστάν που βρίσκεται σε διαδικασία αναμονής της αίτησης του για άσυλο και κάνει εκτεταμένα χρήση αλκοόλ. Στη δομή στη Μυτιλήνη διαμένει περί τους 9-10 μήνες. Η σχέση του με το αλκοόλ είχε ξεκινήσει πριν την είσοδο του στη δομή. Έχει καλό επίπεδο λειτουργικότητας χωρίς να εκδηλώνει επιθετικότητα ή να παρουσιάζει προβληματικά χαρακτηριστικά.

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Η απώλεια της μητέρας του που αναφέρεται ότι βιώνει με έντονη συναισθηματική φόρτιση, επιφορτίζεται από το συνεχές άγχος για την υπόθεση έκβασης της αίτησης του ασύλου που έχει καταθέσει. Είναι σημαντικό στοιχείο ανησυχίας για το προσωπικό η στενή του σχέση και η συναναστροφή με ενήλικες από το καμπ της Μόρια.

Επιπτώσεις

Αρχικά οι πρώτες ενδείξεις προβληματικότητας της χρήσης εκδηλώθηκαν μέσω κάποιων ανεξήγητων λιποθυμιών. Αυτό έγινε αφορμή να καταλήξει αρκετές φορές να νοσηλευτεί στο νοσοκομείο αποτελώντας μια συνεχή πηγή αναστάτωσης για όλη τη δομή. Προϊόντος του χρόνου κάποιες φορές γίνονταν περισσότερο οξύθυμος με το προσωπικό.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Το προσωπικό στις αρχικές φάσεις αντέδρασε με την εσπευσμένη μεταφορά του νεαρού στο νοσοκομείο με κλήση του ΕΚΑΒ. Στη συνέχεια και όταν αναδείχθηκε το θέμα και συνδέθηκε με την κατανάλωση αλκοόλ απευθύνθηκε στην τοπική μονάδα του ΚΕΘΕΑ για να το συζητήσει να ενημερωθεί και να γίνει μια πρώτη συνάντηση αξιολόγησης με ψυχολόγο. Στο πρώτο διάστημα ο νεαρός δεν αναγνωρίζει το πρόβλημα του. Οι συναντήσεις του όμως με τον κοινωνικό λειτουργό τον πείθουν και στη συνέχεια παρακολουθεί τις ομάδες του ΚΕΘΕΑ, ενώ συναντούσε

και ψυχολόγο εκτός ΚΕΘΕΑ.

Το προσωπικό της δομής αναγνώρισε ότι έχει περιορισμένη δυνατότητα στο να διαχειριστεί τέτοιες περιπτώσεις και επέλεξε να οργανώσει τη μετακίνηση του σε άλλο κέντρο σε άλλη πόλη (Αθήνα), με τη συμβολή και του εισαγγελέα. Επειδή υπήρχε η δυνατότητα συμμετοχής του σε εξειδικευμένο πρόγραμμα φροντίδας θεωρήθηκε ότι θα ήταν καλύτερο να μετακινηθεί και να απομακρυνθεί από τη δομή.

Εκτιμήθηκε σημαντικό που το προσωπικό της δομής αναζήτησε υποστήριξη από εξειδικευμένους φορείς και επαγγελματίες σε θέματα σχετικά με τη χρήση ουσιών. Παράλληλα, με τις ενέργειες που έγιναν θεωρήθηκε σημαντικό να ανοίξει στο σύνολο της δομής μαζί και με τους άλλους φιλοξενούμενους μια συζήτηση ειλικρινής και ανοικτή αναδεικνύοντας το ζήτημα της κατανάλωσης αλκοόλ και συμβάλλοντας στην ανάπτυξη αντανάκλαστικών σχετικά με την κατάχρηση αλκοόλ.

Η ομάδα των επαγγελματιών αναγνώρισε τα όρια της δυνατότητάς της που δεν της επέτρεψαν να φροντίσει χωρίς να αποκλείσει τον νεαρό με το πρόβλημα αλκοόλ.

Αν και το βασικό μήνυμα από το περιστατικό είναι ότι «όποιος εκδηλώνει πρόβλημα καλύτερα να φεύγει» είναι σημαντικό το πώς η ομάδα αναγνωρίζει τις αδυναμίες της που μπορεί να αποτελέσουν αφορμή για αναζήτηση εκπαίδευσης, αποτελεσματικής εποπτείας και ενεργούς διασύνδεσης.

Περιγραφή

Ένας νεαρός 17χρονος Σομαλός που είχε καλές δεξιότητες επικοινωνίας επειδή μιλούσε καλά αγγλικά, έδινε την εντύπωση ενός υγιέστατου παιδιού χωρίς προβλήματα. Κάποια στιγμή μαθαίνει ότι πέθανε η μητέρα του. Από τότε σταδιακά αποσύρθηκε, απομονώθηκε και οι αντιδράσεις του άλλαζαν με τον καιρό, με εμφανή αδρανοποίηση. Σταμάτησε να πηγαίνει σχολείο εγκαταλείποντας το τελικά. Η απομόνωσή του ήταν γενικευμένη. Ακόμα και οι ομοεθνείς του τον απέφευγαν. Είχε μείνει απολύτως μόνος. Με αφορμή μια οργανωτική αλλαγή στη δομή και την πρόταση συγκατοίκησης με κάποιο άλλο μέλος της δομής αντέδρασε με πρωτόγνωρη βία, σπάζοντας και καταστρέφοντας ότι έβρισκε μπροστά του στη δομή.

Το προσωπικό αλλά και οι άλλοι φιλοξενούμενοι βρέθηκαν σε κατάσταση αμηχανίας. Ήταν σα να βρίσκονταν σε σοκ. Κανείς δεν περίμενε να συμβεί. Ήταν σαφές ότι κινδύνευε ο ίδιος αλλά και προφανώς όλοι οι άλλοι που ήταν κοντά του ή όσοι θα επιχειρούσαν να τον ηρεμήσουν.

Η προσοχή που έδειξε το προσωπικό επικεντρώθηκε στην αμυντική τακτική και την αποφυγή τραυματισμού που αποτελούσαν και το βασικό πρωτόκολλο αντίδρασης. Επειδή στη διαδικασία διαχείρισης αυτής της κρίσης δεν θεώρησαν ότι ήταν δυνατό να παρέμβουν αποτελεσματικά κάλεσαν την αστυνομία παρόλο που δεν ήταν κάτι που το επιθυμούσαν. Η αστυνομία τον συνόδευσε εκτός ξενώνα και τον κράτησε.

Σημαντικοί παράγοντες που σχετίζονται με τη συγκεκριμένη περίπτωση

Ο νεαρός έκανε χρήση εκτός ξενώνα. Γνώρισε τα ναρκωτικά εδώ στην Ελλάδα και κλιμάκωσε τη χρήση επιδεινώνοντας τη σχέση του με τις ουσίες προσέχοντας να αποφεύγει τη χρήση μέσα στην ξενώνα. Έκανε χρήση διάφορων ουσιών καταλήγοντας στο σίσα. Η εκτός ορίων συμπεριφορά του ενδέχεται να συνδέεται με τη χρήση που είναι πιθανό να τροφοδότησε όλη αυτή την ανεπιθύμητη έκρηξη.

Επιπτώσεις

Από την αστυνομία δεν γύρισε ποτέ στη δομή. Συστήθηκε να αλλάξει περιβάλλον και πήγε σε άλλη δομή. Άλλαζε συνεχώς δομές από τότε.

Ενέργειες/ παρεμβάσεις

Η ομάδα του προσωπικού αντέδρασε στο περιστατικό σύμφωνα με το πρωτόκολλο προστασίας της δομής και των εξυπηρετούμενων σε πιθανά ανάλογα περιστατικά. Είναι προφανές ότι δεν είχε προετοιμαστεί να διακρίνει τα κλιμακούμενα χαρακτηριστικά και τις ενδείξεις που θα μπορούσαν να συνδε-

θούν με τη χρήση ουσιών και να επιχειρήσουν να προλάβουν νωρίτερα τέτοιου τύπου έκρηξη. Η καταφυγή στην αστυνομία για την προστασία των άλλων φιλοξενούμενων και της δομής – που πάντως δεν ήταν η επιθυμητή επιλογή – επιβεβαίωσε αυτήν την αδυναμία και ενδεχομένως τα όρια προσδοκιών παροχής της φροντίδας τόσο της δομής όσο και της οργανωσιακής της κουλτούρας που δεν περιλαμβάνει τη διαχείριση κρίσεων με άξονα την επίλυση συγκρούσεων ή ακόμα περισσότερο με την ανάπτυξη στρατηγικών πρόληψης.

Κατευθύνσεις

Η διαμονή των ανηλίκων στις δομές φιλοξενίας είναι μια συνεχής πρόκληση. Δεδομένου ότι το όριο της φιλοξενίας είναι η ενηλικίωση υπάρχει ένα σοβαρό ζήτημα με την ωρίμανση αυτής της μετάβασης – μιας ακόμα μετάβασης στη ζωή ενός παιδιού που βίωσε αλλεπάλληλες κρίσεις. Οι προσπάθειες των ίδιων των ασυνόδευτων ανηλίκων να ενταχθούν σε ένα περιβάλλον που δεν είναι πάντα υποστηρικτικό –αντιδράσεις από τη σχολική κοινότητα, γειτονιές συχνά αφιλόξενες, παρατεταμένη αναμονή για τη διευθέτηση των νομικών διαδικασιών ασύλου– συχνά τους φέρνει μπροστά σε προκλήσεις που συνοδεύουν την αναπτυξιακή φάση που βρίσκονται. Η συνάντησή τους με τις ουσίες είναι σχεδόν αναπόφευκτη. Είναι σημαντικό το προσωπικό των δομών να είναι προετοιμασμένο και να μπορεί να ενεργεί με ασφάλεια διακρίνοντας στις πρώτες φάσεις της εμπλοκής των ασυνόδευτων με τις ουσίες ενδείξεις και στοιχεία που υποδηλώνουν πιθανή χρήση. Η διασύνδεση με εξειδικευμένες υπηρεσίες διαμορφώνει ένα πλαίσιο ασφάλειας για τους επαγγελματίες. Είναι σημαντικό το προσωπικό των δομών να έχει την κατάλληλη εκπαίδευση που θα επιτρέπει στους επαγγελματίες να ενεργούν με ασφάλεια και αποτελεσματικά.

Προτεινόμενες πηγές

- Bhabha J., Digidiki V. (2017).** *Emergency within Emergency- The Growing Epidemic of Sexual Exploitation and Abuse of Migrant Children in Greece* [online], p.1-51.<https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Emergency-Within-an-Emergency-FXB.pdf>
- Braddick, F., Carral, V., Jenkins, R., & Jané-Llopis, E. (2009).** *Child and Adolescent Mental Health in Europe: Infrastructures, Policy and Programmes*. CAMHEE European. Communities.https://ec.europa.eu/health/ph_determinants/life_style/mental/docs/camhee_infrastructures.pdf
- EMCDDA.** *Drug prevention interventions targeting minority ethnic populations*. https://www.berlin-suchtpraevention.de/wp-content/uploads/2016/10/2013_EN_TDXA13001ENN.pdf
- FRA.** *Integration of young refugees in the EU: good practices and challenges*. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-integration-young-refugees_en.pdf
- Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού (2015).** Οδηγός για την ανίχνευση ανήλικων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Εγχειρίδιο χρήσης του εργαλείου SESN. ΙΥΠ-ΔΨΥΚΠ.
- Lawspot (2020).** Προστασία ασυνόδευτων ανηλίκων καθώς και ανηλίκων παραμελημένων ή θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας. <https://www.lawspot.gr/nomika-nea/prostasia-asynodeyton-anilikon-kathos-kai-anilikon-paramelimenon-i-thymaton>
- MMP ON MY OWN.** *Protection challenges for unaccompanied and separated children in Jordan, Lebanon and Greece*. <https://reliefweb.int/report/greece/my-own-protection-challenges-unaccompanied-and-separated-children-jordan-lebanon-and>
- Pompidou Group Council of Europe (2022).** *Intercultural Responses to drug-related challenges for refugees, migrants and IDPS: Handbook for professionals working in the field of addictions with refugees, migrants, and internally displaced persons*. <https://rm.coe.int/handbook-for-professionals-pg-09-11-2022/1680a8eb65>
- West, R. (2013).** *Models of addiction*. European Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA INSIGHTS 14.

Ο ΟΔΗΓΟΣ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ
ΜΕ ΤΙΤΛΟ «ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΑΛΛΑΓΗ:
ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ
ΣΤΙΣ ΔΟΜΕΣ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ
ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ»
ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΣΤΙΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ TWO K PROJECT ΕΠΕ,
ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ
«ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ
ΤΟΥ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ ΤΩΝ ΔΟΜΩΝ
ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ
ΤΩΝ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ»,
ΤΟΝ ΑΠΡΙΛΙΟ ΤΟΥ 2024

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Μετανάστευσης & Ασύλου
Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών &
Θεσμικής Προστασίας

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικών και Καποδιστριακών
Πανεπιστημίων Αθηνών
—ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1937—

ΚΕΝΤΡΟ ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

Το Έργο χρηματοδοτείται στο πλαίσιο του Χρηματοδοτικού Μηχανισμού
Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου Περίοδου 2014–2021 (ΧΜ ΕΟΧ 2014–2021)

Προκαθορισμένη Πράξη 8 (PDP#8): Ενίσχυση της ικανότητας της Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών
και Θεσμικής Προστασίας (ΓΓΕΠΘΠ) να βελτιώνει την ποιότητα των υπηρεσιών που παρέχονται στους ασυνόδευτους
ανηλίκους μεταξύ άλλων και στα Κέντρα Φιλοξενίας

Χρηματοδοτικός Μηχανισμός Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου
(EEA Grants)
2014–2021

Iceland
Liechtenstein
Norway grants